Várad

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2016

4

Várad

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2016

XV. ÉVFOLYAM 4. (133.) SZÁM

Barabás Zoltán (1953–2015)
Dr. Indig Ottó (1936–2005)
Kinde Annamária (1956–2014)

SZERKESZTŐSÉG
Szűcs László főszerkesztő,
Szilágyi Aladár (társadalom),
Tasnádi-Sáhy Péter (irodalom)
Tóth Hajnal (kultúra)
Ujvárossy László tervező (művészet),
Megyesi Antónia szerkesztőségi titkár,
Benkő J. Zoltán műszaki szerkesztő,
Boka László, Péter I. Zoltán,
Pomogáts Béla, Tavaszi Hajnal, Varga Gábor
főmunkatársak

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:
Dénes László
Gittai István
Lipcsei Márta

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:
Nagyvárad, December 1. (Nagyvásár) tér 12.,
I. em.

POSTACÍM:
Revista culturală Várad
410068 Oradea
Piaţa 1 Decembrie nr. 12

Telefon: 0259/447–060
E-mail: varadlap@gmail.com
Internet: www.varad.ro

KIADJA
a Várad kulturális folyóirat
Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT
a nagyváradi Europrint Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Derzsi Ákos

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat
nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat poştal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piaţa 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókon és a belső oldalakon a SIMULTAN PROJEKT munkái láthatók

Partisan Songspiel. A Belgrade Story,
Chto Delat?, 2009

3

Szűcs László
Pályázattól pályázatig

Irodalom **4**

Ozsváth Zsuzsa
Nyika tavasza *(próza)*

5

Krómer Ágnes
Eleven Hold; Love story; Az utolsó napon; Életfonál; Szentemhez; Emlékek, táska, hátizsák *(vers)*

8

Szombati István
Libegés a semmi hátán *(próza)*

15

Tamás Kincső
Huszonkilenc nap (részletek: Kocsmai találkozások; Törvényszéki válás *próza)*

21

Igor Loffe
Én, Néró (részlet: Nulladik rész – Evőszó – *vers)*

24

Pilizota Szandra
Marga: Kudric pucér kísértete (részletek: A leán'vásárba'; A barom-fi; A tapló a fán nől! *–vers)*

29

Schäffer Anett
Azóta *(próza)*

32

Kovács Katalin Tímea
Momentumok; Ekhó *(vers)*

36

Kriegel Zsófia
Énem pillanatai; Játékaink *(vers)*

Művészet **38**

Kozma Levente
Visszatekintés a Simultanra (Kiállítás a temesvári fesztivál videoművészeti archívumából)

Kultúra **52**

Novák Éva
Fekete lyukak; Idegenek *(esszé)*

62

Dánielisz Endre
Közkinccsé lett a teljes Arany-életmű (3. A költő prózai írásai)

Társadalom **70**

Varga Gábor
Lombhullásban V. (1. Kriterion – 45; 2. Fátum; 3. A hatodik parancsolat; 4. Gálfalvi György keserű kacagásai)

77

Mozog Nagy Imre
Jár a baka, jár (8.) Részlet a *Fújnak a fák, Ides* című önéletírásból

82

Tóth István
Forradalom 1989, az első segélyszállítmány története

Kritika **96**

Bögözi Attila
Képtelen kacagásaink (Gálfalvi György *Kacagásaink* c. kötetéről)

101

Lakatos Artur
Korai szovjet kultúra, spirói szemmel (Spiró György *Diavolina* c. regényéről)

A címlapon Részlet a kiállításról. Kozma Levente felvétele

A *Várad* folyóirat működését a Bihar Megyei Tanács biztosítja

Támogatónk a Communitas Alapítvány

Szűcs László

Pályázattól pályázatig

Csíkszeredától Miskolcig, Kolozsvártól Budapestig a magyar nyelvterület számos vidékéről gyűltek össze néhány hete fiatalok – egyetemisták, főiskolai hallgatók – a révkomáromi Selye János Egyetem egyik előadótermében. Az köti össze őket, hogy valamennyien szépírással próbálkoznak, méghozzá biztató eredménnyel, hiszen annak a Kortárs hangon elnevezésű nemzetközi pályázatnak voltak a díjazottjai (nem ritkán visszatérően), amelynek szervezője, ötletadója, lelke, mindenese Jónás Zoltán, az egri Eszterházy Károly Főiskola munkatársa. Ő az, aki évről évre egy-egy új színhelyen, egyetemi központban (2015-ben például a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemen) gyűjti egybe – díjazás mellett egy kis műhelymunkára is – azokat, akik versben vagy prózában megszólalva próbálják megtenni az első lépéseket egy reménybeli irodalmi, írói pályán. Az összegyűlt anyag javából minden esztendőben igényes antológiát is közreadnak. (A Várad folyóirat úgy kerül a képbe, hogy pozsonyi és kolozsvári kollégákkal idén részt vállaltunk az anyag zsűrizésében, különdíjjal is elismerve az általunk legjobbnak tartott mű kvalitásait. E lapszámunkban a szervezők kérésének megfelelően publikálunk is három pályázó, egy erdélyi és két magyarországi írásaiból.)

Kis közjáték, a schengeni térséghez tartozás megtapasztalása: a díjkiosztó előtt egy kellemes révkomáromi teraszra kiülve zsűritársammal meg is feledkeztünk arról, hogy már nem Magyarországon járunk, s az elfogyasztott kávé és pohár sör után forinttal próbáltunk fizetni, ám a pincérnő kedvesen emlékeztetett, hogy Szlovákiában már az euró használatos. Hiába, ha csak úgy átgurulsz a hídon a Duna felett, s nem kér senki semmilyen papirost, nem kérdez senki úti célod felől, s nem keres bús szíreket a csomagtartóban, könnyen megfeledkezel ama légiesült határról is.

Visszatérve az ifjú pályázókhoz, tehetségük mellett azt a természetességet megtapasztalni volt talán a legjobb, ahogy ilyen-olyan határokon innenről s túlról érkezve megtalálták a közös hangot, magától értetődően működött a sokat emlegetett nemzeti összetartozás, méghozzá valódi értékteremtés mentén, nem valami gügye dalocskát énekelve, kampányszerűen, politikusi áhítattól körülvéve.

Bízom benne, hogy hasonló jó érzésekkel és tapasztalatokkal adjuk majd át hamarosan a Várad és a PKE magyar tanszéke közös Tabéry-novellapályázatának okleveleit, díjait is. A megelőlegezett optimizmust erősíti, hogy a beküldési határidő lejártával több mint hatvan fiatal írásainak végigolvasása jelent örömteli elfoglaltságot az elbírálóknak, s hogy a mi felhívásunk nyomán is a Székelyföldtől a Dunántúlig, Kárpátaljától a Partiumig földrajzi értelemben is érvényesül a sokféleség.

Ozsváth Zsuzsa

Nyika tavasza

Ilyenkor mindig azt mondják, hogy megújul az élet. Egyre-másra bújnak elő az idényvirágok, illatfelhőjükben eső a tüsszentés nedve, roppant piros retkek árasztják el a piacot és még a rigó is korán reggel rikkant. Zsenge zöld nyújtózkodás az élet!

Nyika is nyújtózik egyet, de meghúzza magát és begörcsöl a lapockája.

Ha már kemény mínuszoktól nem kell félni, hát a hormonháztartásban fűtenek be lakói. Viruló fiúk és piruló lányok libegnek enyhe sugárban a téren. Szikrázik a levegő, áradó lüktetés az élet!

Nyika szív- és zúzapörköltet főz, jó fokhagymásan. Nem valószínű, hogy bárkivel is csókolózni fog aznap este. Az egyetlen szikra a levegőben abból a hibás kettőhúszból származik, mely a mosogatókagyló mellett helyezkedik el a falon.

A havi horoszkóp szerelmet ígér. A heti horoszkóp szintén szerelmet ígér. Meg a napi, na!

Na, pina! Nyika enyhe sértettség lendületével összehajtja az újságot és odébb löki az asztalon. Tölt a frissen főtt kotyogósból és tüntetőleg cukrot sem tesz bele. Úgy kortyolgatja a kávét, szája mellett lefele konyul két fanyar ízű ránc.

Hülyeség!

Nyika lehetett volna szerelmes, ha nem ijed meg a lapockájába húzódó görcstől. Vagyis attól, hogy ezzel egy időben még egy ideg is becsípődött valahol a mellkasa közepén és minden lélegzetvétel szúró fájdalommal járt. Nyika megijedt a hirtelen kellemetlenségtől, és próbált minél kisebb feltűnést okozni testének a lehető legkevesebb belégzéssel. Ám ez nem bizonyult fenntartható taktikának, mert a ritkítás ellenére is szúrt és a levegő is hiányzott neki. Végül is szépen lassan lenyugtatta elméjét és már a testét is könnyebb volt megzabolázni: lassú, mély ki-be légzésekkel sikerült elmulasztani a becsípődés okozta fájdalmat. Maradt a lapockába vackolt görcs. Nyika már nem félt tőle, de a szerelem valahogy mégsem akart belé költözni.

Amúgy a macskákra van a legtöbb panasz. Hangosan tüzelnek, hangosan verekednek, hangosan basznak, még a földön is hangosan hemperegnek utána. Aztán ott van ugyanez a felállás emberekkel, panelben. Megverte az Isten azt, akinek vékony a fala! Egy kora tavaszi nagy gömb fagyi az élet.

Nyika most nagyot nyel. Torkára szaladt a nyál.

Ozsváth Zsuzsa zs-vel és th-val. Echte nagyváradi. Nyert már irodalmi (Kortárs Hangon) és dalszövegíró (MR2 Petőfi rádió) pályázatot is. Publikál a kolozsvári Helikonban, valamint magyarországi (Agria) megjelenése is volt már.

Krómer Ágnes

Eleven Hold

Sose sírd el bánatodat a halott holdnak,
akkor sem ha Ő az egyetlen igaz barát.
Ne írj levelet bocsáss meg drágám.
Hülyére vesznek, de nem figyelek,
Tudom, hogy nincs irgalom nekem.
Fegyelem helyett, kellene kegyelem.
Halott tükörkép most sem lesz eleven.
Sose sírd el bánatodat a halott holdnak,
szavaid vésd papírra és égesd el újra,
Eleven fájdalmad csak filléres bánat,
Mondd el mit vársz idegen emberektől?
Én már a buszra sem várok kedves.

Krómer Ágnes (1979, Nyíregyháza) versei eddig a Helikonban és a Holdkatlanban jelentek meg.

Love story

Ha patak leszel én hal leszek benne.
Ha Isten és hű híved leszek mindörökre.
Ha csak egyszerű bonyolult lélek vagy,
akkor, csak egymásnak leszünk mi.
Együtt az apokaliptikus világunkban.
Te a tiédben, én a sajátomban örökre.

Az utolsó napon

Amikor elfogy az időm,
akkor eladom mindenem.
Élni fogok, ahogy sohasem.

Hosszú hajóútra megyek,
de lélekben majd repülök.
Egyszer lehúzzák a redőnyt.

Jaj nekem édes Istenem!
Remélem te szeretsz majd,
akkor amikor már senki sem.

Életfonál

Sejtjeimben kódolva van az életem,
sorsom, csak egy hibás DNS fonal.
Magam rendezem, csak szeretném.
A gének harcában lehet vesztenék,
Mit akar az élet és mit akarok én?
Nem tudom a választ erre sem még.
Az élet csak egy hibás DNS fonál.

Szentemhez

Isten házában aprót dobáltam neked,
szürke kétségek lelki kínok között.
Erőt kértem volna csak kölcsönbe,
Földi szemétdombra mondd minek jöttem?
Isten házában aprót dobáltam neked.
Ha tehetnéd talán megdobáltál volna vele.
Én úgy távoztam, mint aki mélyen hisz.
Te úgy maradtál, ahogy már évek óta voltál.
Te kiben és miben hittél én már nem kérdem.
Szemem csípi az élet szenny a fekete érdek.
Én már nem térdelek többet előtted.
Szentként tisztán szívemben még őrizlek.

Emlékek, táska, hátizsák

Apa írt egy végrendeletet amikor érezte jön a vég.
Mikor meghalt évekig őrizgettem. Olvasgattam.
Egy nap apró darabokra téptem. Haragudtam rá.
Mostanában régi képeket nézek. Aktatáskán ül.
Öltönyösen, ahogy a munkában elvárták.
Várt valakit. Anyát és a szerelmet.
Talán eltette a szép emlékeit is a táskába.
Nekem egy hátizsákom van. Néha előveszem.
Régen sokat utaztam Nyíregyháza–Budapest között.
Hiányzik a vonaton alvás, az állomás zaja.
Kinyitom néha a zsákot. Nincs benne semmi.
Nem tudok emlékeket elővenni. Belebújnék.
Poggyásztérben utazom majd. Indulok.
Emlékekkel visszatérek. Hiszem.

Szombati István

Libegés a semmi hátán

Szombati István író, nyomdász. Váradon született és tanult. Érettségi után nyomdászként tényekedett a betűk világában. Lapokban közölt. Szerepelt az Ajtók c. prózaantológiában. Önálló kötetét (A sikoly) a Dacia Kiadó hozta (1988).

Merre kéne lépni, hol kéne kezdeni? Talán az elején, súgja jobbik énem, vagy már az is megment, kihullott belőled? Ha a cimborám lennél, vicsorgok befelé, biztos beléd rúgnék! Mi a túrót piszkálsz, miért mondod mindig, hogy követ az árnyékom? Meddig akarod még fogni a kezemet, miért nem engeded, hogy szabadon szárnyaljak, mint a füstifecske?

Az, hogy mi a vétkem, a vakbelem is látja. Akárhol tűntem fel, terült az asztalkám, hullott a manna. Apám hatalom volt, az árnyéka is húzott, a sötét semmiből a fény felé taszított. Ha szavalni kellett, Latinovits, ha festenem kellett, Picasso voltam. Mindenki tapsolt, mindenki azt mondta, amit hallani akartam. Mint esőben a gomba, nőtt az önbizalmam. Már az oviban is zászlóként lobogtam. Apám is akarta, mindent elkövetett, hogy különb legyek nála. Tanult szakmám mellett (díszlet- és látványtervező vagyok) komolyan pingáltam. Apám barátai lelkesen biztattak, s miután pár aktot tűrhetően hoztam, magam is elhittem, hogy idővel talán beérem Gauguint. Apám, akár Van Gogh öccse, vakon bízott bennem. Azt hiszem, ahogy öregedett, akkor is érezte, mit kéne látnia hályogos szemével. Míg nagy székét bűvölte, akár egy multis, rendesen szponzorált. Kipróbáltam mindent a festők palettáján. Ha nem ugrott be semmi, doppingoltam picit, hátha nyitok szárnyat új pólusok felé. Minden elektromos „falra” kiraktam a nevem, azt is, hogyan képzelem el Ádámot és Évát a Madách színpadképben. Néhány napon belül olyan híres lettem, mint a Félixfürdő, melynek forrásait már Szent László korában is ismerte a térség. Aki fél lábbal mászott a gőzpárás hévjóba, akár a mesékben, száz lábbal lépett ki, s nagy ívben röppent szerencséje szárnyán. Őseim szerint nem László király, Pannonius mester, Ady is itt írta termálos verseit.

Iszom néhány kortyot, hűtöm a lelkemet. Bár sose unatkozom, silány passzban vagyok, mint általában akkor, ha drog nélkül is a föld felett billegek öt és fél centivel. Hogy glóriázni tudjak, heroin helyett whiskys koktélt iszom. A füves bagó se gond, ha pipázni akarok a „műtermi” kocsmámban. Apám számlájáról, ha kiürül a zsebem, annyit gombolok le, amennyit akarok. Úgy érzi az öreg, őszintén kedvelem. Nem úgy, mint szép anyám, ki egy turné alkalmával Párizsban ragadt. Apám, bár nem kéri, örül, ha ránézek, „pelenkát” cserélek. Nem kell magánnővér, szart mosó mindenes, az csak

besározná glóriázó múltját, hordaná a pletykát, megölné, leszúrná féltett hiúságát.

Ha duzzogós a kedvem, mérgezem magamat önmagam tükrében. Mi lett volna, ha... A fenébe, megint rossz a kezdés, múlt időben és feltételes módban nem kezdünk mondatot! Ami elmúlt, halott. Ami lesz, az viszont nem biztos. Ami van, az a tuti mindig, a morzsányi pillanat. Mire vagy képes most? Úgy érzem, semmire. Nem lettem Picasso, vagy mondjuk, Dalí-kettő, aki – a rossz nyelvek szerint – csépelte a nejét, ha nem vélte látni modelljei szemét, miközben festette.

Na, jó, törpe zseni, rugdosom magamat, próbálj viselkedni, ne pátyolgasd magad, ha hullaszagot érzel. Meddig futtatnád még potyás havereid s a hetyegő lányokat? Mikor leszel olyan, hogy kontúrozhasd magad? Milyen műfajban utazol, kubista, szürreál? Van-e már lendület? Merre bújócskáznak melegebb színeid, miért nem ötvözöd a pirosat a kékkel?

Iszom még fél kortyot (nálam ez arasznyi). Mint az olaj, égek. Az este nem sokat röpködtem önmagam körül. Új pipi se akadt, az eszkortok se jöttek. Így hát porolgatom nagyapám mondását, mely szerint a kutya harapását...

Mielőtt elhúznék otthonról, benyitok apám szobájába. Várom, hogy szólítson, kérjen bubis vizet. Semmi, mozdulatlan. Olyan a szeme, akár a halotté, ha nem tudják lefogni. Mikor kifordulnék, van még pénzed, kérdi. Eladtam pár giccset, akartam mondani. Aztán mégse mondom, sejti anélkül is, ha közönyösnek érez. Meddig tökölődsz még, miért nem léped át saját árnyékodat, miért nem nyitsz céget, ha van diplomád hozzá? Nyomaszt a levegő, mint a bénasága. Témát kell váltani. Besegít pindurit. Anyámról kérdez, mit hallottam róla, küld még villanypostát, van-e már portréja? Melyik korszakára gondolsz, akartam kérdezni, mikor felszarvazott, vagy a néptáncosból nagyra nőtt kánkán lett? Úgy érzem, belém lát, emeli a hangját: sose bírod a kormot fehérebbnek látni? Dalí akarsz lenni, csépelnél mindenkit? Miért mindig az én példámat nézed, s miért nem választasz egy hozzád illő társat? Meddig majmolnád még kopasz nagyapádat? Paraszt volt, egyszerű, de soha nem verte át beteges nagyanyád.

Igen, bólogattam, miközben kiléptem tőle. A folyosó végén, úgy láttam, intett a műtermem. Mit akarsz, kérdeztem, kiosztanál te is? Szétdobált kacatok – vázlatok, vásznak, kifakult paletták – törölték a szemük, nehogy rájuk lépjek. Ittam még keveset. Ahogy kiürült az üveg, messzire pörgettem, ne vesézzen tovább. Helyette, a jobb oldali falon, nagy szemű tükrök kérdései jöttek: magadról nem akarsz csinálni sohase egy portrét? Nincs még olyan színed, melyet bírna az ecseted?

Után bámészkodtam öklömnyi szememmel, de hiába bámultam, a tükörkép nem felelt. Míg apus kényelmes székben ült, megszoktam a lógást. Hittem egy ideig, hogy a fizetett csajokkal beérem Gauguint. Ha kevesebbet lógtam, nyilván úgy remélte, összeállt az eszem, vállaltam katedrát az alkotók házában, pedig csak Dénesnél, a romkocsmában voltam. Ittam és

lötyögtem, színeket kerestem. Ha nem ugrott be semmi, mint a kerge birka, forogtam egy helyben, kerestem a fülem. Nem tudtam, hol vagyok, merre kéne lépni. Sohase ért ütés, földrengés, csalódás. Nő még nem köpött le (talán csak álmomban). Az ajtók is nyíltak, ha az apám nevét mondtam.

Piszkált a belső hang: nem gondolod, fiú, hogy mozdulnod kéne? Felálltam, leültem, nem volt bennem béke. Lépjek vissza cseppet apám szobájába, nézzem meg még egyszer, miért nem rikácsol a maroktelefonja? Vajon meri még remélni, hogy leparkol az eszem, elkezdek valamit, ami jobban fog működni, mint az eddigiek? Tudhatnám, kivel jársz, kérdezgette olykor. Unokákat remélt, úgy mondta, vagy kettőt. Lakást venne nekik, hintát, szökőkutat, van még a széfjében. A vörös időszakban elég sokat kaszált. Ha jönne pár örökös, biztosan kiszállna szánalmas testéből, rám hagyná a villát, le tudna tenni lidérces álmáról, mely szerint visszatér még anyám a régi csapatával, táncolni fog neki, én meg kiállítok, híresek leszünk, mint a tavirózsa!

Na, akkor most merre, kérdezem magamtól, nem akarsz mozdulni? Mint egy szakadt ürge, ha a gyerekek kiöntik, olyanformán vagyok. Csodára várok, vagy egy olyan nőre, mint Renoir Fürdőző nője.

Kilépek. Nehezen. Az udvaron sétálok, a kerti medencénél. Sajnálom, hogy ő bent aszalja a csendet. Ha lábra tudna állni, lenne erő benne, az ablakához állna. Nézné a világot, ahogy addig tette. Kevélyen kérdezné, nyilván csak magától, hol és mikor rontott, mit lehetne tenni, hogy korrigálja magát. Nem volt aranytollas, bár átlagon felül írt, egy betűvel se többet, mint amennyit kértek, s akkortájt lehetett. Belügyis káderként lapot is szerkesztett. Ez azért volt érdekes, mert itt jövök én képbe. Anyám annyira „szerette", állítja az öreg, hogy csak azután szólt rólam, miután nem tudtak „kivágni" érlelő méhéből. Előbb panellakás, majd villa következett, kerti medencével. Nem volt olyan tágas, mint a lánglelkű főnöké, de abban a városban, melyet őrá bíztak, mindenki sejtette, kacsalábon forog. Míg a lapnál körmölt, akárcsak Ady, mindenre figyelt, azt is észrevette, hogy pusztul a lótusz. De annyit nem tett érte, mint a nagyhangú poéta: „Néhány év múlva csokrot sem köt / Nagyvárad táján senki, senki!" Úgy mondta volt anyus, mielőtt lelépett, hogy egy templomot is (Szent Lászlónak hívták) el akartak tolni, mert az Árpád-házi szeme figyelte a mozgást a szemközti pártházban... de ha jó verseket akarsz, ne a szépség koldusáról írjál, használj vörös tintát, most azt kérik odafent!

Ha festeni látott, barackot nyomott szőkülő fejemre, nem félsz az égéstől, úgy szeretnél járni, mint a holland mester az olajfaligetben? Olykor, ha akartam, a nyomdába is bevitt, közelről figyeltem az újság születését. Néztem a kézi- meg a gépszedő fiúkat, akik úgy verték a billentyűket, ahogy én szoktam bütykölni manapság a számítógépemen. Csak ott a klaviatúra sokkal szélesebb volt. Külön a kisbetűk, a verzál és az írásjelek. Egy magazinból jöttek, potyogtak a betűk, mindig éppen azok, melyekre ütöttek. Mikor megtelt a sor a kívánt szélességre, egy emelő karmantyú az öntőszáj-

hoz vitte. Onnan ólomsor jött, míg a réz matricák mentek szépen vissza, ki-ki a helyére.

Iskolás éveim se hagytak nyomot bennem. Egy-két kivétellel a barátok szerettek. Úgy éreztem, ragaszkodnak hozzám, ami az önteltség szikráit szidolozta bennem. Nem nagyon érdekelt, ha valaki szenvedett, ha keményebben tanult, hogy valahogy „beérjen". Mint a mesebeli gömböc, híztam és dagadtam. Nem nagyon lepett meg, ha paskolták a vállam. Sajnálattal néztem a túlbuzgó fejeket. Aligha gondoltam, hogy általuk esetleg hamis pillér leszek. A külső szemlélőim csak a részleteket látták. Sunyi barátaim arra fókuszáltak, amit honoráltam. Míg vastagon szponzorált az öreg, még a fűszálak is kalapot emeltek, ha időnkint a karjaikba estem. Mindenki vértezett, ha festeni látott, kapd össze magad, még Picasso is lehetsz! Elfoglalt apámat sűrűn megvezettem. Nem egyszer talán azt is mondtam neki, híres tudós, felfedező leszek! Anyám egy ideig, akár a cinkosát, somolyogva nézett. Nem félsz, hogy kézbe vesz, ha egyvégben átvered? Vagy már elfeledted, hogy itthon is szaglászik, ezer szemmel figyel?

– Hová lettél, Luki? – hallom vékony hangját, ahogy sétálok a kertben. Luki a barátja, egy óriási dongó. Mit mondhatnék erre? Sajnáljam pindurit, menjek, pelenkázni, mossam ki a szarból? Az egykori kemény mag, mint egy kezes bárány, ötszáz éve beteg, szívinfarktus, komoly. Sorban a harmadik. A legelső golyót anyám szíve küldte, mikor kitáncolt Párizsba, s hiába vártuk, a gépe nem jött vissza. Mint egy ványadt kölyök, riadt és esendő. Biztos zokon venné, ha az utolsó barát is, vastagodó legye, elpártolna tőle. Bár alig bírt mozdulni, minden apró sejtjét hiúság táplálta. Nem mindegy, barátom, oktatta a dongót, milyen a tartásunk. Miért nézel csúnyán, kérdezte Lukitól. Talán neheztelsz rám, mert nem látsz fehér ingben, piros nyakkendővel? Hidd el, drága szívem, azonnal pattannék, ha a régi lennék! Kézbe venném újra a rókafejes botom, jönnél a vállamra, s indulnánk sétálni!

Sokáig hallgatott, morzsolta az időt keményedő ágyán, míg én, az életművész, burjánzó kertjében az esti szeszelés kínjait próbáltam hantolni remegő lelkemben. Az ablaka alatt, ahogy lépegettem a kerti medencéhez, érett körte pottyant, nyilván minősített: sose érsz meg, Dezső, mindig zölden csüngesz? Nagyot rúgtam bele, tűnés a picsába! Vártam apám hangját, kérjen csepp borvizet vagy gyűszűnyi feketét. Ha érezné, hol vagyok, sejtené, mi gyötör, biztos a körtéhez hasonlóan ő is noszogatna: meddig várasz még, fiam, én lépjek helyetted?

*

Ahogy sikerült összeszednem magam, kiléptem a feketére mázolt kovácsoltvas kapun. Nincs még konkrét tervem, megyek szellőztetni. Merre? Mindegy, rántok a vállamon, aztán dühösen ordítok, persze csak magamban. Leintek egy taxit. Mondhatnám úgy is, a saját tulajdonom. Amikor

üres, a villánk előtt strázsál. Régen a kocsi is, a sofőr is apám múltjához tartozott. Merre megyünk, Dezső? Megint hozom magam, rántok a vállamon, mire a sofőr somolyogva kérdi: rám bízod magad? Nem! Akkor hallgatlak, mondja, s figyeli a szemem a visszapillantóban. Miután indított, színtelen hangon kezdte nyitogatni kulcsra zárt kapuim: romkocsma, modellek? Tippelhetnél jobbra! Mi történt, Dezsőke, megcsípett egy dongó, balhéztál apáddal? Ne faggassál, Tapló, nincs kedvem dumálni. Tudtam, hogy nincs vége, a tegnapunkra nézve meg fogja kérdezni: hogy van Jani bácsi? Hogy lenne, sziszegtem, gagyog és ragyog, mint egy hajléktalan, ha mínusz 19 csipkedi a seggét! Úgy hittem, ez elég, le fog szállni rólam. Azt viszont még halkan megjegyezte, ha dizájner drog kéne... Nem kell semmi, Tapló, legfeljebb guanó, irtón ég a belem! Akkor merre, Dezső? Vigyél a sunyiba vagy egy szemétdombra!

Miután kirakott, dobtam a gyújtómat. Apámtól kaptam, ha unod az életed, felgyújthatod magad. Elkapta, nevetett, aztán megkérdezte, akarok még infót? Szokásomhoz híven felhúztam a vállam: maradt még valami a régi fűtőházból? Azt hiszem, igen, két sínpár biztosan, meg egy roggyant vagon, melybe időnként nincstelenek lépnek. Pontosíts, morogtam, merrefelé menjek? Azt hiszem, arra, mutatott délkelet felé hatalmas mancsával.

Mélázva indultam, köveket rugdostam az Adidas orrával. Ahogy közeledtem a szeméthegyek felé, tisztult a láthatár. Mint varjúk a jéghegyen, lötyögtek néhányan gyűrött szerelésben. Albérlet kellene?, kérdezte egy magas, szemüveges férfi, aki egy foghíjas létráról a vagon tetejére mászott. Nem árt foltozgatni, belesnek a szelek, fagyasztják a lelket. Igen, bólogattam, persze csak magamban. Ez épp elég volt ahhoz, hogy a hosszú félreértsen: téged is kirúgtak, elfogyott a széked? Ingattam a fejem, mire szabadkozott, gondolhattam volna, biztos médiás vagy, felmérést készítesz? Mikor látta, hogy leülök, ledobom a dzsekim, elfordult tőlem: firkálj csak nyugodtan, ha nem hoztál tokajit, abban a hordóban – két kézzel mutatta – találsz állott vizet.

A közelben volt egy fa, nem olyan híres, mint a Csontváryé. Mégse nyúltak hozzá, nem vitték a tűzre, pedig akár a berek, hullatták könnyeit sápadt levelei. Ez már az ősz csókja, mondaná Attila, a külvárosi költő. Ha nem foltozod a tetőt, az „ágyadban" fürödhetsz. Ha kapnak havi segélyt, ha megy a guberálás, remélni merik, az a sínpár, mely álmukat ringatja, még visz valamerre. Különben, mint mondták, kiváló szállójuk egy parányi ember, Kristóf szerzeménye. Egyszer gázos fejjel, mikor maszatolt, guberált erre, úgy vette észre, a térdre rogyott „villa" hevesen integet a város szemétdombján. Adj hálát az Úrnak, mondta Jegenyének, s akár egy jó lélek, hányta a keresztet. Te még hiszel benne, kérdezte a hosszú, s kortyolt a rumjából, majd társa felé dobta.

Másnap cégtáblát festettek, úgy döntöttek, „vállalkozók" lesznek! Egy recepciós nyugalmával, ültek székeiken (két aprító tőkét jelöltek ki erre), s várták az újabb ügyfeleket, tiszteljék meg őket.

Mivel nem volt tülekedés, Kristóf görcsölt picit, majd türelmét vesztette, írt egy rövid aprót a megyei Cájtungba. Mire összerakta impozáns „szövegét", akár egy fakopáncs, jött az első madár: „Nincsen apám, se anyám..." Magyarázat gyanánt mondott egy nevet is, meg egy foglalkozást, vándorszínész lenne, Déryné véréből! Mikor hív a szakma, labdaként pattanok, s a lovak közé csapok!

Kristóf bólogatott, s mint egy hiszékeny törpének, villogott a szeme, király vagy, bonviván, de azért a „lakbért" nem árt, ha leteszed, száz éve tákoljuk ezt a rozzant kunyhót. Karácsonyra szeretnénk egy gáztűzhelyt venni. Miért nem írsz sms-t, vigyorgott a színész, a mennyek vára felé? Mert isten nem lát minket, válaszolta Kristóf, tudod, mi voltam én az Élmunkás gyárban? A színész glóriázott nőies kezével: az, ami én a Déryné színházban?

Alig ment el pár nap, mint legyek a morzsára, újabb tagok jöttek, hímek és nőstények. Szonja, egy hervadó örömlány (korábban, ha a romkocsmában láttam, én is megtekertem), Dinamit Dániel, a híres bányamérnök, és még vagy fél tucat deklasszált figura, akiknek Óriás (így hívták Kristófot) szorgalmasan írta, szignálta a nevük, legyen kimutatás, ha az egyenruhás szöcskék bűnözők után kezdenek szaglászni.

A kis ember, a szemétdomb kakasa, ahogy pattant a pirkadat, ivott kevés vodkát, majd gyorsan végigszaladt a bejegyzett neveken. Nem árt kalapozni elszántan, gondolta, mielőtt a varjak kirepülnek. Mindenki láthatja, elmentek a fecskék, hullnak a levelek, kopognak a berek, s törlik szemeiket a zúzmarás reggelek. Gáztűzhely is kéne. Amit régebben a szemétdombon talált, beadta a kulcsot. Ha rántottát akarnak, a jég hátán aligha válik ehetővé.

– Miben ügyködsz megint? – kérdezte a színészt, ki réveteg szemével porolgatta Adyt (Útra kelünk. Megyünk az Őszbe, / Vijjogva, sírva, kergetőzve, / Két lankadt szárnyú héja-madár). – Figyelnél rám cseppet?

– Mit szeretnél, Kristóf?

– Valamennyi dohányt.

– Kinek gyűjtesz megint, tán a migránsoknak?

– Nyakunkon a cidri, melegítő kéne!

– Legyél türelemmel. Este, ha fellépek...

– Ne káráljál mellé!

– Próbálj hinni, Kristóf, este műsorom lesz!

– Milyen pódiumon?

– A vének otthonába vagyok hivatalos!

– Mindenkit kifosztasz?

– Megkért a direktor, fésüljem a lelkük, könnyebben szállnak majd Szent Péter várába!

Szonja, az örömlány, az orosz vendégmunkás, a színész felé lépett:

– Mennyi kell, Otelló – kérdezte lelkesen, majd miután lerakott egy közepes címletet, egy kimustrált hordónál mosakodni kezdett.

– Dinamit helyett nem akarsz beszállni? – kérdezte Kristóf, miután végzett a színésszel.

Szonja nem válaszolt, gyorsan törölközött, felkapta pólóját. Erősen érezte a mögötte topogó bányamérnököt, bizonyos volt benne, hogy a szárnya alá veszi. Valamikor régen, mikor még a ház hordta a csigát, tökös főnöke volt a kőfejtőben. Most, hogy kiszabadult a bolondokházából, mindenki úgy tudja, dinamitot keres. Robbantani akar, új tárnát keresni.

Kristófnak olyan lett az arca, mint az összement tej. A színész, hogy oldja a helyzetet, csinált néhány szaltót, majd ölbe kapta Szonját: „Én nem tudom, mi ez, de jó nagyon, / Fájása édes, hadd fájjon, hagyom. / Ha balgaság, ha tévedés, legyen, / Ha szerelem, bocsásd ezt meg nekem!"

– Elmentek, Otelló? – kérdezte Szonja, s mintha undorodna, törölte a csókját. – Arra várnál megint, hogy puhítsam Kristófot?

– Tudja ő nagyon jól, kik laktak előttünk ebben a „villában".

– Cigányok?

– Én úgy mondanám, romák. Nagy csöcsű menyecskék, százötven pulyával! Ha villámlott és dörgött, ágyúztak odafent, a romák bent tüzeltek, karikába szartak és fejték a kecskéket!

– Megint bedrogoztál? – pillogott rá Szonja.

– Fülest kaptam, bébi, az új polgármester kivégez bennünket.

– Te is úgy hallottad, hogy panelt tervez ide?

– Rosszabb.

– Focipálya talán?

– Próbafúrást, gyöngyöm. Ha pisál a termálvíz, lesz majd Félix-2!

Tamás Kincső

Huszonkilenc nap

részletek

Kocsmai találkozások

A Varjas a Bolyai utca északi oldalán nyílik. Szemben a gimnázium, ablakai szünetben tele könyöklő diákokkal. Jobb oldalán zenebolt. Mindenkinek útba esik, aki számít Vásárhelyen.

Nyolckor nyit hét közben, szombat-vasárnap tízkor. A reggeli nap éppen besüt. Egy báros mindig, pincér nincs. Vörös, lófarokba kötött hajú fiú, dundi szőke, széles mosolyú barátnője és Gabika, a sokszor kirúgott dögös harmincas váltják egymást. Gabika szeret inni. Hajnali kettő-háromkor spontán kitör a buli, a zenegép ontja a slágereket. Minden zene jó, csak nem ittunk eleget. Gabika az asztalon táncol félmeztelen, majd hazavisz valakit, akivel talál a lépés. Reggel a váltás takarít. Harmadnap nem nyit. Gabika kirúgva. Egy reggel aztán újra ő adja a kávét.

Zsolt és nagymellű barátnője tündéri páros. Nem panaszkodnak soha, csak isszák a vendég búját-baját. Csupa mosoly két ember, amíg tart. Bekerül a pult mögé a suhanc öcs, a rokon rokona, ismerős ismerőse. Változnak az arcok, vissza-visszatérnek vagy kikopnak végleg.

Ajtó-ablak földig üveg, zöldre pácolt fakerettel. Bentről figyelve, mint tévében sétál az utca népe. Az ember kiszalad, leinti az ismerőst, éppen keresni akarta valamiért. Biciklivel hosszasan lehet álldogálni előtte. Addig a cimborák kényelmesen pletykálják a kint álldogálót. Kultúr-kávézó. Színészek, zenészek, írók, alkoholisták és eltévelyedett naplopók otthona, hazatérők találkozóhelye. Előtte hosszan parkolósáv az utca túloldalán, ha a vendég figyelmes, kiér a kocsihoz, mielőtt felkerül a cetli. Nyári estéken a nyitott ajtó környéke tele emberrel, szétszóródnak a járdán, a szomszéd lépcsőn. Éjszaka megtörténhet, hogy a buli kinyúlik az utcára.

Csak dohányzó helyiség. Télen fulladás, a ventilátor nem bírja. A bár mögött hátsó udvar, raktár, a helyiség kereszthuzattal percek alatt kiszellőzik, ugyanakkor kihűl.

Homokszínű padlócsempe, sárga, mint a sivatag. Alacsony, zöldre pácolt asztalsor kanyarog hullámvonalban a bejárattól a bárpult és a vécé irányába. Alacsony székek kerek ülőkével, alája betolhatók. Négy-öt asztal bütével egymásnak toldva, tulajdonképpen egy asztalnál ül mindenki. Nincs intimitás. Nem is azért jár ide a törzsvendég. Ha idegen betéved, lekuporodik rövid időre a sarokra, majd érzi, hogy furcsa helyen jár, vagy elfogy a kávé-

Tamás Kincső (1982, Csíkszereda) gyógyszerésznek tanult Marosvásárhelyen, később Kolozsváron. Sepsiszentgyörgy közelében, a Baróti-hegység lábánál lakik. Első kisprózáit az Irodalmi Jelen közölte, írásai online és nyomtatott folyóiratokban jelennek meg.

ja, itala és mennie kell. A törzsvendég megáll a pultnál, hosszan beszélget, amíg megkapja a szokásost, letelepszik az asztal bárpult felőli végéhez. A kis zöld székek ritkán hűlnek ki ezen a fertályon. Ha más nem, itt pihen a báros és annak társasága. Ha nem más, Sanyika a zeneboltból vagy Karesz a Panasonic üzletből.

Kutyabarát helység. Bumbi, a nagy, sárga amsztaff, ül és szüntelen figyelemmel követi gazdája jobb kezét. Ha kint fához kötve, akkor is. Orra a söröskorsó felé mutat, ívben kíséri annak útját az asztal lapjától a gazda szájáig. Tekintetében a remény: az utolsó korsó sör. Karesz fehér kutyája, Anyu, mindenki kedvence. Nyakában cifra lánc medállal. Rá póráz nem szükséges, mindig ott kullog gazdája sarkában.

Közel a Színművészeti Főiskola, bár diákoknak kissé drága a hely. Folyik a harc a hitelért. Gyere, hívjál meg egy sörre. Néhanap meghívom a társaságot, utána nehezen boldogulok abban a hónapban. Jár ide milliomos, nagy fekete X5-össel, megvendégeli a munkásait. Kiissza a rizlinget a hűtőből. Jocka, a főtér bolondja cigányos akcentussal koldulja a napi szivarját, a pincérlány morog, a törzsvendég leülteti. Az igazi törzsvendég itt tölt fél napot, napot akár. Amikor benyitok, ugyanaz a banda.

Keskeny, könyöklős perem a két szélen, magas bárszékek. A perem alatt akasztók, kabát, táska legyen min lógjon. Zöld lambéria, plakátok. A bárpult és a hűtő között kell rendelni. A báros intve kérdi: kiveszed? A vendég hátrafordul, ha nem az ajtó bal oldalán áll és már kinyitotta, még egy-két mozdulat pluszban. Ügyetlen kuncsaft torlódást okozhat a vécére igyekvők miatt.

A toalett uniszex. Benne egy vécé, egy mosdókagyló, tükör. Az uniós normáknak nem megfelelő. A vendégeknek megfelel, mind elégedett arccal jön ki.

A bárpulton hatalmas üres unicumos üveg megdöntve. Sörcsap. Egyik falrészen képeslapok. Némely kuncsaftnak annyira hiányzik a kocsma idegenben, hogy kínjában hazaír. A polcon háromféle konyak, drága, olcsóbb és legolcsóbb. Borok, pálinka, Unicum, Transilvanicum. Ezekből tartanak behűtve is, Unicumot, rizlinget mindenképpen.

A hűtő mellett dohányos vitrin, benne illatos szivarok, dohányok, pipa. Ahol az asztalsor indul, gázkonvektor, fölötte török kávé főzésére alkalmas szerkezet, sok homokkal, szép ibrikekkel. Dísz csak. Kávét a Lavazza szállít Olaszországból, kétkaros kávégépen csordogál fehér csészékbe. Fehér hamuzók kék Lavazza felirattal az asztalon. A falakon régi Vásárhelyes képek. Magas plafon, a tartógerendákat lágy hullámokban követi, dohányfüsttől sárga. Férne egy galéria.

Törvényszéki válás

A tárgyalás napján fél hétkor kelek. Teát készítek, tüzet nem kell gyújtanom.

Reggelire két banánt eszem, egyéb nem csúszik. Zuhany. Gondolkodom, hogy mennék biciklivel válni. Szép a május, szeretem szagolni. A tárgyalásnak kitűzött órája nincs. Kilenc után bármikor esedékes, mondja az ügyvédnő telefonon. Be akarok érni kilencre.

Fél kilenckor eldől, biciklivel nem mehetek. Addigra készülök el a zuhannyal, kellene fél óra a városig. Nem baj, legalább felöltözök rendesen, gondolom. Lila ruha, fekete papucsok, piros napszemüveg. Frissen mosott haj és tíz perc késés. Forgalmas a reggel, nem találok parkolót a törvényszék előtt.

Haik egy padon ül. Elnőtt hajjal, fehér ingben, világos nadrágban. Szemüvegben. Összetörve. Felnéz a padról, háta ívesen görnyed. Köszön. Köszönök. Leülök ugyanarra a padra, másik sarkára. Hiányzik a kartámla, csak a tartóoszlop ágaskodik bután. Nem ülök külön padra, bár van üres elég. Csak üres padok és asztalok. Előveszem a telefont, elvagyok vele. Megjelenik az ügyvédnő. Fekete talárban, kirúzsozva, fehér, rakott nyakkendőben.

– Na. Csakhogy megérkezett. Vártuk.

Karórámra pillantok. Alig kilenc óra s tízegynéhány perc.

– Nehezen parkoltam. Tennem kellett még egy kört.

– Megvárjuk az ügyvéd urat és megpróbáljuk előrébb hozni a tárgyalást.

Azzal elmegy. Ketten maradunk a padon. A várakozáson kívül semmi dolgom. Haik csak ül és néz bambán előre.

A váróterem tágas. Magas plafonú, benne kockákban neonok, beosztása kazettás, durva betonelemekkel. Két oszlop áll a felérkező lépcső két oldalán, téglaburkolattal fedve. A padló csiszolt beton, némi díszkavics hintve belé, szögletes mintázatban. Sok helyütt repedezett. A falon faburkolat. Az ajtók, a padok színe világos faszín, amilyen a hivatalokban, iskolákban a régi rendszerből ránk maradt. Az ablaküvegek koszosak, a fogantyúk görbék, mindegyik másfelé áll. Udvarokra, teniszpályára, két forgalmas utcára látni. Kint egy magas juhar. Egyik udvaron kompakt, vajszínű Audi, kacér vonalvezetésű lámpákkal.

Négy ajtó nyílik a tágas váróteremre. Egymással szemben két dupla szárnyú ajtó, mindkettőn felirat: *Tizennégy éven aluli kiskorúnak tilos a terembe lépni.* A bal oldali terem, a válópereké, zsúfolt. A jobbról, ahol mi ülünk, alig jár valaki. Egy-egy csinos, fekete taláros kisasszony vonul át a kövön. A falburkolaton plakátok. Minden plakát arról szól, hogy az ember otthonában tűz üthet ki. Felszólít, ne hagyatkozzunk improvizatív fűtési megoldásokra, ne hagyjunk magukra gyerekeket. Emblémájuk lángoló ház a jobb alsó sarokban. Az égő házon vörös fogsor, vörös szemüreg, mint halálfej. Lángoló tető. A legszélső plakáton elégett csecsemő kormos sziluettje.

Körbejárok. A harmincnégyes terem ajtaján felirat: *A teremben a csendet – büntetés terhe mellett – kéretik megtartani.* Tábla jelzi, dohányozni tilos. Kisebb ajtó mélyen a falba rejtve, akár toalett is lehetne. *Kis tárgyalóterem,* írja az információs tábla. Az összes ajtó fölött fadobozban öreg hangszóró, mellettük új, ami működik is.

Mindkét szárnyon a falban süllyesztett üvegablak nagy, piros H betűvel, lakattal, bentről fehérre festve. Tűzoltópalackok, három vagy négy. A harminchatos tárgyalóterem melletti plakáton fehér rózsa. Közelebb lépek, amennyire a várakozóktól lehet. Ez is a tűzvédelmi kampányról szól. Az ajtó mellé listák kifüggesztve, nem nézem, szerepel-e rajta a nevünk.

A lépcsőn felérkezőt plafonig burkolt fal fogadja. Legfelül kerek tábla, rajta könyv, faragott felirat: *LEX.* A tábla bal oldalán régi típusú, gömbölyű lámpabúra bontja a szimmetriát, ott bújik ki a vezeték a falból. Alatta falióra. Három órát siet. A falburkolat kellős közepén a menekülési tervrajz, tűz esetére. A lépcső törésében zölden világít a falról két menekülő emberalak.

Műanyag cserépben növények, elnőttek, porosak. Az anyósnyelv gyatra, töredezett. Visszasétálok Haikhoz. Vérszegény növény az ablak mellett. Három szélesebb levelet sikerült hajtania, a keskeny levelek közt darázs keresi a kiutat a koszos ablaküveg mentén. A párkányon döglött légy.

– Elmegyek a vécére – mondom.

Felnéz, bólint.

A lépcső korlátja fával burkolva, közepén mély rovás kapaszkodónak. Figyelem a feljövőket, senki nem dugja belé az ujját. De jól lehetne üveggolyót gurítani a rovátkában, gondolom, a fordulónál kisodródna, koppanna a földszinten, törne ezer darabra.

A gyerekek aludtak reggel. Emőkével a kapuban találkoztam induláskor. Reggelit ad, öltözteti, vigyázza őket.

Lent sötét az előtér, egyenruhás őr a kijáratnál. Kérdem, merre a toalett. Inti, hogy ki, aztán jobbra. Áthaladok a műanyag kapuboltozaton, ami minden átkelőre visít, pirosan villog. A táskámban bicska. A kutya se kérdi, mit viszek, mit hozok. A kapu jelez. Mindenkire jelez, mindenkin van fém. Megkerülöm az épületet. A vécé zárva, ajtaján felirat, egy lejért lehet használni. Fehér köpenyes néni kerül elő, nyitja. Kérdem, valóban kell-e adnom egy lejt. Igen. Mosdó, piszoár. Harmadik helyiség a vécé. Egy lejért tisztának nem mondható. Felakasztom a táskámat a két hatvanas szög közül egyikre, ami a falba ütve. Éppen megbírja.

Lassan indulok vissza. Rágyújtok, tíz percnél hosszabb időt töltök kint. Leülök Haik mellé. Szinte azonnal a nevünk hallszik a hangszóróból. Haik előreenged a harminchatos tárgyalóterem ajtajában.

A tárgyalóterem végében hatalmas asztal mögött a bírónő. Szép, fekete, göndör hajú, negyvenes éveiben, ferde vágású, nagy szemekkel. Bal oldalán gyűrött arcú írnoka. Vörösre festett, fejtetőn kopaszodó. Unott hangon szólítja az eseteket.

A kilences számú válóperes eset vagyunk. Négy sor pad, mint a templomban, az első előtt esztergált lábú kerítés. A kerítésen túl a védőügyvédek asztala, két-két bársonyozott székkel. Apró mikrofonok állványon, nem működik egy sem. Az írnok felszólítására szőke nő indul előre a padokból, marcona képű urától választják el. Két perc alatt. A bírónő kérdez, a válaszokat alig halljuk. A bírónő erélyesen hátraszól: *nu mai vorbiți în sală,* azaz ne beszéljenek már a teremben. Haikra nézek. Tudom, most összerezdül a lelke, amiért úgy kell éreznie magát, mint egy rossz elsős. Percig sem viseli a hülye, kiszolgáltatott helyzeteket. Amikor vége, idősebb szőke asszony áll fel kisírt szemmel, az elvált nő anyja. A nő durcás kifejezéssel az arcán kivonul, utána az anya szipogva, a magas, bajuszos férfi mögöttük. A szőke nők az ajtót nyitva felejtik, behallatszik a kint várakozók zaja. Már majdnem felállok, hogy csukjam, mielőtt mordul a bírónő.

De minket szólítanak. Az ügyvédnő elfoglalja a helyét. Megérkezik Haik ügyvédje is. Magas, kopasz, elegáns. Áll ki-ki a saját ügyvédje mellett. Egyéb dolgunk nincs, bemutatni érvényes személyi igazolványunkat. Az ügyvédnő elmondja a részem. Hogy kérem vissza a leánykori nevem, valami gyerektartást, amennyit a törvény enged, és a gyerekek elhelyezését a lakhelyemen. Közös felügyeletben egyeztünk meg, a látogatás korlátozása nélkül. Haik ügyvédje ugyanezt sorolja, hangsúlyozva, hogy a gyerekek és a szülők közti érzelmi kapcsolat megmaradjon, a gyerekek a lehető legkevésbé sérüljenek. A bírónő csóválja a fejét és pislog. Alaposan felmér minket. Szép, fiatal pár, nem mindennapi eset. A vörös hajú írnok tekintete is leszalad a fekete papucsokig. Végül rutinos mozdulattal zöld dossziékat tologatnak.

Távozunk a teremből. Nem volt szikrányi természetes fény sem odabent. A terem ablakain rózsaszín sötétítő, a sarkaknál gondosan kikötve, ne lehessen látni, ki válik, kitől válik.

Haik nem köszön, elmegy. Az ügyvédnő kifelé jövet megáll a tárgyalóterem előtt, szembefordul. A határozat várhatóan az irodájába érkezik, mondja, azzal majd lehet új személyes iratokat készíttetni. Ha a vagyon felett meg tudnak egyezni, teszi hozzá, akkor további tárgyalásokra nincs szükség. Remélem, igen, felelem. Elköszönünk.

Mennék egy kávéra. Haik autója nincs a teázó előtt. A teázó hátsó bejáratát Szent György Napok alkalmából sorompóval szerelték föl, oda nem lehet beállni.

Belépek a teázóba. Haik mégis ott ül a bárpult sarkán az újságba hajolva. Köszönök a pincéreknek, sarkon fordulok és vissza az autóba. Meg sem állok hazáig. Amikor a nagykaput nyitom, szarka repül felém. A sarki égerfán kiabálva nézi végig, ahogy becsukom a kaput, sorra simogatom a kutyákat.

– De jó, hogy vártok haza!

A házba lépve Emőke azzal fogad, hogy Tünde csak most kelt fel.

19

– Megvolt a válás? – szegezi nekem a kérdést köszönés helyett a nemrég felkelt kislány.

– Meg – felelem mosolyogva. – Hallom, végigaludtad az egészet. Reggeliztél?

– Igen. Angolozhatok?

– Hát persze – nyitom a gépet.

Este mindkét gyerek az ágyamban alszik. Mese után hosszan beszélgetünk. Biztatom őket, jó lesz a szemeket becsukni. Sötét van és csend.

Mélyen szuszog mindkettő. Hánykolódok közöttük, nem tudok aludni. Vajon bezártam-e a kaput, jut eszembe. Nem megyek ki. Nem félek semmitől és nem várok senkit. A többi a kutyák dolga.

Igor Loffe

Én, Néró

részlet

Nulladik rész – Evőszó

(Melyben Én, Néró, a kölyökkutya rövid,
kéthetes életemről megdöbbentően
naturalista módon beszámolok az olvasóknak)

Először is megjegyezném:
Apám s anyám nem keresztény,
Tisztes polgárok, az igaz,
(Mondjuk nekem nem nagy vigasz);
Apám juhász, anyám puli,
Én meg (irdatlanul) csuri,
Így pap sem fonta kezüket,
Polgármester sem zsebüket,
De boldogok, s hetek múltán,
Se szó, se hang: igen kurtán,
Csak úgy „kutyamódra”, nosza
Megfialt anyám, a koca.
Hatan másztunk ki nehezen
Valami nyálkás rekeszen,
Mind ahányan teremtettünk,
Hát, koromfeketék lettünk,
Nagy fészkünk egy pajta lett volt,
(Régiesen) ahol dekkolt
(Modernül) anyám meg apám,
Meg a gazda (egy szeszkazán)…

Hogy mi történt két hét alatt,
Nem tudom már, úgy elszaladt,
[Mint bélesből a tepertő,
Mikor a gyúrótekenő
Gazduram ülepe miatt,
Felborult (akár a divat
Kéthetente Milánóban),
Észjárása szerint: jobban,

„Igor Loffe” (1996) a Szilágy megyei Varsolcon nevelkedett. A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet református szakának első-éves hallgatója. Eddig a Hepehupában és a Helikonban publikált.

(Idézem) mutat az asszony,
Ha csak ruhát mos a parton.]
Dióhéjban talán annyit,
Néhány kilót felkaptam itt,
Megcsodáltam (úgy, mint mások):
Hogy a Nap vagy háromszáz fok,
(Azt is kiötlöttem halkan:
Nem lehetek én más, csak kan,
De, hogy miképpen jöttem rá,
Írják majd a síromra rá.)

*

Mégsem hagyhatom szó nélkül
Hogy Föld jutott ki létrészül,
(Úriasan) és e létből
(Parasztosan) baj lett végül:
Olyan történt, amit este
Anyám mond, ha nem fekszek le.
Egyszer mondom, jól figyeljen
Élő, halott, lélek, szellem,
Hogyan történt aznap este,
Akkor nőttem kéthetesre;

*

Későre járt,gyorsan történt,
(Tán elolvasnék egy Örkényt),
Mormogást hallottam túlról,
Ahol a három ló dúdol
Néhanap (egy héten ötször)
(Hogy: „nincs ember, aki megtör,
Mert ha betört vón' valaki,
Patámmal mennék most neki!")]
De most, mint akit hideg ráz,
Belészökött a rideg láz
Mindkettőjük patájába,
S egyből megtisztult a mája
A gazduram szeszszagától,
Meg a vidéki szalmától.

Tudtam már, s a szekér alá
Megszeppenve bújtam, (naná,
Majd engem visznek el, soha!
Nem vagyok olyan ostoba!)

Az összes izmom megfeszült,
Minden porcikám görcsbe ült,
(Felfokozva) vérem felfőtt,
A vércukorszintem megnőtt,
(Lábjegyzetnek még csak annyit:
Így ne kezdeményezz randit).
Megnyílt a pajta ajtója,
Bejött a gazda lurkója:
Innen lentről két méter is,
(Pedig csak egy-hatvan-centis),
Szemei: két éles horog,
(Asszem, odalent már csorog).

*

[A tetthűség érdekében
Jelen időben idézem:
(Annyi megjegyzésem volna,
Ezt fürgén, ha már olvassa)]
Kezében egy kartondoboz,
Engem anyámtól elkoboz,
Kezet fog a rút gazdával,
Apám ugat szívvel-szájjal,
Anyám összeesik nyomban
Testvéreim szénás porban,
Utoljára láttam őket,
Anyámon a jaj-redőket,
Apámon az indulatot,
Testvéreimen a szagot.

Pilizota Szandra

Marga: Kudric pucér kísértete

részletek

A leán'vásárba'

Pilizota Szandra 1976-ban született Dunaújvárosban, jelenleg is ott él, kertészként dolgozik, gyerekkora óta ír.

Mén az Úr a mennybe.
Meg mén a körmenet a templomhó'.
Meg ott va' a' egész Moravita.
Meg ott va' a kirakodóvásár.
Meg a népek zsinató'nak.
Meg bámészkódnak.

Zora, bámészkócc te is.
A Babina nagymamáva'.
Ki vagy kerázval, min' a bazári majom.
Meg ki va' kerázval a Babina nagymama is.
Meg a kendőd piros.
A Babina nagymamáé meg rózsás.

Zora, medvecukrot zabá'sz.
Meg a Babina nagymama is aszt zabá'.
Meg mutogat a Babina nagymama:
– Oda né', me' ottan va'!
Meg fogatlanú' mummog:
– Ő'tönybe' a pópa mellett!

– Há' micsinájjak a szentfazék koporsócsinálóva'? – kérded.
– Há' maj' purdékat, mer' feleségű' mégy hozzá!
– A' egy vén szaros! – csuklasz.
– Jó legén' a'! – nevet a Babina mama.
Meg telibeszéli a fejedet.
– Apád baráttya, meg gazdag, meg nagy háza va'!
– Meg nagy kárja va' nekije, és a' szomorú egyedű' ! – folytatod.
– Joj, de a fejin talá'tad a szeget, te lyán'!

A körmenet közel ér.
A templomba fordúl az Úr.
Meg a templomba fordúl a körmenet is.

A Ioan Dimescu a pópa mellett mén.
A Ioan Dimescu megpöccinti a kalapját:
– Tiszteletem, domnisoara!

A barom-fi

Jó erős a pájinka, Ioan!
Meg a torkodoba' va' a' keresztbe'.
Meg bámú'sz a Bijelich-udvarba befelé.
A Mate barátod nincse' sehó'.

De va' más ottan.
Ottan va' a girhes Zora.
A girhes Zora a tikot ke'geti.
Meg kajabá' a Zora:
– Nemsoká' kárá'sz, te leves!
Meg eszt is kajabájja:
– A' annyád valagáját, ájjá meg!

Ioan, lácc egy röpülős girhes Zorát.
Meg lácc egy röpülős kövér tikot.
Meg láccik a tiknak a valagája.
Meg láccik a Zorának a bugyogója.
Ottan a szoknya alatt.
Ahogy' röpül a tik után.
Röhögsz meg fütyölgecc.

A Zora föláll.
Meg aka' ő'ni tégedet a szemive'.
Asztán próbájja sarokba szorítani a tikot.
A' buta tekintette' dikházza a Zorát.

A Zora megin' röpül.
Lobog az a fekete haja.
Aszt visíttya:
– Meglesző' , te leves!
Ujjai lecsúsznak a kendermagos hátárú'.

Ioan, a pájinka megin' fordú' a torkodba'.
Megin' röhögsz.
– Segíccsen mán! – porojja a szoknyáját a Zora.
Meg eszt is mongya a Zora:
– Aszt hiszi, hogy a deg magátó' a fazékba ugrik?

Vigyorogsz, Ioan.
Meg kancsali vagy a pájinkátú'.
Meg gyűröd fölfelé a' inged újját.
Karodat tárod a kendermagos felé.
Kotkodá'sz.
Így tereled a kendermagossat.
A tik fejéve' gondó'kodocc.
Hogy a sarokba tuggyad szorítani.
Barom-fi vagy, Ioan.

A tapló a fán nől!

Ioan, fürdöl a folyóba'.
Kipucsítasz a vízbő'.
Szőrös a valagad.
Meg prüszkű'sz.

Asztán kilábó'sz a partra.
Meg a pöcsöd himbál.
Olyan a', min' egy baró harangnyelv.
Aszt is mongya: „Bim-bam!"

Gúvacc, Ioan.
Nincse' meg a ruhád a fa alatt.
Imádkozó', hogy a Babina mama ne talájjon így.
Szemeidet az égre fordítod.
Glórja va' a fa ágai köszt.
Meg az Úr.
Meg az Úr lógattya.
Nem a kárját.
A gagyádat meg a' ingedet lógattya.
A magosba' az ágon.

– Velem asztán nem baszó' ki! – horkantasz.
Meg mászó' fölfelé.
Fölfelé az Úrhó'.
Asztán lelököd a fönnakasztott ruháidat.
Asztán meg a cipődet is.

Fú a szél.
Meg billegnek a' ágak.
Meg megijecc.
Meg lenéző'.
Meg szédű'sz.
Meg réműltödbe' lepisá'sz a fárú'.

Micsináltá', Ioan?
Há' megöntőzted a Babina mamát!
Ioan, hó' va' mán a húsvét?

A Babina mama a bottyát rázza.
Meg a fejin van nekije a pisás kendő.
– Gyűjj le, oszt egyenes lessz a hátad, szarházi!
– De ne bírok, mama! – rinyálod.
Meg eszt is rinyálod:
– Mama, itten merázok meg!
A Babina mama szíve kőbő' va':
– Én rázlak lefelé, ha nem gyüssz le!

A csalitos is kajabá'.
Kajabá' a Zora hangján:
– Mama, a tapló a fán nől!
Meg eszt is kajabájja:
– Hagyja mama, a taplónak szar a' íze!

Ioan, a világ forog.
Csak neked.
A Zora is meg a Babina mama is.
Meg a csalány a mama kezibe'.
Az aszt mongya a Zora valagájának:
– Kiverlek én!
A Zora meg a nyelvit dugdózza kifelé:
– Itten vagyok, öreganyám!
– Én meg itten! – próbálod túlkajabá1ni a leán't.
– Segíccség! – kajabálod még. – Szeggyetek le!

Ioan, a szél fú a talpad alatt.
Meg a gő'cs tesz tégedet az ágra.

Ioan, a tapló a fán nől!
Jó szorossan rajta, tudtad?
Ioan, a tapló barna!
Olyan barna, min' a te mesztelen valagad!

Schäffer Anett

Azóta

A szüleim azt hiszik, hogy amit nem hallok, azt nem is tudom. Azt hiszik, hogy nem látom a sajnálkozó pillantásaikat, nem látom a pillanatokat, mikor azt kívánják, bár ott sem lennék. De látom. Egyik pillanatról a másikra süketültem meg, mint ahogyan az amerikai filmekben változtatják széppé a csúnya gimislányokat. Én nem lettem szép, csak süket, pardon, siket. Nem mintha jobban hangzana, úgysem hallom, csak a fejemben üvöltöm mindig ezt a szót, egymás után, de ezzel nem érek el semmit. Csak azt, hogy már a gondolataim is értelmetlenné válnak, nemcsak a beszédem. Azt hihetnék, hogy ugyanúgy beszélek, mint előtte, de nem, nem hallom magam, csak gépiesen mozgatom a szám, és olykor egy hangot sem adok ki. Az orvosok azt mondják, csak meg kell szoknom.

Jó lenne nagyvárosban élni, ott, ahol senki sem tudná, csak én, hogy nem hallok. Nem lennének ismerőseim, beszélgetnem sem kellene, ha mégis, akkor azt játszanám, hogy mindent értek, amit a másik mond. Úgysem figyelnének rám, mindenki rohanna.

De nem költözhetek Pestre. Pénzem sincs rá, a szüleim sem engednék, azt hiszik, hogy újra gyerek lettem, még gyerekebb, mint előtte. Nem vagyok Beethoven, egy kisvárosban, mint ez, mindennél nevetségesebb egy süket zongorista. Nem is játszottam, fel sem nyitottam a zongorát, évek óta, azóta. Azt mondják, a siketek is érzik a zenét, legalábbis ezzel biztattak előtte – én inkább paranoiásan kerülöm. Olyan szupermarketbe sem járok, ahol szól a rádió. Templomba se. Biztos, ami biztos. Lehet, hogy pont én nem érzem, de lehet, hogy csak nem hallom. Mindenképp elviselhetetlen.

Meghirdettem a zongorát az interneten. Nem érek, nem érhetek hozzá. Valaki majd csak megmutatja helyettem a vevőnek. Képet sem készítettem róla, én bizonyosan nem veszem le a fehér lepedőt, ami alá eltemettem. Abba a szobába be sem teszem a lábam.

A szüleim úgy vélik, unatkozom. Pedig nem. Figyelek. Figyelem, hogy változnak a napszakok, a hónapok, az évszakok. Mikor milyen virág bontja bimbóit, majd hervad el. Olykor ez csupán pár napba telik, máskor sokkal hosszabb idő, már nem is számolom, hány napja virágzik például a szomszéd Róza néni orchideája. De a legjobban az embereket szeretem figyelni, kár, hogy akkor ők is látnak, a füleimet nézik, mintha valamiből látható

Schäffer Anett (1992, Miskolc). Okleveles angoltanár és okleveles magyartanár. 2013-tól a Miskolci Egyetem közéleti és hallgatói magazinjánál, a MEgazinnál újságíró. A 2016-os Kortárs hangon nemzetközi irodalmi pályázaton írásával I. díjat és a Várad folyóirat különdíját nyerte el.

lenne a hirtelen jött süketségem. Sokkal többet tudok róluk most, hogy nem hallom, mit mondanak. Nem is kell figyelnem az ajkuk mozgását, mindent elmond, ahogy egymásra teszi Anna a két kezét, Lóri megrázza lányosan göndör fürtjeit, vagy ahogy Anya összeszorítja a fogát. Tudom, miért. Nem akarják elmondani nekem, ezt nem lehet bepötyögni a Jegyzettömb alkalmazásba, vagy leírni a Real Madrid-os füzetbe, amit mindig magamnál hordok. Kaptam már Real Madrid-os hűtőmágnest és pólót is miatta a szomszédoktól, nem tudják, hogy Barcelona-drukker vagyok.

Marcsi akkor érkezett, mikor kint ültem a pályaudvaron. Minden szerda délelőtt kint ülök. Figyelek. Rám mosolygott, és mondott is valamit. Nem értettem, túl gyorsan beszélt, a szavak csak úgy pördültek ki a szájából, de azért bólintottam. Minden férfi bólintott volna. Olyan gyönyörű volt, a színes sállal a nyakában, farmert és egy rózsaszín blúzt viselt. Barna haját folyton az arcába fújta a szél. Hamar rájöttem, mit szeretne, eltört a bőröndje, leejthette a szürke műanyag csodát. Vittem utána úgy, hogy ne boruljanak ki a szívecskés bugyik, a csipkés melltartók, a blúzok, a farmer sortok és a pörgős szoknyák. Néhány lépéssel mögötte voltam, de tudtam, hogy folyton beszél, láttam mindig, mikor hátranézett, márpedig félpercenként hátranézett, talán félt, hogy elszaladok a bőrönddel, vagy csak pironkodott, hogy meglátom, nem csipkés tangákat hozott.

Pesten énekel musicalekben, már eljátszotta Rózát a *Rómeó és Júliában,* a Tollseprűt *A Szépség és a Szörnyetegben* és Carlottát *Az operaház fantomjában.* Régen mindig össze akart vele boronálni az apja, a régi zongoratanárom, mutogatta a képét, dicsekedett vele, de nekem csak egy lófogú, kócos libának tűnt. Sokkal szebb volt a fiatal hegedűtanárnő a zeneiskolában a selymes szőke hajával, szabályos arcvonásaival. Rég nem láttam. Amint elértük az autót, rá sem néztem, csak a kezébe adtam a bőröndöt, és otthagytam. Lehet, hogy utánam szólt, van néha előnye is a süketségnek, csak azt tudom, amit látok.

Két nap múlva megjelent, a nevetséges mesefigurás pólójában és farmer sortban. Ha kertes házunk lenne, akkor elrejtőzhetnék, de itt a panelrengetegben, ezen a rozoga padon mindenki megtalál. Már nem tűnt annyira szépnek. De azért vonzott a mosolya. Túl gondtalan volt. Marcsi, mondta. Tudom. Megint csak ontotta magából a szavakat. Apám azt mondta... siket lettél... mint Beethoven... játszol még? Hogyne. Fel is lépek. Tényleg? Ez nem ilyen egyszerű. Sikeres lehetnél, különleges, úgy, mint... egzotikus... esetleg le is vághatnád a füled... Van Gogh.

Hogyne, a szemem is kiszúrom. Ha egy pillanatra abbahagyta volna a mosolygást, elmentem volna. Hogy tudott beszéd közben is mosolyogni? Én most végeztem... tudod, abban a kicsi színitanodában... musicalszínészként... A vizsgaelőadásokat imádtam... de Christine Daaé akartam lenni... Jobb lett volna a Színművészeti, de oda csak protekcióval vesznek fel. Játszanál nekem? Nem. Később sem? Nem. Pedig biztosan elnyernéd megint azt a külföldi ösztöndíjat.

Elnyertem az ösztöndíjat? Nem, dehogyis, olvastam le anyám szájáról, tudtam, hogy hazudik.

Következő nap megint megjelent a padnál. Most virágos, mélyen dekoltált ruha volt rajta, csábítani akart vagy kérkedni? Biztosan most is csodásan játszol, hallottalak, mikor még gimnazista voltam, gyönyörű volt, írta a füzetembe. Nem beszélt, biztosan rájött, hogy a hadarását nem tudom leolvasni. Pedig mindent láttam, amit kellett. Már nem játszom, írtam. Akkor mit csinálsz? Ezt. Mit? Figyelek. Élek. Ez nem élet. Dehogynem, az én életem. Ez csak gyerekes duzzogás. Játssz nekem. Miért lenne az jó? Megint elnyernéd az ösztöndíjat, énekelhetnék veled. Miért? Hogy híresek legyünk. Én nem akarok híres lenni, te pedig színésznő vagy. Musicalszínésznő. Akkor keress egy musicalszerepet, engem pedig hagyj békén. Nem hagylak, tetszel. Hazudsz.

Egyik nap anyám beengedte hozzánk. Elmondta neki az apja, hogy hol lakunk, ő pedig bement anyámék hálószobájába, és kicsomagolta a zongorát. Játszott rajta, mikor bementem.

Tudtam, hogy valaki játszik rajta apám ráncaiból és anyám reménykedő tekintetéből. Gyűlöltem. De nem temethettem el újra. Kottákat hozott, Csajkovszkijt, a kedvencemet, és persze musicaldalokat, mi mást. És boldog mosollyal játszott a zongorámon. Játssz nekem, írta rá díszes betűkkel egy sárga kartonlapra. Miért? Nem értem. Miért? – kiáltottam. Aztán játszottam, mert nem volt más választásom. Túlságosan szerettem. Elkezdtem játszani *A hattyúk tavát,* és minden újra ugyanolyan lett, már ezerszer lejátszottam, ismertem, hallottam újra, a fejemben, mint akkor, mikor az ösztöndíjbizottságnak játszottam.

A felénél mutogatta, hogy inkább *Az operaház fantomját, Csak ennyit kérek én.* Tudtam, hogy rosszul énekel, a manírjaiból. Utálom, ha kihasználnak. Félreütöttem a billentyűket. Azóta nem láttam.

Kovács Katalin Tímea

Momentumok

Kovács Katalin Tímea (1990, Csíkszereda) a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem csíkszeredai karának hallgatója. Verseivel a Kortárs Hangon 2016 Nemzetközi Irodalmi Pályázaton II. díjat és a Várad folyóirat különdíját nyerte el.

Ez nem metafizika

összeütköztetett
protonhasadás
szívem
bár megtalálnád
az isteni részecskét

Mindenben te vagy

Szavaid mély intarziáját
véste arcomba az eső.
Engedj be!
Elférek zárójeledben is,
majd összekucorodom.

Veszteség

Tükörszobába vezetett,
s a szépség lefoszlott
tekintetétől.
A torz kép a valódi arc,
megmutatta ki vagyok,
hogy többé ne ismerjem magam.

Kérdéses

A család rég nem ebédelt együtt.
Tán azt sem tudom, mi az, hogy család.
Csak részleteket ismerek,

csupán szétterített kollázs-mindenség
és iszonyú hiány.

Elveszett világ

Április a kegyetlen hónap,
Eliot után szabadon:
Egy liliom fakad ordítva,
monokróm harmónia.

Jövőkép

Minden perc mozdulat szövevény.
Várnak a holnapok,
és egy skizofrén tavasz.
A rügyek már nem bomlanak.

Két haiku

Felnyögve, kérve,
tenyeredben olvadok,
hisz kovácsom vagy.

Csak neked lenni.
A legszebb ékszer rajtam
fogaid nyoma.

Ekhó

Sz. S.-nek

Hirtelen érkezik az alkonyat.
Keserves, lila rapszódiákat
suttog a szél fülébe
és megcsipkedi a felhők szegélyét.

A lámpafényhez menekülök én is,
mint minden élő,
szétdobált határkövek között lépkedve,
mikor ismeretlen
a meleg kéz megbocsájtása,
de nem hajtod le fejed,
konokul szegezed az égnek
és visszanyeled a rágalmakat.

Felébredsz lelkemben,
ahogy kitárulkoznak a csillagok,
kusza, ziháló szavak sorakoznak
bennem,
befurakodnak agyam kicsapongó üregeibe.
Hozzád szólnak,
és tudom, hogy nem érnek el,
tudom, hogy saját idegeim
vad csapdáiban véreznek halálra
De veled beszélek ilyenkor is,
mikor az utcán sétálok
és megriadok, ahogy egy macska
elrohan előttem,
maga után húzva a sötétséget.

*

Kedves,
még mindig hozzád suttogok
a napfényben, a hajnalokon
és éjszaka.... Oh,
az éjszakák didergő némasága!
Bár lélegzeted hallanám,
bár megtörné mozdulatod
ezt a süvítő csendet!
De lám, most is esőcseppek
hullanak a tintára,
és összemossák elhullatott szavaim
mint az összekuszálódott gondolatok,
mik gyökeret vertek bennem,
mióta nem vagy itt.
De nem mossa el a pillanatot,
nem mossa el a holnapot,
mikor újra itt leszel.

Kedves,
ajkaimról gőzben szakad a levegő,
hideg van
és senki nem tudja,
hogy neved sóhajtottam,
aztán szótalan
befordultam az utcasarkon.

*

Ki tudja, hányadik monológ?
Hányadik sor, hányadik szó,
mely csak miattad született,
és fohászkodik
az elveszíthetetlenért.
Ki tudja,
ott vagy-e a túloldalon,
elérnek-e a szavak?
Kisimítanám összehajtott
ábrándjaim,
és könnyedén vesznék a semmibe
mint egyszerű papírhajók.

Ott vagy-e még?
Hallasz engem?
Illúziód párnáin süllyedek,
újra és újra magam mellé képzellek,
csikorogva gyűl a kín
és az öröm.
Rám mosolyogsz,
s én elfelejtem
magam után vonszolt terheim.
Széthordhatsz,
s én vakon ismételgetlek
míg elér a szél.

Kriegel Zsófia

Énem pillanatai

Mi vagyunk az a korosztály,
akiket a verseny határoz meg,
és a jól átgondolt akarat.
Legyőzöl-e engem?
Legyőzöd-e magadat?

Az agyam összefüggéseket harmonizál,
a méreg a véremben fogócskát játszik
kultúrám apró lenyomataival.
Elmém mindenből játékot kreál.
Testem álmomban futni akar.

Hallom magam dadogni a nyelven,
ami belőlem született, belőlük fakadt.
És jól ismerem már a bólintásaim mögötti
könnyed viszolygásomat.

Ismerhetném jobban önnön korlátaimat:
öntelt vagyok, és szétszed a gondolat,
de a ti tanításaitokban van-e igazi,
kreatív öntudat?

Beszélek, de nem én adom számba szavaim.
Eligazodnak
(hiszik:) rajtam,
(hiszik:) valamin.

Közben szájukba lógatom mondanivalóm,
mint horgász a csalit.
Tulajdonképpen én ilyenkor élem meg
énem pillanatait.

Kriegel Zsófia (1991, Szolnok). Budapesten, az ELTE magyar szakán diplomázott. A Szent István Egyetem jászberényi Alkalmazott Bölcsészeti és Pedagógiai Karának hallgatója. Verseivel a 2016. évi Kortárs hangon nemzetközi irodalmi pályázat zsűrije és a Várad folyóirat különdíjait érdemelte ki.

Játékaink

Kikönnyeztem szemeimből a fényt,
kipréseltem könnyeimből az álmot,
és a nap valósággá hevítette bennem
a világot.
Mint üvegszilánkot szorítom a perceket,
tenyeremben lüktet a lényed,
meggyilkolja magam teremtette isteneimet,
és így sem láthatom igazi éned.
Hevül az anyag, zúgnak a gépek,
forgatom számban szavaid,
csattog a gondolat és dübörög az érzés,
hogy bár lennék valaha valakid.
És itt állok bambán, szájtátva nézlek,
mindenből kettőt és fordítva érzek.
Hozzád ért a vállam, és nézd, lehorzsoltad bőröm
smirglized arcoddal az arcom
szolgajátékainknál még sincs szebb örömöm
úrkiállásodnál mégsem volt szebb harcom
és tartom magam, míg tartom, bár
lábnyomodba lépek, és látod, vérzik a talpam
hozzám ért a vállad, és nézd, lehorzsoltad bőröm
szétszabdaltad arcom arcoddal,
de tűröm.

Kozma Levente

Visszatekintés a Simultanra*

Kiállítás a temesvári fesztivál videoművészeti archívumából

2016-ban a teljes konvergencia kezdeteit éljük, az internet nemcsak a releváns információ javát gyűjti össze, hanem egyre inkább beszivárog a funkcionális rendszerek többségébe is; egyre nehezebb különbséget tenni a digitális kommunikáció művészete és technológiája közt, illetve az ezen határok feltérképezését célzó eszközök maguk is a video-, audio- és informatikai médiumok nyitott és egységesítő tapasztalataként felfogott, élő művészeti aktusok.

A 2005-ben egy temesvári művészcsoport (Kozma Levente, Antal Huba, Alin Rotariu, Sorin Vreme, Szőke Szilárd) által

Kozma Levente (1978, Kézdivásárhely) vizuális művész és kulturális menedzser. Tanulmányait a Temesvári Művészeti Egyetemen végezte. A Simultan kulturális egyesület társalapítója és igazgatója, számos művészeti projekt szervezője. Temesváron él és dolgozik.

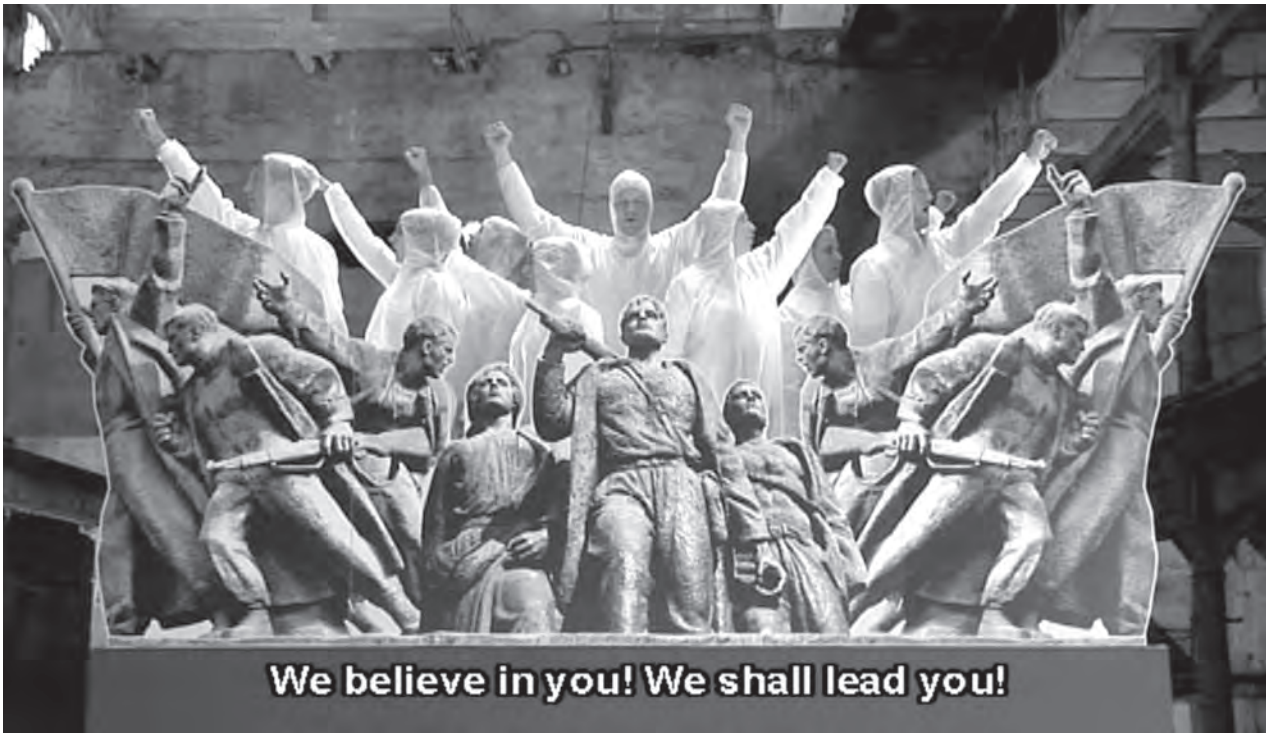

Partisan Songspiel. A Belgrade Story, Chto Delat?, 2009

* *Simultan retrospekcio 2005–2015,* Magma Kortárs Művészeti Kiállítótér, Sepsiszentgyörgy, 2016. március 12. – április 10.

kezdeményezett Simultan projekt célkitűzése az volt, hogy összehozza a különböző területeken alkotó művészeket, akik a technológiát művészi kifejezőeszközként használják. A művészi kísérletezést ösztönző video- és hangművészeti eseményként induló projekt az évek során interdiszciplináris projektek platformjává vált, hidat képezve a különböző médiumok – videó, hang, live performance, elektronikus zene, interaktív vagy digitális művészet – között.

A Simultan fesztivál minden évben új tematikát dolgoz fel (*Past Continuous. Future Perfect. 2010, Imaginary 2011, The Beginning of the End 2012, Popular Unknown 2013, Terms and Conditions 2014* – az utóbbi kiadások közül említve néhányat), a nyelvezet stilisztikai fejlődésének folyamatát követve a kortárs művészeti gyakorlatokban megjelenő új esztétikák révén.

A *Talking to Strangers, a 2015-os kiadvány az emberi elidegenedés és a kommunikációs eszközeink hatékonysága témakörben zajlott. Vajon mit tartalmazna a 38 évvel ezelőtt kilőtt Voyager–3, ha ma küldenék ki az űrbe? 1977-es fellövésekor ugyanis az emberi civilizáció korabeli információs tárházának több mint jelképes válogatását szállította azzal a céllal, hogy ezt észlelje vagy erre rábukkanjon valamely földön kívüli civilizáció. Napjainkban valószínűleg mikrocsipeket, megfelelően megfejtett „smiley face"-eket tartalmazna ama információs csomag. Vajon azzal is dicsekednénk, hogy fölfedeztünk egy virtuális kommunikációs rendszert, intelligens ellenőrzési rendszereket?... Az önellenőrzést vagy a másik ember kontrollját. [...]*

A *Simultan retrospekcio 2005–2015* a fesztiválon vetített videoműveket állítja a néző elé, időrendben, a tizenegy év Temesváron lezajlott kiadásait nyomon követve. A Magmabeli kiállítás az első ilyen jellegű rendezvény, a Simultan fesztivál videoarchívumának nagy részét kronológiai szem-

Partisan Songspiel. A Belgrade Story, Chto Delat?, 2009

pontból mutatja be, mellőzve a különböző stilisztikai irányvonalakat és a tartalmiságot.

A fesztivál problematikája a 2005-ös első kiadás óta ugyanaz maradt. A digitális szféra fokozatos változásaival párhuzamosan részleteiben fejlődött, de minden kiadás megőrizte nem kereskedelmi, nem akadémikus és nem obskurantista látószögét. A romániai események oszcilláló kínálatának térképén egyedülálló, atipikus kezdeményezés, mely a művészcsoport új médiumok iránti érdeklődéséből és a nem közvetlenül jövedelmező területen való kitartásából született. A fesztivál mindig megadja a hangot ahhoz, amit egy évtized múlva mainstreamnek fogunk nevezni.

Partisan Songspiel.
A Belgrade Story,
Chto Delat?, 2009

A film egy konkrét helyzet elemzését mutatja be: a Partisan Songspiel a politikai elnyomás megjelenítésével kezdődik, azt mutatja be, hogyan nyomják el Belgrád város vezetői a bellevillei roma közösséget. Ugyanakkor megállapít valamit, amit a „történelmi tudat horizontjának" nevezhetünk. Ezt a „halott partizánok" kórusa képviseli, elemezve a politikai párbeszédet az elnyomók és az elnyomottak közt

Partisan Songspiel. A Belgrade Story,
Chto Delat?, 2009

Deus et machina, Koldo Almandoz, 2012

Deus et machina, Koldo Almandoz, 2012

Egy idős ember története. A szereplő az egyik végletből a másikba esik, összezavarodva a történetben, amelyet mondani próbál. Végül sikerül tisztázni helyzetét...

It is a matter of Learning
Hope, Irina Botea, 2014

It is a matter of Learning
Hope, Irina Botea, 2014

A film egy performance dokumentációja. A művész – Ileana Faur – folyamatosan tanul és előadni próbál töredékeket utópisztikus elméleti írásokból

Zero, Igor Imhoff, 2014

A Zero egy sötétségbe borult primitív világ története, ahol a számadatok megállás nélkül vándorolnak és néha ragadozóvá válnak

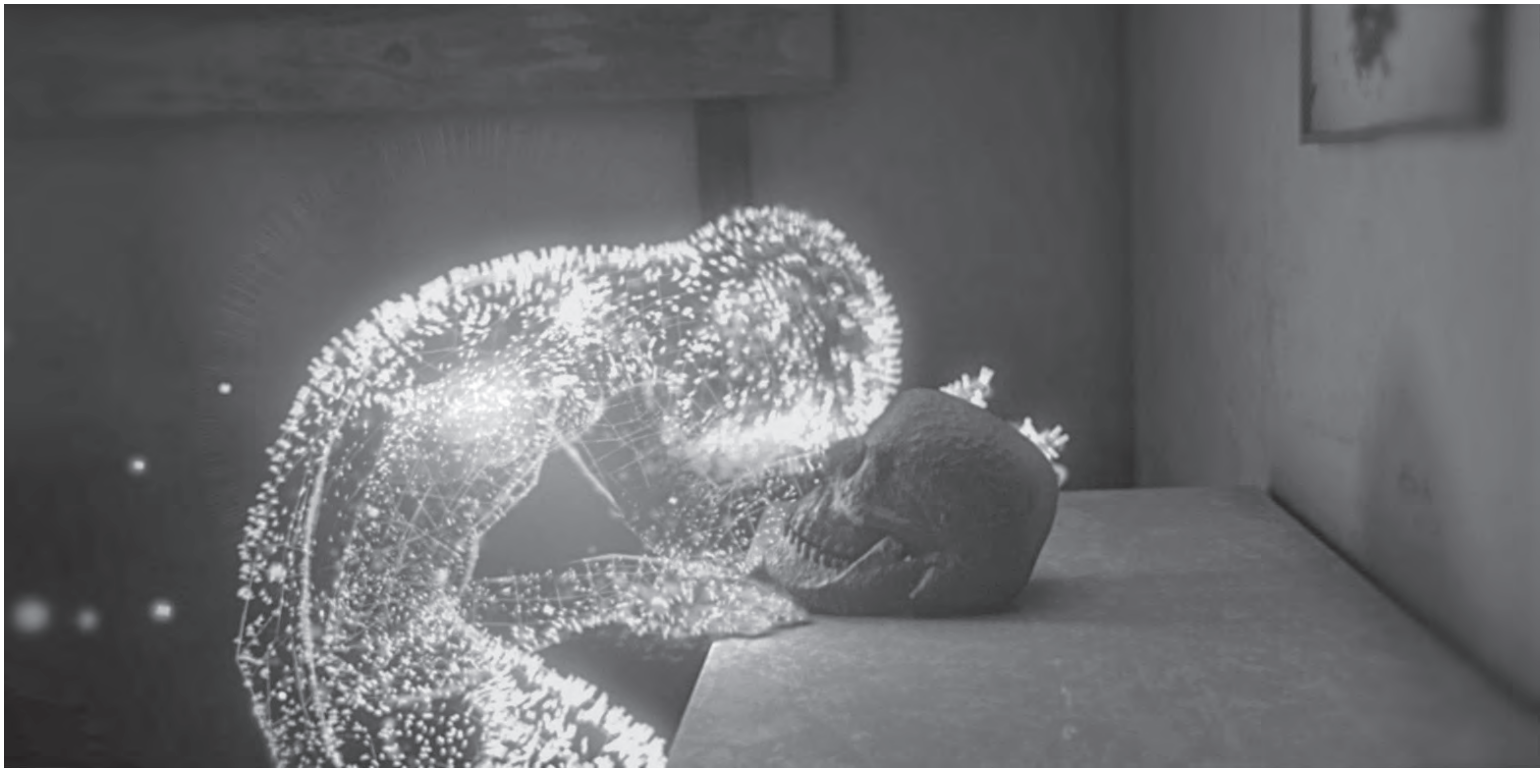

Zero, Igor Imhoff, 2014

RePlace, Ana Chaduneli, 2014

A videó összefüggést keres a digitális és a természetes világ között, illetve választ arra, hogy miként próbáljuk helyettesíteni a természetes képet a digitálissal, és ez mennyiben befolyásolja a felfogásunkat

How to Disappear Completely / POEM #94',
Boris Eldagsen, 2014

A videó egy időtlen emberi jelenséget generál, a metafizika és az erotika határait érintve

How to Disappear Completely / POEM #94',
Boris Eldagsen, 2014

RePlace, Ana Chaduneli, 2014

ReMove, Steiner Balázs, 2010

Egy bezárt gyárban egy bántalmazott és elhagyatott gépezet titkos vágya, hogy újra dolgozhasson. Operantur sine operariis

ReMove, Steiner Balázs, 2010

Képek a kiállításról
fotó Kozma Levente

A megnyitón Kispál Ágnes Evelin és Kozma Levente, fotó Toró Attila

Részlet a kiálításról
fotó Toró Attila

Novák Éva

Fekete lyukak

Meghalt itt a vének szép reménye-álma
Idő öli azt meg, mert idő teremti –
Mondják, fiatalnak minden kapu tárva –
Tárva és mögötte vár minket a semmi.
Én is mondom: nézz a füstbe:
Színezüst, színezüst,
Te is elszállsz hűvös karikákban,
Mint a füst.
(Bertolt Brecht)

Novák Éva (1955, Körmend) költő. 1998 óta jelennek meg versei magyarországi és határon túli folyóiratokban. Eddigi kötetei: Fóbiák (2007), Egy másik nő (2010), Játékok (2013).

Pár nappal ezelőtt, szélesen mosolygó tudósok jelentették be ismét, hogy újabb fekete lyukat találtak a Föld közelében. Fásultságom a hír hallatán eszembe kellett juttassa hatéves önmagamat, amint egy indigókék borítójú iskolai füzetbe körmöli lelkesen az űrrepülésről tudósító híreket, és odaragasztja az újságból kivágott képeket is, a mosolygó Gagarint, csak a Lajka kutya képét nem, mert nem akart minden egyes alkalommal felzokogni, ha magányos keringésére gondolt, amíg az űrhajót távvezérléssel fel nem robbantották. Heteken át volt beszédtéma az űrrepülés, középiskolásként újra felbukkant, Oriana Fallaci *Ha meghal a Nap* könyve kapcsán, barátaimmal adtuk körbe egymásnak elolvasni.

Földi hősökkel is találkozhattunk híradásokban, visszaemlékezésekben, mesékben, legendákban, és elveim kőbefaragottságának, időtállóságának köszönhetően, vagy éppen súlyosan elítélhetően, ebből a hőslistából néhányat kellett csak kihúzni.

Az űrhajósoknak már nem az a régebben sarkkutatóknak, más felfedezőknek kijáró elnéző mosoly jutott, amivel a köznép a fanatikusan értelmetlen vállalkozások végrehajtóit illette. A mosoly ellenére glória lebeg évszázadok óta a nagy utazók, hódítók, felfedezők feje körül, akik többnyire kalandorként vágtak neki útjaiknak, általában nem lebírhatatlan kíváncsiságtól, közel sem tudományos érdeklődéstől hajtva. A mai álláspont szerint valószínűleg terroristaként kezelnénk őket, ha a meghódított területek legtöbbjének tulajdonjogát vitatnánk, az idő múlásával azonban hősökké nemesültek.

Európában születtem, tehát hős vagyok, jelentette ki egy magyar író, az európaiság enyhe vagy súlyosabb felsőbbrendűségével, fel sem tételezve más földrészek lakóinak jogát hasonló kijelentésekhez.

Ki állíthatná, hogy bárkit érdemei szerint méltat vagy ítél el az utókor? Az évezredek során a társadalmakban és a társadalmi közvélekedésben akkora változások történtek, hogy világraszóló kegyetlenségek minősülnek jogos előrelépésnek, a mostani

kor embereinek megbocsátása, elfogadása, ítélkezése olyan rapszodikus, olyan esetleges, hogy kapkodhatjuk a fejünket, ez miért elfogadható, az miért elfogadhatatlan.

A hős akkor hős, ha a mi érdekeinkért harcol, az antihős akkor antihős, ha ellenünk, leírhatatlan (miért írtad le?) evidenciaként. A megosztottság örökké jelen levő tudata, a pólus-ellenpólus szükségessége, a jók-rosszak véget nem érő harca soha el nem tűnő ellenségképet feltételez. Kalandos életű felfedezők akkor lényegülnek át hősökké, ha bennünket gazdagítanak bármiképpen, de mindenen átcsörtető hódítók, ha elvesznek tőlünk. Az igazi hős az lenne, aki érdek nélkül tetszik?

„Korunk társadalma nem annyira demokrácia, mint inkább szabadidő-, média- és konzum-társadalom. Az ember ma, mint egy katalógusban, kikeresheti magának az identitását." – nyilatkozik Philip Gröning rendező.

A huszonegyedik század emberének egyik legrémisztőbb hiányossága tehát az lenne, hogy nem tudja meghatározni magát? Az információhordozóktól nyüzsgő világban a szülők nemzedékének nem nehéz elhitetnie magával, hogy gyerekeik azzal az alaptudással felvértezetten pattannak a napvilágra, amit elődeik felhalmoztak már, a kiegészítő részleteket tudásukhoz könnyen megszerezhetik. Ezért felejtődhet el a mindegyik nemzedék számára alapvetően szükséges információk átadása, és ezért ismétlődhetnek meg olyan folyamatok újra és újra, amelyeknek nem volna szabad megismétlődniük, ha nem halványulna az emlékezet, illetve akadnának, akik emlékeztetnének.

A helyzet az, ha akadnak is emlékeztetők, a társadalom szelíd türelemmel vagy agresszív nyugtalansággal próbálja kivárni elmúlásukat.

Ma megválaszolhatatlanabb, mint évtizedekkel, évszázadokkal ezelőtt, Vörösmarty Mihály kérdése: ment-e a világ a könyvek által elébb? A Gutenberg-galaxis McLuhan által megjósolt vége ugyan még nem következett be, de a könyvkiadás valódi virágzásán már túljutottunk, elég egy pillantás a könyvesboltok többségének diszkont jellegére, a kiadott könyvek felmérhetetlenül magas számára, a könyvrengetegekből kiemelkedés egyik fő, szinte kizárólagos eszközére, a pénzzel megtámogatott reklám elsődlegességére. Carlos Fuentes reménye, miszerint „az irodalom, a művészet visszaadja az életünket, amelyről a történelem rohanásában elfeledkezünk, mert lassacskán vidám robotokká válunk, akik halálra szórakozzák magukat", naivan utópisztikus bizakodás az irodalom, a művészet jelentőségében. Olivier Compte itt-ott felbukkanó, verssuttogó kommandója elszigetelt misszió, egyik célja, hogy megkíséreljе a rohanó világot lelassítani.

A világot le kell-e lassítani, le lehet-e lassítani a művészet viszonylagos erejével? Az ember az, amit olvas – írta Joszif Brodszkij, az emberről alkotott millió meghatározás egyikeként. Az ember az, ahogyan értékel – szól egy másik meghatározás. Mennyit ér a művészet, ha ma döntően az epigonok, parafrázisgyártók, valódi mondanivaló híján a nyelv vagy az adott művészeti terület szövetével, anyagával öncélúan bűvészkedők a legharsányabbak?

Sartre, aki már kilencévesen regényeket írt, irigyelte azokat a rabokat, akik börtönben írtak, mert megmaradt a kötelességük, hogy megváltsák kortársaikat, viszont nem kellett érintkezniük velük. Ugyanő vélekedett úgy kilencévesen, hogy az ember vagy Istennek ír, vagy az embertársainak, „én úgy döntöttem, hogy Istennek írok, felebarátaim megmentése érdekében." Az általam olvasott hazai kortárs írók túlnyomó része beéri az irónia, a szarkasztikus gúny vagy a

halálközeli szürkeség eszközeivel, kellékeivel, ezekkel zsonglőrködik.

Kosztolányi egyik novellájának részlete – Ádám gépészmérnök. Ádám okos ember. Ádám nem olvas verseket – összecseng Magnus Enzensberger Darwinról írott versével: *Szegényke, jegyzi meg kertésze, / csak ácsorog és hosszan bámul / egy napraforgót. / Lenne csak valami dolga, / jól érezné magát azonmód.*

Körülbelül ilyen az átlagember (a körülírhatatlan átlagember) vélekedése művészetről, tudományról, művészekről, tudósokról. A művészet popularizálódása nemcsak azt jelenti, hogy művészetnek neveznek nem művészi produktumokat. Nemcsak azt, hogy pár évtizede még játékfilmként elkönyveltet ma művészfilmnek titulálnak, és kis híján megkülönböztető karikával és figyelmeztető szöveggel látják el a képernyőn, a vásznon, hogy csak művészféléknek ajánlott. Nemcsak azt, hogy ma a művész és „átlagember" közötti különbséget áthidalandó, mindenki úgy érzi, hogy csak elhatározás kérdése, és művész lehet.

Ha nem tudjuk lehozni az eget, a poklot kell felemelnünk – biztatott Vergilius, de korántsem biztos, hogy kételyek nélkül kellene engedelmeskednünk.

György Péter esztéta írta valahol a Kádár-rendszerről: „Giccsadót vetettek ki a leányregényekre, és a Párt kötelességének érezte, hogy milliók olvassanak Tolsztojt." A szocialista rendszer, amelynek elmúltával sokan szemére vetették, hogy írókat, költőket hallgattatott el (meglepő módon ki nem adott, letiltott műveik nem kerültek elő sosem), sok mindennel vádolható ugyan, de az olvasók kezébe kerülő könyvek némi előzetes szelektálása mellett, inspirálni próbált mindenféle eszközzel, ezek egyikeként a könyvek olcsóságával, művészi produktumok befogadására. Ma a legszembetűnőbb reklámok inspirálnak (vagy nem).

Amíg nem mindnyájan ugyanazt felejtjük el, addig nincs semmi baj, vélekedett valaki optimistán.

Pontosan behatárolhatatlan, mikor szűnt meg az irodalomban és más művészeti területeken olyan művek megírása, létrehozása, alkotása, amelyekben a befogadó olvasó, hallgató, néző olyan hősökre lel, akikkel azonosulni tud, azonosulni vágyik, és olyan antihősökre, akiket elítél.

Pár évvel ezelőtt, egy nagy könyves vetélkedő egyik fontos tanulsága az volt, hogy a felnőttek mekkora nagy számban jelöltek meg meséket kedvenc olvasmányukként. Feltehetően azért, mert a mesék még képesek azonosulási vágyuk kielégítésére (még ha az említett felnőttek esküvel vallanák is, hogy nincs is erre irányuló vágyuk).

A huszadik század végén induló társadalmi változások, például a magától lebomló szocialista rendszer aktuális eszméinek és hőseinek deheroizálása, bizonytalanná tették a posztszocialista államok polgárait és művészeit egyaránt. A lebomlás skizofrén módja, avagy a régimódi gobelineken látható gombolyag és az azt lebontani igyekvő, játszadozó macska egy és ugyanaz volt ebben a folyamatban. A nyakukba zúduló szabadság váratlansága, a demokrácia lehetősége meglehetősen összezavarta az erre váró állampolgárokat, akikre Mahatma Gandhi igazsága vitathatatlanul érvényes, „nem felszabadulni nehéz, az a nehéz, hogy a szabadságunkkal tudjunk mit kezdeni."

Egy taxisofőr adta elő monológját egy utazás alatt, ő önnönmaga hőseként élte az életét, és a rendszerváltozás előtti évtizedekről az volt a véleménye, hogy mocskos, tetves rendszer volt, és amikor behívták katonának, ott ő is mocskos, tetű lett. Utálkozva

beszélt a cigányokról, zsidókról, arabokról, kommunistákról és liberálisokról, színes bőrűekről, homoszexuálisokról, az ég tudja, kik maradtak ki a sorból. Szerinte a legtöbb ember nem tudja, miért született a világra. De én tudom, jelentette ki magabiztosan, én a DNS-emet átörökíteni születtem.

Az elmúlt évtizedek bizonytalansága, abban a kérdésben is, hogy mikor és hogyan kezdődjön az ország történelme, felismerhetően kártékony hatással volt a művészekre és a művészetekre. Aki nem hiszi, olvasson külföldi kortárs irodalmat, hogy a markáns különbséget felfedezhesse.

A rendszerváltás utáni kultúrpolitika beemelt olyan művészeket a repertoárba, akik addig könyvtárak zárolt anyagában vagy anyanyelven még meg sem jelenve, 1945 óta várták a feltámadást. Örkény István egy interjúban így jellemzi az 1945 előtti időszakot: „A Horthy-Magyarország ma már egészen elképzelhetetlen. Szégyenfoltja volt a világnak, Európának, hogy ez itt létezhetett, ez a teljesen abszurd, középkori, nyomorral, éhséggel teli, és körülötte egy vékony réteg luxusa, hatalma, sógor-komasága. Elképesztő világ volt, amit felidézni sem lehet egy beszélgetésben."

A rendszerváltozás utáni években ennek a kurzusnak a szellemiségét beszabadítva csatlakozhattak halott írók az élő magyar irodalomhoz, amely ettől a szellembeáramlástól ugyanúgy megosztottá válhatott, mint a politikai alternatíváktól vagy azok hiányától megbokrosodott állampolgárok sokasága. Az írók tehát, hosszasan elemezhető okokból, ma nem teremtenek hősöket, még olyan figurák is ritkán téblábolnak itt-amott, akikkel minimális szinten lehetne azonosulni, akik megérdemelnének akár csipetnyi empatikus szimpátiát, amit az irodalmi művek szereplőinek élethelyzete sok esetben még indokolna is. A gyakran feltett kérdésekre: az irodalom tükrözi-e a hősök nélküli valóságot, tükröznie kell-e ezt a valóságot, kitől érkezhetne felelet? Igényelnek-e hősöket az emberek, ha nem nyilvánítják ki a vágyukat erre, dolguk-e íróknak, költőknek, rendezőknek, bármilyen rendű-rangú művészeknek, hogy ezt az igényt megteremtsék?

Évtizedekkel ezelőtt, amikor a Földön 2-3 milliárd ember élt, hatalmas hír volt, ha valaki saját élete kockáztatásával megmentett egy másik embert, újságok, rádió, televízió foglalkozott a hírrel. Ma közelítünk a 7 milliárdhoz, ez a túlzsúfoltság értéktelenítette-e el az emberi életet? *Nem úgy van most, mint volt régen, / nem úgy van most, mint volt régen, / nem úgy van most, mint volt régen, / nem az a nap süt az égen, / nem az a nap süt az égen.*

(Daloljunk-e keservest, ringó csípővel jobbra-balra kicsit lépve, lassún forogva?) Leértékelődött a személyiség is, vagy csak az élet értékelődött le? Tudósok felfedezték, hogy a rovaroknak is van személyiségük. Mihez kezdjünk ezzel a hírrel? A továbbiakkal, amelyek búzakalászban, mohaszálban, mérges galócában felfedezett személyiségről tudósítanak?

„Nem az ember, hanem az emberek lakják ezt a bolygót. A Föld törvénye a pluralitás" – írja Hannah Arendt filozófus, ezt a törvényt hányan fogadják ma el? Mástól olvasom: az állat érzékel, az ember értékel. Elfogadhatjuk-e ezeket a megállapításokat, biztosak lehetünk bármiben? Mennyire fontos a biztonság? A valahai hősök egyik fontos jellemzője, hogy biztonsági zónájukból lépnek ki a veszélyes zónába, sommás meghatározás szerint a kényszer teremti a hősöket. *Nem mintha isten vagy / hős akarnék lenni. / Mindössze fává lenni, / évszázadokig teremni, / senkit nem bántani.* (Czeslaw Milosz)

Ryszard Kapuscinski írta évekkel ezelőtt, hogy „a fiatalok körében egyre inkább dominál a komputermagatartás. Nem közönséges, apatikus várakozásról van szó. Ez inkább

figyelmes várakozás, de csakis várakozás. Hogy valaki mond valamit. Valamihez kedvet csinál. Ez a magatartás a befogadásra hangolt ember, a hallgató, a néző magatartása. Ugyanúgy, mint a komputer esetében, minden remekül fog működni, de csak akkor, ha valaki lenyomja a megfelelő billentyűt." Ugyanő állapítja meg, hogy a művészet krízise a befogadók passzivitásán múlik, azon, hogy nem akarnak részt venni a közös alkotói folyamatban. Nem véletlenül találták meg hősüket például Harry Potterben gyerekek és fiatal felnőttek milliói. „Nem az határozza meg, kik vagyunk valójában Harry, hogy milyen képességekkel születünk, hanem hogy milyen döntéseket hozunk." Teremthet-e hősöket a mai művészet, még ha jelen idejű valóságában nehezen talál is?

„A világ jelen pillanatban visszafejlődik. Míg az '50-es és '60-as években jelentett például valamit az emberiesség, ma már szerintem senki nem tudja definiálni. Egyre kevesebb az egyén, egyre nagyobb a tömeg. Megdöbbentő, hogy felnőtt egy olyan generáció, amelyet semmi nem érdekel. Őket nagyon könnyű irányítani a fogyasztói társadalom égisze alatt", így Alfonso Cuarón filmrendező. Ki másnak (villódzó nyíl mutat rájuk), mint a művésznek kell felráznia, ha mással nem, megfelelően megfogalmazott, megfelelő tartalmú kérdésekkel másokat. De milyen alapon várnánk el emberfeletti erőfeszítéseket ez ügyben éppen tőlük, ha másoktól nem? Feltornázhatja-e magát a művész az ítélkezés olyan erkölcsi magaslatára, hogy Platónra gondoljon, amikor dolgozik: „Egyetlen olyan város sem élhet békében, bármilyen törvényekkel rendelkezik is, amelynek lakosait az evésen, iváson, testi örömökön kívül nem érdekel semmi más."

Legelérhetőbb alanyként magamtól kérdezem: szükségem van-e még hősökre? (Szívesen kérdeznék másokat is.) A még szócska fontos, valahai ártalmas függőségem beismerése. Infantilis sóvárgásom zörgősre száradt morzsa-e, bútorraktárban árválkodó sublót fiókjában? Tétovázok, türelmet kérek.

Mint kiderült, nem végezhettem széles körű kutatást, másoknak mekkora az igényük hősökre, akikre felnézhetnek, akikkel azonosulhatnak. Létezhet-e békésebb társadalom, mint amelyik nem igényli a hősöket, nem teremt olyan szituációkat, amelyekből olyan művek születnek, a mélyben vagy felszínen gomolygó konfliktusokról, mint a *Közjáték Vichyben* vagy *Az ötödik pecsét?* Van-e megnyugtatóbb annál, mint hogy nem bukkannak fel erkölcsi dilemmák, senki nem kényszerül calais-i polgárokként döntéseket hozni? Soha nem remélt erkölcsi magaslatról tekinthetünk vissza elődeink túlbonyolított életére, hiszen a mi életünknek, döntéseinknek súlya nincsen?

Meseterapeuták riasztó tapasztalatokat is gyűjtenek manapság, gyakran szembesülve gyerekek negatív szereplőkkel való azonosulásával. A gyerekek gyakran okként említik a pozitív hősök unalmasságát. Szüleim nemzedékének, saját nemzedékemnek nagymamái-nagypapái próbáltak, próbálnak nosztalgiázva könyveket nyomni unokáik kezébe, hasonló választ kapva jutalmul. Lehetséges-e, hogy az unalmat árasztó hős szót, mint értelmezhetetlent, végleg törölni kell, vagy átgondolni, mit is jelenthet ma? Hősök-e az áldozatok, csupán attól, hogy áldozattá váltak, hősök-e a harcosok, mindegy, miért harcoltak, harcolnak, hősei vagyunk-e mindannyian akármilyen életünknek?

Videofelvétel készült ámokfutó gyilkosról, aki berontott egy zsúfolt előadóterembe, fel a pulpitusra, pisztolylyal hadonászva, amíg mögé nem osont a függöny mögül egy hónaljáig érő, pici nő, és a kézitáskájával tarkón nem vágta.

Milyen pillanatok szülik meg a hősöket? Találjunk-e hősöket? Teremtsünk-e hősöket? Hiányoznak-e a hősök?

Babits Mihály szerint a magyar tragikus hősök bűne legtöbbször nem a cselekedet, hanem a mulasztás volt. A hősök egyik ismérve talán éppen az, hogy hiányzik belőlük a jóra való restség? Ki mulaszt most? *Néha el-elbóbiskolok / a legkiválóbb társaságban, / s ha a hőst keresem magamban, / egy gyáva, kiről mit sem tudtam, / az én porhüvelyembe bújva / ezernyi óvintézkedést tesz. // … // Bármelyik könyvet olvasom, / fényes hősöket ünnepelnek, / kik mindig biztosak magukban, / s halálosan irigylem őket; / s a golyófüttyös filmek láttán / irigykedem a bősz lovasra, / sőt, még a lovát is csodálom. / De ha a hőst hívom magamból, / előbújik a lusta vénség, / így nem tudom meg, ki vagyok, / hányan vagyok s hányan leszünk még.* (Pablo Neruda)

József Attila utókorának alakjaiként higgyünk-e neki, aki az *Ars poetica* című versében így ír: *Én utánam repes a hűség. / Én értem sír, kit esz a rák. / Énbennem öleli meg hősét / az újnak készülő világ.*

Egy másik versét józanul így fejezi be: *nem muszáj hősnek lenni, ha nem lehet.*

Svédországban évek óta ünnepelik a hétköznapok hőseit, hogy ne sikkadhassanak el tetteik, bemutatják őket televíziók, újságok, hogy lássa őket, halljon róluk ország-világ, az egyik díjátadó szerint: „hogy senki ne mondja többé: nem tehetek semmit – mert igenis, mindenki tehet valamit."

Számos országban működik My Hero Project, a létrehozók szándéka szerint hátrányos helyzetű gyerekek számára indított program, amely példaképek felmutatásával szeretne inspirálni. Megválok néhány feledhető percre a cinizmustól és szkepticizmustól, megfeledkezem életkoromról és a világ életkoráról, hősöket kezdek sorolni. Hőseim közé sorolom – kezdhetném a mitológiáknál, de a szennyes vagy keletkezésekor még buborékmentesen tisztának hitt eszmékkel megterhelt huszadik század tart rabságában mindhalálig – James Meredith-t, az első színes bőrű egyetemistát, aki egyszemélyes békemenetével bemerészkedett a tiltakozó fehérek közé, Rosa Parksot, aki először ült le a fehérek számára fenntartott helyre buszon. Maximilian Kolbét, Chihune Sugiharát, Janusz Korczakot, és számos, nevét nem ismerem bújtatót, akik ajtót nyitottak az üldözötteknek, bárhol, bármikor. Tamási Áron helyét, hazáját kereső Ábeljét, Balázs József magyarjait a *Magyarok* és a *Fábián Bálint találkozása Istennel* regényekből, Felméri Kázmért Karácsony Benőtől, William Wharton, Grigorij Csuhraj háborúra kényszerített kiskatonáit, Alice Walker *Bíbor színének* Celie-jét. Nagyanyámat, nagyapámat, számos tiszteletbeli, fogadott családtagot (de teljességre törekedni édes álom).

Megmagyarázhatatlanul nem hagyhatom ki a szófiai állatkert két szarvasát és egy muflonját, akik kóbor kutyák támadásakor nem fajukra jellemzően, remegő lábú áldozatként viselkedtek, mint elpusztult tizenhárom társuk, hanem szembeszálltak a kutyákkal, s végül elűzték őket.

A kényszer szüli a hősöket? *Felettünk éj. Égő csillaghad, / fojtó és halott lila ég. / Utánunk vasroncsok maradnak / és kiröhög pár nemzedék.* (Tadeusz Borowski)

A fekete lyukak a világűr részei, mindent elnyelnek, és belőlük semmi nem tud visszatérni.

Idegenek

„A mai átlagember identitásérzését onnan szerzi, hogy egy nemzethez tartozik, nem pedig abból az érzésből, hogy »embergyerek«. Objektivitását, azaz értelmét eltorzítja ez a fixáció. Más szempontok szerint ítéli meg az »idegent«, mint saját klánjának tagjait. Gyanakvással tekint azokra, akik nem ismerősek a vér és a föld köteléke révén. Az a személy, aki még nem szakította el magát a vér és a föld kötelékeitől, még nem született meg egészen mint emberi lény; képessége a szeretetre és az értelemre megnyomorodott; sem saját magát, sem embertársait nem a maguk emberi valóságában éli meg.

A nacionalizmus a mi vérfertőzés-, bálványimádás- és tébolyformánk. Éppúgy, ahogy a mások szeretetét kizáró, egyetlen személyre irányuló szeretet valójában nem szeretet, országunk iránti szeretet, amely nem része egyúttal az emberiség iránti szeretetünknek, szintén nem szeretet, hanem bálványimádás". Erich Fromm nemzetekről, országokról, népekről beszélve, nyilvánvalóan gondol olyan társadalmi, vallási és más csoportokra, amelyekben valaki másságát, valakik másságát fenyegetésnek élik meg, akkor is, ha létezésük nem jelent veszélyt. Elég annyi, hogy más, hogy idegen, az idegenséget, bonyolultnak látszó, valójában egyszerű szempontok szerint, ezek a kirekesztő csoportok állapítják meg róluk.

Magyarországon (is) akadnak még vidékek, ahol az odaköltözőket évtizedek után is gyüttmentnek hívják, megelőlegezve azt a valótlanságot, hogy aki nem ott született, hanem úgy települt oda, akármikor odébbállhat, nem véve komolyan az ott élésből eredő kötelezettségeket. A társadalmi, politikai, vallási és megszámolni ki győzné alapokon szerveződött csoportok bunkerbiztonságú fallal veszik körül magukat, az általuk idegennek bélyegzettek ellen. Bármikor hajlanak rá, hogy saját csoporttársaikat is kitaszítsák a falon kívülre, ha a többség létrehozta normákat nem tartják be, vagy nem tudják betartani, vagy lehetetlen betartani. Kiközösítés, elüldözés, eltüntetés, megsemmisítés, retorziók sokasága vár arra, akit idegennek nyilvánítanak. Az idegen pedig csak ellenség lehet.

Csak addig vagyunk idegenek, ameddig nem döntünk másképp – állítja Kojak nyomozó (füle mellé tűzött nyalókával).

Megszabadulhat-e ellenségképétől az, akinek legfőbb viselkedésformája a bűnbakképzés, saját hibáinak külvilágra, másokra kivetítése, legfőbb mozgatója pedig az önmagával szembenézéstől, az önvizsgálattól, önkritikától való félelem? Az önkritika felhívás a változásra, az emberek többsége pedig semmi máshoz nem ragaszkodik annyira, mint a birtokláshoz, akár saját személyiségük állandóságának birtoklásához. Ők megsemmisülésként élik meg a legkisebb változást is hibátlannak vélt személyiségükben, életelveikben, tudásukban, hitükben. Megismertetni velük idegen elveket, tudást, hitet, nem rájuk erőszakolni, nem elfogadtatni, csupán megismertetni, olyan merénylet, ami megtorlást követel, ezeknek az idegenségeknek az eltüntetését.

Hol kereshetnénk adatokat arról, hogy a mítoszokká finomodott történelem hány idegennek minősített áldozatot követelt, mielőtt az áldozatok módszeres számlálásába kezdett az emberiség? Hányan pusztultak el régi korokban azért, mert megláttak valami újat, létrehoztak valami újat, amire a többség képtelen volt? Híres embereket emlegetünk, akik másféle származásuk, gondolkodásuk, viselkedésük miatt végezték száműzetésben,

inkvizíciók kínzóeszközeiben, válogatott halálnemekben, emberélet nem elég felsorolni, mennyien, egyenként megemlékezni az idegennek minősített névtelenekről lehetetlen.

Hol érzi magát otthon? – kérdezték valakitől, azt felelte, vagy mindenütt, vagy sehol. *„Honvágy gyötör!" Milyen silány / kis ál-sóhajtás ez a mondat! / A sorsom mindenütt – magány. / Nem édesmindegy, hol szorongat?* (Marina Cvetajeva)

Hol érzi magát az ember összkomfortosan a hihetetlen gyorsasággal szaporodó, hétmilliárdos tömegben? Min múlik, hogyan tarthatja számon magát, illetve minek minősítik mások, őshonosként vagy idegenként, befogadottként vagy gyüttmentként él valahol, vagy örökös száműzöttként, hivatásos menekülőként?

Anais Nin írja a következőket: „Abban az országban, ahol nem adnak módot bekapcsolódnom a szellemi vérkeringésbe – hiába fogadnak el papíron állampolgárnak –, emigránsnak érzem magam".

Lénárd Sándor 1951-ben vándorolt ki Rómából Brazíliába, pár év múlva a következő mondatot választotta mottónak egyik könyvéhez: Jó helyen vagyok.

Aki nem maradhat szülőföldjén, elmenekül (a disszidál, emigrál szavakat a határok változásai, feloldásai idejétmúltá változtatták), vagy vállalja sorsát, még ha annak végzetességével számot is vetett. Ismertek anekdoták emberekről, akik maradtak ott, ahol születtek, de a történelem abszurditása lehetővé tette, hogy egymás után három országban is élhessenek, ahogyan változtak közben az államhatárok.

A Szovjetunió felbomlása után húsz évvel azért őrizte valaki régi gépkocsiját a garázsban, mert a kerekekben még szovjet levegő volt. Jugoszlávia említésekor (bármelyik) utódállam, egykor jugoszláv polgárának, nagy valószínűséggel könnybe lábad a szeme.

Hazájukból kiűzöttek ragaszkodnak megmagyarázhatatlanul erősen a hazához – közhelyes hasonlattal, anyjához gyermek, akit az előbb náspángoltak el, mégis az elnáspángolónál keres vigaszt. *Mi annyian vagyunk csak összesen, / amenynyi ember Londonban lakik. / Miért, hogy ezt nem felejthetem, / míg hallgatom a város hangjait? / Nagy város, nagy nép. Itt az idegen / öt világrésznek érzi kapcsait. / Vendégük vagyok. Jól bánnak velem. / Mint gyógyfürdőben, úgy nyújtóztam itt. / De mit tudhatnak rólam? S mit tehetnek? / Ha nem is angolok, de angyalok / lennének, mit jelent rokontalan / nyelvünk, szívünk nekik? Itt életemnek / egyetlen titka és értelme van, / az, hogy magyar vagyok.* (Vas István: *Titok*)

Nem lényegtelen sem az ok, amely miatt költözni kell (újabb eufemizmus a menekülésre), nem jelentéktelen a fenyegetettség mértéke sem, nem elhanyagolható a sürgetettség.

Amerikában mindazoknak, akik valaha önként vágtak a nagy kalandba, hogy új földrészen kezdjenek új életet, hatalmas energiát, hosszú távú kitartást kölcsönzött saját bátorságuk. Két népcsoport kivétel az ott élők közül, az indiánok, akik őslakosként megnyomorító kisebbségbe szorultak, és az afro-amerikaiak, akiket rabszolgának hurcoltak oda, hogy aztán állatoknak, vadaknak titulálva őket, felmenthessék a hódítók magukat bármilyen vád alól, hiszen nem tartoznak közéjük, emberszámba sem kell venni őket.

Ellenségeink eltárgyiasítása vagy démonizálása fontos mozzanat, utána probléma semmi, ember így már nem embernek farkasa. Jelentősen megkülönböztet bennünket, hogy önként választhatjuk-e meg életünk színterét, választásra kényszerülünk-e, vagy nincsen választásunk.

Seneca több érvet keresett arra, hogy száműzetése Rómából (nem mellesleg teszi, amit a fiúknak tennie kell, megnyugtatja az anyját, hogy ne féltse) miért nem tragédia, megírja anyja vigasztalásául: „Varro, a legkiválóbb római tudós, elegendő vigasztalásnak hiszi, hogy bárhova hajt a sors, valamennyiünkre azonos természettörvények érvényesek mindenütt; Marcus Brutus pedig elegendő vigasztalásnak hiszi, hogy aki száműzetésbe megy, magával viheti erényeit. Mégha valaki ezeket külön-külön nem is tartja alkalmasnak a száműzöttek vigasztalására, nem tagadhatja, hogy a kettő együtt módfelett hathatós."

Az elhagyott huszadik századról jellemző fényképet keresve, nagy valószínűséggel olyat választanék, ahol emberek vonulnak elcsigázva országutakon, mögöttük füst és romok, az arcukon fáradt bizonytalanság, beletörődés, talán itt-ott felvillanó, alig látható reménykedés. Félő (állítom visszafogott tartózkodással, mintha nem tudnánk biztosan), hogy a huszonegyedik század máris biztosított hasonló fotókból elég anyagot.

Az ember (általánosító feltételezéssel élek, hogy akadnak hasonlóan működők) hajlamos azt hinni, bizonyos történésekig vagy bizonyos életkoráig, amíg meséken gyarapodó naivitását ki nem növi, hogy a világ halad valami felé. Egyszer mindenféle szörnyűségnek vége lesz, otthonra talál mindenki, senki nem veszélyezteti mások otthonát, rend lesz, az a jóféle, otthonos rend, amit akár békének is hívhatunk. Jó volna ebben hinni, jó volt ebben hinni.

Vas István-idézet ismét: *Kihunyt már minden villany és dereng a ködben a hit: / Tudom, valahogy, valahol majd beszámíttatik, / Hogy itt éltem és egyszer sem akartam élni máshol, csak itt.*

Lénárd Sándor szerint a honvágyról „többet írtak a költők, mint a lélekbúvárok. A honvágy betegei nem is igen járnak lélekbúvárokhoz, mert nem hiszik, hogy meggyógyulhatnak, ha ízekre szedetik tudatukat, s a tudat alatti alagsort. Pontosan tudják, mi fáj és miért, s azt is, hogy a baj okának ismerete csak annyira segít, mint a pestises betegen, ha megmutatják neki a bacilus képét." Az emigránsok beolvadásáról, hazájuktól való teljes elszakadásáról, illetve annak elereszteni nem tudásáról arányaiban kevés az irodalom, a haza szeretetéről bőségesebb.

Dzsafar Panahi iráni filmrendező, amikor hat év börtönbüntetésre ítélték, hazaellenes propaganda miatt, a következőket mondta: „Szeretem a hazámat, itt maradok, itt akarok élni és dolgozni. Szeretem a hazámat, és ezért a szeretetért keményen megfizettem, de szívesen megfizetem még egyszer."

A szenvedélyesen szeretők csalódása a legnagyobb, szeretetük tárgya lehet akárki, akármi, akár a haza is. A honvágyat érezheti bárki saját hazájában is, saját hazája után.

József Attila, *Íme, hát megleltem hazámat* verse csak az egyik a be nem fogadottságról, a közösséghez való kapcsolódás vágyáról, annak lehetetlenségéről valló számtalan vers közül: *Egyedül voltam én sokáig. / Majd eljöttek hozzám sokan. / Magad vagy, mondták; bár velük / voltam volna én boldogan.*

Radnóti Miklós *Nem tudhatom…* című versét 1944 januárjában írta, a házáról, amelyik kivetette magából, elüldözte, megalázta, megölte. Az ember (bújok ismét az általánosítások személytelensége mögé) egyre ritkábban érzékenyül el, versek olvasása sem ürügy, ha mégis megtörténik, ne küzdjön ellene.

Jorge Semprunnek tizenhat évesen kellett Spanyolországból Franciaországba menekülni, a köztársaság bukása után, és leírja, hogy miként hasított belé a fájdalom, amikor rossz franciasággal kiflit kért egy pékségben, és a pékné, spanyolsága miatt, durván utasította el.

Talán Camus írt arról a spanyol katonáról, akit ugyanebben az időben látott Párizsban: „Spanyol katona a vendéglőben. Nem tud franciául, emberi melegségre vágyik, amikor megszólít. Estremadurai paraszt, a köztársaságiakkal harcolt, koncentrációs táborba került Argelesbe, beállt a francia hadseregbe. Amikor Spanyolországról beszél, a spanyol ég fénylik a szemében. Egy hét eltávozást kapott. Kiruccant Párizsba, és Párizs néhány óra leforgása alatt összezúzza. Francia szó nélkül bolyong a metróban, idegen, idegen minden, ami nem a hazája. Akkor fog örülni, ha viszontlátja majd az ezredtársait. És ha meg kell dögölnie az alacsony ég alatt a sárban, hazájabeliek lesznek az oldalán."

Török Sándor ír a kitett gyerekekről: „...milyen nagy sarzsi kitett gyereknek lenni. Minden igazi mese, legenda, vallásos mítosz jól tudja ezt, kitett gyerekek Jancsi és Juliska, – s szenvedéseikért gazdag jutalmat kapnak –, kitett gyerekek Remus és Romulus – a kitett gyerekekkel mindig valami rendkívüli történik, az egzisztenciálisan életveszélybe kerülőkkel, a be nem fogadottakkal. Minden mesében a hatalom üldözi őket, a kitetteket – üldözi a »szokott pimasz« sötét értetlensége – a törvény és így tovább."

Károlyi Mihály politikus 1946-ban tér vissza Magyarországra, 26 év után: „Amikor fáradt fejemet végre lehajthattam a párnára, valahogy teljesen irracionálisnak, álomszerűnek éreztem, hogy Magyarországon vagyok. Egy dolgot biztosan tudtam: történjék bármi, soha többé nem leszek emigráns." De emigránssá vált ismét. „Az ember cselekedeteit többnyire nem értelmi megfontolások, hanem vérmérséklete és érzelmei határozzák meg. Ez az oka annak, hogy az egyes ember életében azonos jellegű cselekedetek és momentumok ismétlődnek többször, és ezek határozzák meg az ember egyéni sorsát. Az én sorsom az volt, hogy hontalan legyek."

Amikor Nyikolaj Bergyajevet kiutasították a Szovjetunióból, ahogyan írja, nem politikai, hanem ideológiai okokból, „...úrrá lett rajtam a bánat. Nem akartam emigrálni, viszolyogtam még a gondolatától is annak, hogy emigránssá váljak". Úgy gondolta, már születésétől idegen világba tévedt, és átutazónak érezte magát mindenütt.

Christian Morgenstern a hazatérésről ír így: *Ember, vándor / Maradjak? Nem! / Felejtés – ím a szó, / s feledtetés! meghalni szíveikben... / bár mennék százezer mérföldre innen, / nem lelnék ennél jobbat, ringató; / mert lásd, az „én" hazám, az fáj nekem. // Ó, messze hon! / zárt csárdák végzete! / hát senkisem tanít meg új beszédre? / ha másért nem, hogy hazatérjek végre, - / egy napra, hogy te lennék végre: te! / egy napra csak, hogy lenne otthonom! / Légy néma hát! / hisz jól tudod, ki vagy... / kit mindig búcsú leng körül, a méla, / azt vándorként lehet szeretni néha, / de otthont nem lel, bár hazája nagy, / mert egy otthont ismer csak: önmagát.*

Idős ember visszaemlékezéseit néztem, hallgattam egy dokumentumfilmben. Beszélt arról, milyen körülmények között hurcolták el a családját Auschwitzba, miután végig kellett néznie édesapja agyonverését, milyen gyötrelmek után, hogyan tért haza egyedül, mert rajta kívül nem maradt más élve. Tárgyilagosan mesélt minderről, az arca sem rezdült. Amikor arról beszélt, hogy a házukhoz érve idegeneket talált ott, akik beköltöztek oda, és megtartották a régi kutyát, Buksit, aki nem ismerte fel őt, akkor csuklott el a hangja, akkor tört rá a sírás, amit visszafojtott gyorsan, fegyelmezetten.

Emlékezzetek, Buksi kutyák, otthonokra és otthontalanokra, hazákra és hazátlanokra. Ne feledkezzetek meg rólunk.

Dánielisz Endre

Közkinccsé lett a teljes Arany-életmű (3.)

A költő prózai írásai

Az előzőekből kiviláglott: a kritikai kiadás IX. kötetével a sorozatot szervező és anyagilag biztosító Magyar Tudományos Akadémia Arany valamennyi költői művét közrebocsátotta. Eddig az epikus és a lírai poézis műfajához tartozókat, sőt a nyelvünkre átültetett, időmértékes szövegű drámákat is e sorozatba iktatták be. Mindezek ismeretében az olvasók előtt fölmerülhet a kérdés, mi tette szükségessé a folytatást, a X. kötet megjelentetését. A felelet egyszerű és meggyőző: a kiadó nem maradhatott adós Arany prózai műveinek, újságcikkeinek közrebocsátásával, hiszen ő nem csupán ritmikus és rímes versszakokban fejtette ki mondanivalóját, hanem kötetlen közlési formában is. A könyvbarátok széles táborát bizonyára meglepi annak közlése, hogy Aranyunk elbeszéléseket is testált reánk.

Dánielisz Endre tanár, irodalom- és helytörténész (1925, Nagyszalonta). A Bolyai Egyetemen diplomázott (1951). Előbb tanár, majd az Arany János Emlékmúzeum igazgatója (1956–1965), később nyugdíjazásáig ismét tanít Nagyszalontán. Irodalom- és helytörténeti kötetei mellett több ezer írása jelent meg különböző lapokban. A Biharország folyóiratban nyelvvédelmi sorozatot közöl. Az Arany János Irodalmi Kör tiszteletbeli elnöke.

Ennek kiváltó okaként a már bemutatott Szilágyi István ösztönzését említhetjük, továbbá a fővárosi sajtótermékek kézbevételét. „Új év óta kaszinónk is van – írja a költő barátjának 1846. február 22-én, folyóiratok tájékoztatnak az irodalom eseményeiről. [...] én még Pesti Divatlapot és Életképeket is olvasok – külön társaságban." Joggal feltételezhetjük, hogy az említettek indították prózaírásra.

Bemutatkozó elbeszélésének *Egy egyszerű beszélyke* címet adta. A meglehetősen terjedelmes prózájában a falusi emberek közösségi életét, szokásait, erkölcsi magatartását mutatta be. A túlontúl romantikus történet „hőse" a református paplak szép cselédlánya, Ilonka. Egyazon időben két férfi szerelme állítja választ elé. A történés romantikáját tolvajlás, börtön, babona, halált okozó „megétetés", két áldozat biztosítja. A „némi tetszéssel fogantatott beszély" az *Életképek* 1846. márciusi számában jelent meg. Ez volt az első alkalom, hogy a költő neve prózai alkotás szerzőjeként szerepelt. Időrendben ugyan ezt megelőzte *Az elveszett alkotmány* díjazása, azonban közlésére csak jóval később került sor.

Ebben az esztendőben az *Életképek* még két prózáját közölte. A *Hermina* terjedelme jóval rövidebb, ezért novellának tekinthető. Átgondoltabb szerkesztettség, fokozottabb lélektani ábrázolás jellemzi, amelyek prózaírói fejlődésének a bizonyítékai. Szerelemféltés, végzetes tévedés, tragédiába torkolló bűnhődés alapozza meg a romantikus művészi irányzatot. Főhőse Szerényi Gyula, egy Krakkó-

ban időző magyar ifjú. A Visztula partján megfékezi az úri hintót elragadó bőszült lovakat. Az utasok, egy úri hölgy és leánya, megmenekülnek. Azonban a hőst hetekig a kastélyban ápolják A fiatalok egymásba szeretnek, ám vetélytársak tűnnek föl. Gyanú, féltékenység. Gyula öngyilkos lett, Hermina megőrült.

Az 1840-es évek magyar prózájában ilyen szertelen indulatok uralkodtak. Ennek bizonysága Petőfi és Gyulai Pál regénye, hasonlóan Jókai első elbeszélései. Viszont Arany még ez év nyarán elbúcsúzott a romantika túlzásaitól. Erről győz meg *A szerelem és egyéb* című torzkép karikatúrája. Ez is az *Életképekben* jelent meg, ám Karakány János álnévvel.

Csupán a teljesség követelményéhez alkalmazkodva került a X. kötetbe a költő *Beszély-töredékek* című prózája. A többes szám használata azt jelzi, hogy itt szomszédságba került *A kétablakú ház, Címtelen, Látogatás egy barátomnál* alcímű, három rövidke írás. Arany László szerint ezeket apja Pesten, főszerkesztői tevékenysége idején vetette papírra. Folytonosan kézirathiánnyal küzdött, s ilyenkor előkapta tollát, hogy az űrt betöltse. Az itt közölteket fia mentette meg az *Arany János hátrahagyott iratai és levelezése* II. kötetében. Ebből is kitudódott, hogy a költő szépprózai írásait nem gyűjtötte össze. Inkább emlék-értékük méltó az utókor figyelmére. Egyszersmind ezek a lángész sokoldalúságának a bizonyítékai.

*

A *Szépirodalmi Figyelő,* majd a *Koszorú* kézirathiányát a főszerkesztő Arany részben a föntebb ismertetett módon, részben külhoni irodalmi alkotások átültetésével igyekezett megszüntetni. Döntése két orosz író terjedelmes prózai alkotását érintette. Miért éppen ezeket, hiszen nyelvüket nem ismerte? A felelet a 19. századi magyar irodalmárok figyelmetlenségét tükrözi. A külföldi irodalmakból főként a német, mellette az angol, francia, olasz literatúrával kerültek kapcsolatba, miközben a világhírnévre emelkedett Puskin, Lermontov, Gogol, Dosztojevszkij, L. N. Tolsztoj munkássága számukra ismeretlenségbe burkolózott.

Arany a kritikai realizmus szellemében alkotó N. V. Gogol (1809–1842) nevére figyelt föl egy német tollforgató átültetésében. A *Köpenyeg* főhőse egy szerény kistisztviselő, Akakievics Akaki. Halála után szellemként megleckézteti kegyetlen főnökét, köpenyét követelve a maga számára. E kisregényt a *Szépirodalmi Figyelő* négy számában, 1861 tavaszán közölte.

Elképzelhető, hogy az orosz irodalom fölkeltette Arany érdeklődését. Negyed év múltán ismét ottani prózát választ folyóirata számára. A szerzőről, gr. Sollohubról mit sem tudunk. Lexikonjainkban a neve nem szerepel. Ám regénye, az *Előkelő világ* a romantika művészeti irányzatának jellemző szereplőit és eseményeit vonultatja föl. Egymást követik a bálok, az intim találkozások rangos katonatisztekkel, a társaságok nagyasszonyaival s a szépséges grófkisasszonyokkal, a nyílt s a rejtett szerelmek, a fondorlatokat követő csalódások. Az *Előkelő világ* a *Szépirodalmi Figyelő* tíz számában biztosította az izgalmas olvasnivalót.

*

A X. kötet elején közölt, Arany fogalmazta elbeszélések, fordítások a szépprózа széles körű műfaji együttesébe tartoznak. A közlésre kerültek mennyiségét mérlegelve elmondható, hogy kiadványunknak csupán ötödét foglalták el. Ezzel mintegy búcsút intettünk az eposz, a líra, a tragédia s a vígjáték múzsáinak. Mostantól a műalkotások körébe nem tartozó prózával találkozunk, mint amilyenek az újság- és folyóiratcikkek, politikai és irodalmi véleménynyilvánítások, különböző tárgyú tanulmányok, iskolai jegyzetek.

A korábbiakból már megtudtuk, hogy az első alkotása, amely neve feltüntetésével jelent meg, az *Egy egyszerű beszélyke* című elbeszélése volt. Ez így igaz, ám valójában ismeretes a *Népnevelési ügyben* című terjedelmes újságcikk szerzője, aláírása szerint Jeandor (Szalontáról, Biharból) nevének helyes francia írása: Jean d'Or. A hetente két ízben megjelenő *Társalkodó* 1841. július 14-én közölte. A kötetben 5 lapra terjedő újságcikk meglehetős hevességgel kel ki az iskolát nem végzett, de nagyhangú, műveletlen, ám döntésre jogosított kiváltságosak ellen. Ők azok, akik a tanácsban egyetlen „diákos embert", a jegyzőt, a korabeli törvény által biztosított szabadsággal választják. A nótáriusságra jelentkező ígérhet jót és szépet, mindezt meg nem valósíthatja, ha nem követi választóinak életmódját; idejét töltse ivással, dohányzással, káromkodással, de bíró uraimékat s a választóit ne oktatgassa.

Arany mindössze másfél évet töltött másodjegyzői megbízatásában, amikor mindezeket tollhegyére tűzte. További négy év tapasztalata már arra ösztönözte, hogy a vármegye hivatali visszásságait szatirikus eposzban, *Az elveszett alkotmány* című*ben* örökítse meg.

Első újságcikkét nem követték azonos műfajú írások. Ez érthető is, hiszen reá köszöntött a „kiváló költő" hírneve, a két *Toldinak* országos irodalmi sikere. 1848 márciusától mindezt felülírta a nép szabadságát és Magyarország függetlenségét célul tűző politikai és katonai mozgalom, amelyekből Arany János tevőlegesen vette ki a részét. A megszaporodott helybeli ügyintézések mellett elsősorban publicisztikai és költői alkotásaival támogatta a nemzeti célkitűzéseket.

A Kossuth-kormány szükségét érezte annak, hogy céljai felől a néptömeget – az írók közreműködésével – tájékoztassa. Petőfi azon nyomban kifejtette: a szerkesztésre csak Aranyt tartja alkalmasnak.

Sürgős levelezés indult meg közöttük, ám aljegyzőnk – hosszas habozás után – csupán abba egyezett bele, hogy neve a fejléc alatt, a szerkesztés feladatát elvállaló Vas Gereben (családi neve: Radikovits József) mellett szerepeljen. Ezzel az is együtt járt, hogy beküldött írásaival rangosítsa a *Nép Barátja* című hetilapot. Az anyagiakat a kormány biztosította azzal a céllal, hogy célkitűzéseit a néppel közöljék, és állhatatosságra buzdítsák. Első száma 1848. június 4-én jelent meg.

Ezt követően a néplapban 8 cikket és 7 verset tett közzé. Tartalmukat ismerve elmondható, hogy a magyar tömegek felvilágosítása, a szabadságharc eszméinek, céljainak feltárása érdekében fogalmazta meg őket. Idézett költeményeivel – a nagyszámú kiadványok mellett – a kritikai kiadás I. kötetében találkoztunk. Más részről valamennyi újságcikkét a most bemutatott kötet szerkesztői értékes ismeretterjesztő jegyzetekkel kísérték. Közös jellemzőjük, hogy tárgyukat az életből merítette a költő, és politikai hozzáállásai a napi vitákhoz kapcsolódnak. Arra nincs terünk, hogy valamennyi cikkét ismertessük, ám kettőről mindenképpen szólnunk kell. Arany publicistaként is magára talált. Az *Országcímer, nemzeti szín* című*ben* a nemzeti jelvényeket ősi jogainkba visszaállító, új törvénycikkeket magyarázza. A reform ellenségei az egyszerű embereket országszerte azzal ijesztgetik, hogy a kétfejű sas meg a fekete-sárga szín hiánya a „jó király" elűzését, a rend felbomlását, a háború kitörését jelzi. Írását végül csattanóval zárta: a címben említettek használatát elrendelő szakasz „abban a törvénykönyvben van, mely a jobbágyokat igájuk alól felmentette".

A *Mentsük meg a hazát!* követelése feltünteti a súlyos bajokat: az áruló nagyurak a császárral cimborálnak, a köznemesség csak a saját érdekeiért csatlakozna a szabadságharchoz, a főpapok óriási jövedelmüket féltik, a más nemzetiségű honfitársakat a

magyarok ellen ingerlik. Az a legnagyobb baj, hogy e veszélyekről a néptömeg nem kíván tájékozódni.

Közreműködésétől búcsúzó prózája, a *Fellázadtunk-e mi, magyarok?* 1848. november 5-én került az olvasók elé. Kapcsolatát a *Nép Barátj*a valódi szerkesztőjével, Vas Gerebennel elvi okokból szüntette meg. Társa mind tartalmi, mind nyelvi, stilisztikai szempontból igénytelen néplappal látta el a gyérülő előfizetőket.

Arany közel öt éven át saját cikkeivel nem gazdagította a publicisztika műfaját. E kötet szerkesztői ezt követően is csupán három írását ítélték e csoportba tartozónak: *Az asztaltáncoltatásról* féllapnyi beszámolója a *Budapesti Hírlapban, Tisza Domokos emlékezete* a *Pesti Naplóban*, végül az *Előszó Tisza Domokos hátrahagyott költeményeihez* egy kis példányszámú könyvecskében található. A szerkesztők a fönt említett Arany-prózát követő írásokat tanulmányoknak minősítették.

Ez az alcím igen változatos tartalmú, de még inkább terjedelmű értekezéseket tár az irodalomkutatással foglalatoskodók elé. Belpolitikai akadályokkal viaskodva, a cenzúra béklyói között állt ismét talpra a magyar irodalmi élet. Ennek sikerét Arany – a saját képességeit hasznosítva – igyekezett elősegíteni. Immár nagykőrösi tanárként fogalmazza meg a szakmabeliek által napjainkig gyakorta idézett megállapításait. Első dolgozatával, a *Valamit az asszonáncról* cíművel nem a nagyközönséget szólítja meg, hanem a befutott poétáknak s a felbukkanó költőcskéknek nyújt eligazítást a versrímek használata útvesztőjében.

Ezt lírai költészetünk népi sajátosságainak vizsgálata követi, hogy ismét eljusson az őt folyamatosan foglalkoztató kérdéshez: „Valahányszor idegen népköltészet egy-egy régi maradványa kerül a kezembe, mindig elborultan kérdezem magamtól: volt-e nekünk valaha ős eredeti eposzunk?" (A. J.)

E tárgykört két terjedelmes, de be nem fejezett tanulmány vizsgálata zárja le. Katona József *Bánk bánjáról* költőnk fiának így nyilatkozott: „különös teremtő tehetség volt a Katonáé; bámulatos, hogy tudta a nagy szenvedélyeknek olyan megragadó kifejezéseit olyan gondos beosztással elrendezni, hogy tudott annyi számítással költeni".

Ebben az évben, 1858. december 15-én, az MTA Arany Jánost rendes tagjául választotta. Mivel székfoglalóját egy esztendőn belül illet megtartani, első választása a *Bánk bán* értékelésére esett. Ám súlyos betegsége, állandó szédülése s a kimerítő oktatói munka megakadályozta abban, hogy e drámával alaposan foglalkozzék. Elkötelezettségét betartva egy számára ismertebb, megfelelőbb tárgyat választott. Nyári szünidejében a *Zrínyi és Tasso* főművei közötti összefüggést vizsgálta. Utóbbinak *A megszabadított Jeruzsálem* című eposzát még diákként magyarul végigolvasta. Most az olasz eredetit és német fordítását vette a kezébe. A *Zrínyiászhoz* is régi ismeretség fűzte. Ennek bizonyítéka, hogy a közérthetőséget nehezítő nyelvhasználatát költőnk a 19. század népies stílusára kezdte átírni. Noha ezt sem sikerült befejeznie, Csengery Antal, az MTA Nyelv- és Széptudományi Osztályának elnöke, az akkori irodalmi élet vezetője e két hőskölteményt párhuzamba állítását így értékelte: „Ez a legnagyszerűbb tanulmány, melyet mindeddig magyar íróról írtak. A legnagyszerűbb már terjedelménél fogva is. Egy óránál tovább olvasott az értekező, s a bevezetésen csak alig haladt túl. Ívekre terjedő nagyszerű monographia lesz az egész, mely sokkal többet ad, mint amennyit ígér."

A X. kötet szerkesztői – Keresztury Dezső és felesége, Mária, s a teljes anyagot lektoráló Barta János – Aranynak 1860-ig Nagykőrösön írott tanulmányait juttatták el az érdeklődőkhöz. Az ezeket követő alcím az új tanár használta, részben megfogal-

mazta, három tankönyvet helyettesítő jegyzetét mutatja be. Ezek helyes értékeléséhez ismernünk kell az egykori oktatók ilyen irányú nehézségeit. Abból a tényből kell kiindulnunk, hogy a régi protestáns iskolák diákjainak nem mindenik tantárgyból voltak tankönyveik. A nevelők saját szövegüket adták elő, amit a diákok lejegyeztek. A bécsi legfőbb tanügyi hatóság, az Entwurf a 19. század elején ezt megtiltotta. A maga részéről e gondot Arany János úgy oldotta meg, hogy elkészítette *A magyar irodalom történetének* első kötetét, majd folytatásait is. Tragikus, hogy kinyomtatására a költő nem számíthatott, mert személyes álláspontját akkor nem közölhette volna. Leckéinek eredeti szövege elhányódott. Az egykori folyóiratokban az olvasók elé került részletek, valamint diákjainak följegyzései nyomán jutottunk előadásainak megközelítő szövegéhez.

Hasonló sorson osztozott az 1854-ben írott *A magyar költészetének története,* amelyben Arany elismeréssel, rajongással matatta be Petőfit, viszont önmagáról sohasem szólt. Akadt olyan nebuló, aki az ő költeményét szavalta az iskolai ünnepségen. Ezt sem fogadta jó szívvel.

Az Entwurf rendelkezése szerint a gimnáziumi oktatást záró osztályban az irodalom tantárgyat az esztétika ismeretközlésével kell befejezni. Ez az ógörög eredetű főnév – latin közvetítésnek tulajdoníthatóan – Európa-szerte elterjedt, és azonos vagy hasonló a kiejtése. A 19. század magyar irodalmárai e fogalmat a kellemesen hangzó „széptan"-nal fejezték ki. Sajnálatos, hogy e megnevezés nyelvünkből kikopott.

E terjedelmes, közel 30 lapra terjedő tankönyv kéziratát – csekély kihagyásokkal – az MTA kézirattárában őrzik. Arany munkája csakhamar kinyomtatva széles körben elterjedt. Még 1934-ben is a *Pesti Hírlapban* így méltatták: „A*rany Széptani jegyzetei* a nagy költő kőrösi tanárságának legbecsesebb emléke."

*

A XI. kötet a *Prózai művek 2. 1860–1882* címmel került az irodalomtörténészek kezébe. A szerkesztést a már jól ismert Arany-kutatók, Keresztury Dezső és Barta János végezték. Viszont a kutatás, az értelmezés feladata Németh G. Béla akadémikus irodalomtörténészre hárult. Mind terjedelmi, mind tartalmi szempontból széles körű és alapos munkát végzett. Jegyzetei a kötet harmadát igényelték, magyarázatainak megfogalmazása pedig hat esztendőt.

Így következett be az a szokatlan jelenség, hogy a következő, immár XII. kötet öt évvel korábban jutott el az érdeklődőkhöz.

A XI. kötetben Aranynak a szépirodalom határain kívül eső prózája kapott helyet. Ide tartozik a hazai szerzők műveinek ismertetése, értékelése, az idegen nyelvből fordítottak bírálata, irodalomtörténeti s egyéb tárgyú tanulmányok, írói arcképek, néprajzi (dal, tánc, monda) értekezései és egy nekrológ. Terjedelmük erősen eltérő: a 40 lapra terjedő, hat folytatásban megjelenő, *Visszatekintés* című alkotói és nyelvészeti elemzésen kívül a 8-12 lapnyi írások a gyakoriabbak. E kötetben latin, német, francia nyelvű idézetek, értékelések is szerepelnek. Együttesen csupán a tartalom 2%-ára tehetők.

E mostani prózai írások – a korábbiakhoz hasonlóan – eleget tesznek az időrendiség követelményeinek. Csupán a nyelvhelyesség szösszeneteit helyezték a tárgyköri ciklusba. Mindezek tudatosítása után ideje, hogy közzétételének módjával megismerkedjünk. Jellegük, tartalmuk nyilvánvalóvá tették, hogy a szerkesztővé lett költő véleménynyilvánítása csupán sajtóbeli közzétételük útján jut el az érdeklődőkhöz. Természetes, hogy az *Előrajz* induló folyóiratainak, a *Szép-*

irodalmi Figyelő első számának bemutatkozó cikke. De már ekkor nyilvánvalóvá lett, hogy társai nem árasztják el költeményeikkel, elbeszéléseikkel. A teljességet biztosítandó, már az első számba három könyvismertetőt kellett beiktatnia. A folyóirat létezésének két éve alatt főszerkesztőjének 44 írással kellett eltüntetnie a fehéren maradó lapokat. Megszűnése után újabb sajtóterméket indít, a *Koszorút.* Említett hozzájárulását ebben is folytatta 22 alkalommal. A fentiek szerint a XI. kötet anyagának több mint felét Aranynak kellett biztosítania. Ezekre melyik sajtótermékben került sor? A helyes nyelvhasználatra ösztönzőket a *Magyar Nyelvőrben* (13) és a *Magyar Nyelvben* (1) közölte. Arany Lászlónak 1887–1889 között kiadott *Arany János hátrahagyott iratai és levelezése* négy kötetét Németh G. Béla átkutatta, és az utókor szerencséjére rábukkant néhány idevágó írásra. Hasonló nyereség a *Jegyzetek* függelékében olvasható Voinovich Géza, Váczy János és Arany László hiánypótló közlése halhatatlan klasszikusunk anyanyelvi igényességéről.

*

A kritikai kiadás XII. kötetének tartalmáról, szerkesztésének gondjairól már előzőleg közöltük a leglényegesebbeket. Azonban a maga életkörülményeinek és munkája érdemi megváltozásának okairól nem esett szó, pedig ezzel együtt járt családostul Budapestre való áttelepedése.

Az előzmények bemutatását ajánlatos a serdülő ifjú foglalatosságával kezdenünk. Anyagi gondjai arra késztették, hogy diákként preceptor, majd 19 évesen korrektor legyen. 1851 őszén a biztonságot ígérő nagykőrösi gimnázium meghívólevele szülőföldjének elhagyására ösztökélte. E két munkahely egyaránt arról győzte meg, hogy a nevelő tevékenység a pedagógusoktól az elhivatottság érzületét igényli. Pályája kezdetén költőnk mindezekhez átérzéssel és felelősséggel viszonyult. Azonban negyvenedik életévéhez közeledve az oktatást egyre súlyosabb tehernek érezte. Tompának küldött levelében bevallotta: folytatásra váró irodalmi alkotásai fiókjában hevernek, mert a „ficamodott észjárású" diákjainak dolgozatait ki kell javítania; szabadidejét ezek rabolják el.

Nagykőrösi iskolája iránti vonzódását kezdeti tanártársainak, barátainak (Szász Károly, Mentovich Ferenc, Tomory Anasztász) eltávozása csökkentette. Elhidegüléséhez egyéb tényezők is hozzájárultak, másrészről pedig elősegítették a fővárosba való áttelepedés szándékának erősbödését. A közismert és sikeres írók, Kemény Zsigmond, Jókai, Gyulai Pál és társaik a *Toldi* szerzőjét otthonában gyakorta fölkeresték. Hasonló érzelmeket keltettek az országos terjesztésű lapok, folyóiratok szerkesztői, akik kéréseikkel halmozták el: várják lírai verseit, balladáit, és részleteket készülő eposzából, a *Daliás időkből.*

E látogatásokat Arany a maga részéről viszonozta, sőt az is megtörtént, hogy egy héten át Csengery Antal vendége volt. Idejét célszerűen használta fel. „Összejöttem számos notabilitással. Voltam Jókainál, Pákhnál, tisztelkedtem Dessewffynél, Eötvösnél. Deákkal baráti viszonyba jöttem." (Arany levele Tompához)

A tanári teremből és vidéki otthonából való kilépését megkönnyítette a belpolitika kedvező változása. A gazdasági válsággal küzdő, s igen súlyos katonai vereséget szenvedő monarchia kénytelen volt a magyarságra nehezedő politikai és eszmei elnyomáson enyhíteni: amnesztiát kaptak a szabadságharc elítélt jeles személyiségei (1856), országos megemlékezés a győzedelmes március 15-re (1860), Csengery Antal engedélyt kap a *Budapesti Szemle* kiadására (1856), az MTA Aranyt tagjai sorába választja (1858), tizenkét esztendei letiltás után a magyar irodalom fejlődésének ösztönzőjét, a Kisfaludy Társaságot 1860 őszén feltámasztják, és

Aranyt a titkári székbe helyezik. Ezzel enyhült költőnk aggodalma kis családjának eltartása miatt. Októbertől valamennyien fővárosi lakosok.

„Amikor körösi lakhelyén iratait összeszedegette, szíve elfacsarodott a sok csonka-bonka török láttán, melyeknek temetője asztalfiókja volt. Amint sorra kezébe vette őket, álmok és írói szándékok zsibongtak a lapok között. Mennyi költői terv hervadozott a sárguló papírokon." (Voinovich Géza) – Ezt az életforma- és színhelyváltást az egykori aljegyző személyiségvonásai döntően befolyásolták: tevékeny, a közösségi érzelmekkel, új és újabb írói tervekkel megáldott egyéniség.

A mindeddig magába zárkózó költő itt és most nem remélt határozottsággal lépett a nyilvánosság elé. Felismerte azt a veszteséget, amelyet művelődési mozgalmunk számára a két Kisfaludy hiánya, majd Petőfi és Vörösmarty elvesztése jelentett. Hivatásérzet fogamzódott meg benne: magára vállalja a magyar irodalmi élet irányítását, közlési lehetőséget nyújtva a művészi kifejezőkészséggel megáldottak számára.

Költőnk szép szándéka teljesült: 1860. november 7-én a *Szépirodalmi Figyelő* 1. száma az érdeklődő olvasók kezébe jutott. Megtapasztalhatták, hogy ez szépirodalmi és kritikai hetilap; főszerkesztője Arany; kiadója Heckenast Gusztáv; egyben a Kisfaludy Társaság szócsöve.

A kritikai kiadás XII. kötete csupán ennek a sajtóterméknek és utódjának, a *Koszorúnak* a függelék rovatát mutatja be. Őszintén szólva e sorok írója érdeklődéssel búvárolta volna az egyes számok tartalomjegyzékét, mivel ez a *Szépirodalmi Figyelő* 80-90%-át kitöltő, verses és prózai szépirodalmi alkotásokat és szerzőiket ismertette volna. Ezzel szemben itt a szerkesztőnek olyan írásaival találkozhatunk, amelyeket az „összes művek"-be sem szokás beiktatni. Valójában ezek a szerkesztői tevékenység melléktermékei. Közzétételüket az iránta megnyilvánuló kegyelet igazolja, amely minden fönnmaradt sora, mondata iránt megnyilvánul. E kötetbe a tisztességtevés iktatta a széljegyzeteket, szerkesztői üzeneteket, megjegyzéseket, sőt még az előfizetési felhívásokat is.

A négy alcím jelezte szerkesztői mondandó élén a glosszák állnak. Ez a napjainkban ritkán használt ógörög eredetű szó a lapok szélére vagy a sorok közé írott jegyzetet, szómagyarázatot jelentette. Viszont ez mást fejezett ki a 19. század derekán. Amint a szerkesztő ezt megfogalmazta: „rövid napi híreket is közöl a belső és külföldi társasélet, de leginkább az irodalom és művészet köréből".

E rovatban a két folyóirat négy és fél éve alatt 596 önálló híranyag került a közönség elé. Tartalmukat vizsgálva Németh G. Béla négy csoportba osztotta őket: „1. A Kisfaludy Társaság igazgatójaként pártolói tagdíjakat nyugtáz; 2. a folyóirat előfizetőinek, kézbesítőinek a kérdéseire felel; 3. barátai, ismerősei számára – levél helyett – itt közli mondanivalóit; 4. beküldött művekről summázza véleményét, ideértve közlésük lehetőségeit."

Jómagam ezek közül az utóbbiakhoz tartozókat igen-igen értékelem, mert itt elemezte az 1860–1865 között kiadott prózai, ritkábban verses köteteket. Olykor széptani elemzéseivel találkozunk. Túlzás nélkül leírható: ezekkel megközelítette a szépirodalmi alkotások méltóságát.

A Szerkesztői üzenetek száma mármár azonos a glosszákéval (577), viszont terjedelmük csak 57 lapot foglal el, mivel tartalmukat a szerkesztő szerfölött szűkre szabta. Irodalmi szempontból jelentéktelenek, de nem így az érintett fűzfapoéták szempontjából. Az igényes bírálók

között akadtak, akik így marasztalták el őket: „Lám, Arany megírta: verse egyáltalán nem biztató."

A harmadik rovat, a Szerkesztői megjegyzések, szám szerint közel kétszerese az előbbinek. A két folyóiratot írásaikkal gazdagítani szándékozó ismert vagy ígéretes szerzőknek részletesebben üzen. Olykor szomszédságukban vitázó, értekező, művelődéspolitikai és nyelvészeti tárgyúakat is találunk, az előzőeknél részletesebben kifejtve.

A befejező negyedik rovat önmagáról szól: Előfizetési felhívások. Tíz közleménye a két folyóirat beköszöntéről, tervezett arculatáról, végül megszűntéről tájékoztatja a leendő s a létező olvasókat. Természetes, hogy az első s a második esetben a főszerkesztő a lap terjedelméről, kézbevételének idejéről, tartalmáról, áráról nyújtott felvilágosítást. Mindezt szerény hangnemben, eltérve a politikai s a más irodalmi lapok nógató öndicséreteitől.

*

Búcsúzásként tömören Arany két folyóirata létének időpontjairól, s az általuk követett célkitűzésekről. Mivel a *Szépirodalmi Figyelő* indulásának dátumát már közöltük, ajánlatos a főszerkesztő célkitűzését, szándékát ismertetnünk. – Az első szám Előrajza szerint e lap célja a magyar irodalom (műpróza és költészet) esztétikai fejlődését előmozdítani szépirodalmi dolgozatok közlése által; hazai és külföldi termékek egyszerű vagy bírálatos ismertetése; literatúrai intézetek – mint a Kisfaludy Társaság – működését figyelemmel kísérni; napi híreket közölni; bel- és külföldi társas élet; leginkább az irodalom s a művészetek köréből.

Óhajtja, hogy e lap irányadóvá, mintegy irodalmi központtá nője ki magát. Szeretné hazánk tehetséges íróit egy díszes koszorúba gyűjteni, a szokottnál nagyobb változatosságra törekedni.

Induláskor sikerült a kiadó Heckenast Gusztáv kívánta 750 előfizetőre szert tennie. Ám amint teltek a hónapok, az olvasók száma egyre csökkent. A közönség igénytelensége mellett elszomorító volt a munkatársak hiánya, a remélt kéziratok elmaradása. Gondjairól Tompának panaszkodott: „A legnagyobb aggodalmak közt, zúgó fejjel írnom kell mindent. Majd főcikket, majd kritikát, majd külirodalmat." A közönséget már nem ösztökélte a hazafias indulat. Helyette a napi politika s az izgalmas történések érdekelték. „A publikum becsődült", és 1862. október 30-án a *Szépirodalmi Figyelőnek* az utolsó számát szedték ki a nyomdászok.

Főszerkesztőnk – ezt követően – két hónapon át töprengett. Tompához küldött levelében bevallotta: „Publikumot csődítőbb alakban kellene újraéleszteni. Szaporítani a mulattató részt; a kritikát korlátoznom kellene. Díszesebb, bővebb tartalmú lapot kell kiadnom." Szándékainak érvényesítésével a *Koszorú* 1863. január 1-én megjelent. Előfizetőinek számát indulásakor sikerült ezerre feltornáznia. Hetente vasárnap jelent meg. A megújított szempontok érvényesítésének köszönhetően élete fél évvel meghosszabbodott, s így 1865. június 25-én került az olvasók megfogyatkozott közössége elé.

A kritikai kiadás XII. kötetének a főszerkesztője, Keresztury Dezső megnyugtató következtetéssel búcsúzik e három vaskos kötettől. „E folyóiratoknak – azon túl, hogy a kor legjobb költői minőségének dokumentumai lettek – elegendő hasznuk is volt. A szerkesztő Arany maga is tudta, hogy az elmocsarasodó közszellem sekélyiből olyan szigetet emelt föl, növekvő zavarában olyan elvekre, mintákra, s jó eredményekre hívta föl a figyelmet, amelyeket később az írói gyakorlat és bírálat sem kerülhetett meg."

Varga Gábor

LOMBHULLÁSBAN V.

1. Kriterion – 45

A sajtóhír meglehetősen tömör volt és lakonikus: „2015. november 5-én, déli 12 órakor a bukaresti Cotroceni-i palotában Klaus Werner Iohannis, Románia államelnöke átadta a Kulturális Érdemrend lovagi fokozatát H. Szabó Gyulának, a Kriterion kiadó igazgatójának, a kiadónak a kisebbségek nyelve és kultúrája ápolásában, valamint ezen kultúráknak a román nemzettel való megismertetésében játszott szerepéért." Azt már azonban kevésbé tárgyalta a hazai média, hogy ezen a rangos ünnepségen a Kriterion mellett a mai román művelődési élet legmarkánsabb szereplői is különféle kitüntetésekben részesültek, bizonyítandó az alig egy esztendeje megválasztott államelnök kultúra iránti elkötelezettségét. Az pedig, hogy ebben az elit környezetben, az ünnepi csoportképen, Ion Caramitru és Mircea Iorgulescu társaságában, ott láthattuk a 2015 tavaszán 45 éves fennállását ünneplő Kriterion kiadó vezetőjét is, nagyon fontos, jelzés-értékű gesztus volt a szász nemzetiségű román államelnök részéről. Arról nem is beszélve, hogy történt mindez alig egy nappal Victor Ponta kormányának az utca által kikényszerített lemondása, s alig néhány órával a politikai pártokkal tervezett kulcsfontosságú egyeztetések megkezdése előtt...

Mert bizony ennek az elismerésnek egyedi üzenete van. Ez a kiadó ugyanis, már a legelső kötetének, *Sütő András* mára jelképértékűvé vált könyvének, az *Anyám könnyű álmot ígér* pusztakamarási falumonográfiájának a megjelentetése óta, a maga négy és fél évtizedes kitartó értékteremtő tevékenységével, valóban egyértelműen beírta magát kies hazánk szinte valamennyi kisebbségének (nem csak a magyarokénak!) a történetébe. Jellegzetes, szárnyas pegazus emblémájú kötetei mindmáig ott sorakoznak minden betűszerető hazai olvasó könyvtárában - gondoljunk csak a mi esetünkben, a magyar szerkesztőség által hajdanában olykor több tízezres példányszámban kiadott, tagadhatatlan közönségsikernek örvendő *Horizont, Lektúra, Téka, Magyar Klasszikusok, Romániai Magyar Írók, Korunk-könyvek, Erdélyi Magyar Képzőművészek, Forrás,* stb. sorozatokra, de jó szívvel felemlegethetjük akár a könyvpiacra kerülő német, szerb, ukrán nyelvű köteteket, vagy a *Biblioteca Kriterion* román, illetve a *Biblioteca Islamica* török-tatár nyelvű kiadványait is. Ez mára valóban egy egyedi, páratlan művelődéstörténelmi cselekedetté vált... Ezt ismerte el végső soron az államelnöki kitüntetés.

Persze, el lehetne gondolkozni azon, mennyire személyhez kötődő ez a teljesítmény. Hogy mi történt volna pél-

Varga Gábor próza- és drámaíró (Nagyvárad, 1948). Vegyészmérnök, főkutató, az Irodalmi Kerekasztal titkára a hetvenes években. 1991-ig a Bihar megyei RMDSZ elnöke, majd államtitkár, az Állami Találmányi és Védjegyhivatal vezérigazgatója Bukarestben (1996–2003). Legutóbbi kötete: Confessionis (memoár, 2014).

dául akkor, ha Nicolae Ceușescu, a maga '68-as disszidens politikája itthoni hátterének biztosítása érdekében, a magyar kisebbség maga mellé állítása céljából – amikor, ugye, egymás után jöttek létre Bukarestben a magyar szerkesztőségek: Bodor Pál vezetésével beindult a *Román Televízió* magyar adása, megjelent *A Hét* társadalmi-közművelődési hetilap, Huszár Sándor irányítása alatt (kezdő tollforgatóként milyen izgalommal hallgattátok annak idején az Anavi Ádám vezette, de legalább olyan intenzíven Franyó Zoltán és Endre Károly patronálta temesvári Ady Endre Irodalmi Körben a Központi Bizottságbeli háttéregyezkedések eredményeiről szóló híreket, a román fővárosban élő temesvári magyar írók, Méliusz József, Szász János vagy épp Bodor Pál személyes tolmácsolásában) –, az alakulófélben lévő, akkortájt még névtelen nemzetiségi kiadó élére 1969 őszén történetesen nem Domokos Gézát, hanem, mondjuk Hajdu Győzőt, Koppándi Sándort vagy Rácz Győzőt nevezte volna ki igazgatónak? Ha nem a hazai magyar közéletben már akkor jó hírnévnek örvendő, ugyanakkor a bukaresti román értelmiségi körök által is elismert írószövetségi alelnök, az *Ifjúmunkás* egykori főszerkesztője, hanem egy mindig szolgálatkész pártkatona került volna ennek a kiadónak az élére? Vajon akkor is ugyanez maradt volna az évente 140-150 címet megjelentető kiadói politika? Vajon akkor is összeverbuválódott volna (hogy csak a magunk portájánál maradjunk!) a Botár Emma, Dávid Gyula, Bálint Lajos, Bodor András, Csíki László, H. Szabó Gyula, Kacsó Judit, Molnár Gusztáv, Németi Rudolf, Szilágyi N. Sándor nevét felsorakoztató bukaresti, illetve kolozsvári szerkesztőség? Vajon akkor is felvállalta volna ez a kiadó a Szabó T. Attila gyűjtötte E*rdélyi magyar szótörténeti tár* vagy a Balogh Edgár szerkesztette *Romániai magyar irodalmi lexikon* kiadását? Vajon akkor is folytatódott volna annyi éven át az *Erdélyi emlékírók* sorozata? Vajon Kallós Zoltán és Szentimrei Judit gyűjtései (a *Balladák könyve* és a *Kalotaszegi varrottasok*) nyilvánosságra leltek volna? Benkő Samu, B. Nagy Margit, Imreh István tanulmánykötetei, Bálint Tibor, Méliusz József, Szabó Gyula, Szilágyi István nagy sikerű regényei (emlékezzünk csak a *Zokogó majom,* a *Város a ködben,* a *Kő hull apadó kútba* vagy akár *A sátán labdái* egykori fogadtatására!), Beke György nagy ívű riportsorozatai, Farkas Árpád, Magyari Lajos, Balla Zsófia, Egyed Péter, Gittai István, Kovács András Ferenc verseskötetei kiadóra találtak volna-e akkor is?

Igen, ez a két évtizeden keresztül, megannyi rosszindulatú gáncsoskodás, kicsinyes rágalmazás és sunyi elhallgattatási szándék közepette következetesen folytatott „igevár"-építés, a letagadhatatlan értékteremtés foggal és körömmel való védelmezése, ez bizony Domokos Géza elvitathatatlan személyes érdeme.

Ezeket tudva igazán nem csodálnivaló, hogy „amikor eljött az idő", a '89 decemberi események forgatagában, a romániai magyarság önszerveződésének egyik legelső fejezete épp a *Kriterion kiadó* nevéhez kötődik. Itt valósult meg, a kiadó bukaresti szerkesztőségében, 1989. december 25-én, a hazai magyarság számba jöhető személyiségeinek a legelső országos számbavétele, s itt alakult meg, ezen alkalmi lajstromozás alapján, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség Ideiglenes Intézőbizottsága, s ugyanakkor az ez alkalommal megfogalmazott *Felhívással* kezdődött el Domokos Géza alig harmincnyolc hónapos (sajnálatosan rövid!) politikai pályafutása is.

Ugyanakkor vette kezdetét a Kriterion új korszaka is. Az az időszak, amikor az állam patronátusának a fokozatos felszámolásával, az országos könyvterjesztő-hálózat széthullásával egy időben a kiadónak a nyakunkba szakadt piacgazdálkodás kíméletlen farkastörvényeivel is meg kellett ismerkednie. A kiadó vezetését – Domokos Géza javaslatára – 1990 tavaszán az akkor tizenhárom esztendős kiadói tapasztalattal rendelkező H. Szabó Gyula vette át.

Rá hárult az a hálátlan feladat, hogy – többek közt a kisebbségi szervezetek létrejötte miatt – az azelőtt többnyelvű, Románia valamennyi nemzetiségének igényeit kiszolgálni hivatott *Kriterion kiadó* fokozatos leépülését (a hajdani 38 szerkesztőről a mai öt szerkesztőig, a néhai másfél száz kiadott kötettől a mai 35-36 kötetig) végigmenedzselje. S ha 1990–1997 között a kiadó még a Művelődés- és Vallásügyi Minisztérium alárendeltségében működött, 1997 decemberében már állami tulajdonú kereskedelmi vállalkozássá alakult, hogy 1999-ben rákerüljön a privatizálandó vállalatok listájára, s 2002-ben, az új tulajdonos sugallatára, harminckét esztendős bukaresti tevékenység után, a kiadó áttegye működési székhelyét a román fővárosból Kolozsvárra.

Minden bizonnyal nem lehetett könnyű ezt az átmeneti, jó néhány fájdalmas döntést igénylő korszakot végigvezényelni. Minden bizonnyal több drámaian keserű pillanatot kellett átszenvedniük azoknak, akik a kiadó hűségében megmaradtak (vagy akik megmaradni szerettek volna!). Mégis, H. Szabó Gyula és csapata maradandó érdeme, hogy még ebben a farkasvilágban is, amikor annyi kiadó ment tönkre az évek során, s amikor oly sokan kezdték megjósolni ismét, még a tulajdon környezetünkben is, a Gutenberg-galaxis végnapjait, a Kriterion ott maradt mindvégig a hazai magyar könyvkiadás derékmezőnyében, kötetei – már azok a kevesek, amelyek a jócskán megritkult hazai magyar könyvüzletek pultjairól eljutnak egyáltalán az olvasóközönséghez – továbbra is igényes, minőségi szerkesztőségi politikáról tanúskodnak.

Ez pedig mai, kizárólag a profit, a haszon után lihegő világunkban nem is olyan kevés.

(Nagyvárad, 2015. november 30.)

2. Fátum

Álmodban homokszemként sodródtál a vízben, parányi sziklaszilánkként röpített magával a feltartóztathatatlan ár. Lebegtél a sodrásban a többiekkel együtt, s hiába kiabáltál, vergődtél, átkozódtál: menthetetlenül vitt-vitt tovább a mindent elsöprő dagály...

Magas bérc tetején ragyogtál valaha te is: kristály-ruhába öltözve tükrözted kacagva vissza a felkelő Napot. S fittyet hányva forróságnak, szélnek, fagynak, vigéckedtetek odafent egymást átkarolva, halihót kiáltva a bérci tetőn, hova jósorsotok oly magasra felrakott.

De jaj, váratlanul ordas idők jöttek, zordon viharok, tomboló fergetegek. S már mindhiába kapaszkodtatok sziklába s egymásba, a szirti magasból a pusztítás lekergetett.

Egymást eleresztve mind aláhulltatok, zuhanva lejjebb s egyre lejjebb, meg se állva a mélységek mélységéig, szakadék fenekén keresve a kijáratot. S már nem volt kegyelem senkitől senkinek, minden szögelletet szerre elmosott az ár, s amíg a büszke sziklabércből jámbor halmocska nem lett, sorra lepusztított maga körül mindent a halál.

Most itt fetrengsz hát te is a sártenger mocskában, s próbálod, ahogy lehet, a felszínen tartani egy ideig még valahogy magad. Kristályköpenyed réges-

rég szertefoszlott, a hajad is csupa iszap lett már, s hiába kiáltozol „mehr Licht!", „több fény!" után, körülötted már csak a vízsurrogás hangja és a mindent elborító fekete sár maradt.

Pokoli érzés, mindenki által elfelejtve, lebegni puszta éltedért a vízen! S még csak azt sem várhatod, abban sem reménykedhetsz, hogy valaha valahogy csak révbe fogsz kerülni majd egyszer innen.

Aztán felébredtél, lucskos verejtékben, s hallgattad, az éjszaka leplében a szú mint percegi tovább a megállíthatatlan időt. S homályba merülő beteg szemed közben mindhiába kereste a sötétben, sehol se lelte, sehol se találta immár a számodra kiszabott jövőt.

Feküdtél hát az ágyadon kinyújtózva, felszámolva magadban mindent, ami a világhoz tartozott. Kitörölve az összes talmi emlékedet, titokban azért mégis vártad, türelmetlenül vártad – a Holnapot...

(Nagyvárad, 2016. február)

3. A hatodik parancsolat

Nemes Jeles László frissen Oscar-díjas filmjének a vetítéséről kibotorkálván – a *Saul fia* eljutott a romániai mozikba is – ugyanaz a fojtogató kérdés gyüremlett elő ismét a lelkedben, amely legelőször 1973 nyarán, az auschwitzi haláltábor emlékmúzeumában, a gázkamrákba terelt kisgyerekektől elkobzott óriási játékhalom láttán, majd pedig, huszonöt évvel később, 1998-ban, a jeruzsálemi Jad Vasem Emlékmúzeum „Gyermekek Háza" termében a sötétben botorkálva, s közben a náci koncentrációs táborokban meggyilkolt kisgyerekek személyneveit (köztük iszonyúan sokszor magyar neveket is!) hallgatva, szembesülve a soha senkinek semmit nem vétett és mégis pusztításra ítélt kiskorúak másfél milliós tömegével, a lehető legkíméletlenebbül fogalmazódott meg benned – nevezetesen az, hogy hogyan történhetett meg mindez. Miképpen süllyedhetett az emberiség ide? Miféle módon juthatott el a művelt Európa, a maga felvilágosultságát oly sokszor szajkózó huszadik századi civilizáció oda, hogy szinte nagyipari tökélyre vigye a testvérgyilkosság futószalagon működő rendszerét? Hova lett ezalatt a kereszténység alapdoktrínája: a krisztusi szeretet evangéliuma? A *„Ne ölj!"* háromezer éves imperatívusza? A fogamzás szentsége? Az élet tisztelete? Mi történt Goethe és Schiller, Kant és Schopenhauer Németországával, Herder és Lenau, Mozart és Beethoven Ausztriájával, hogy ezt a káini ősbűnt felvállalva a „Gyehanna-tüzét" nemcsak feléledni engedje, de állampolitika szintjére emelve a legapróbb részletekig menően gondoskodjon annak sátáni sikeréről? S mi lett ugyanakkor Vörösmarty és Madách, Arany és Ady, Deák és Eötvös Magyarországával, hogy – egy-két magányos tiltakozást leszámítva (Márton Áron kolozsvári beszéde, Hlatky Endre bihari főispán és Soós István váradi polgármester demonstratív lemondása) – nemcsak hogy meg se kísérelje 1944 közepén a deportálással való szembeszegülést, de az államapparátus teljes gépezetét a németek rendelkezésére bocsátva cinikus cinkossággal szinte össztársadalmi méretben asszisztáljon ennek az iszonyatos bűntettnek a véghezviteléhez? Akkor, amikor ugyanebben az időben, tiltakozásként a zsidók elhurcolása ellen,

a holland királynő kitűzte a kabátjára a sárga csillagot! Amikor Dánia egyetlen éjszaka leforgása alatt hajóra pakolta és a szomszédos Svédországba menekítette az ország szinte teljes zsidó lakosságát.

Különösen fájdalmas feltenni ezt a kellemetlen kérdést itt Nagyváradon, az örökségére oly büszke Holnap városában, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Fehér Dezső és Miklós Jutka, majd pedig Kecskeméthy Lipót, Mózes Károly, Simon Magda és Zsolt Béla egykori lakhelyén, ebben a „zsidós, inteligens város"-ban (hogy „csak" a legmagyarabb költő, Ady Endre szavait idézzed!), ahol a belvárosban a Bush Dávid tervezte neológ zsinagóga, az Apolló, a Markovits-, a Moskovits-, a Stern-, az Ullmann-, a Vaiszlovits-bérpalaták, vagy éppenséggel az egykori Sonnenfeld-nyomda impozáns épületei emlékeztetnek a maga magyarságához tíz körömmel ragaszkodó váradi zsidóságnak a több mint fél évszázados kultúrateremtő és ápoló néhai tevékenységére. Amely város csaknem harmincezres zsidósága 1940 szeptemberében ujjongva, felszabadítóként köszöntötte a bevonuló magyar csapatokat (emlékezzünk csak vissza a Vaiszlovits Emil által Horthy Miklós fehér lovának ajándékozott aranypatkóra!) – hogy aztán annál döbbenetesebben élje át az elképzelhetetlent: a gettósítás és a deportálás soha el nem feledhető traumáját. Azt, hogy az a közösség, amelyhez ők teljes öntudattal tartozni akartak, egyik napról a másikra kiközösítette, megtagadta őket. Hogyan történhetett meg mindez!? – teszed fel magadban – ki tudja, hányadjára – a kérdést. Miféle démoni téboly telepedett meg itt hetven-nyolcvan évvel ezelőtt az emberek gondolatvilágában? Miféle rémálom? Miféle őrület?

Újra felidézed magadban Radnódi Miklós verseit, Karácsony Benő egyedi hangulatú regényeit, Markovits Rodion precíz hadifogság-naplóját, vagy Szerb Antal kiváló irodalomtörténeti írásait: a magyar szellemiség 20. századi csúcsteljesítményeit – és ki tudja hanyadjára, iszonyatosan szégyelled magad. Ezek az emberek ugyan mit vétettek? Miért nem lehetett őket megvédeni? És mit vétettek egykori iskolatársaid: Darvas Dezső, Hamburg Péter, Weisz Gyuri szülei, akik ugyan, valami csoda folytán, szerencsésen túlélték a haláltáborok poklát, de egy életen át hordozták magukban a deportálás soha be nem gyógyuló sebét. És egyáltalán, mi volt a bűne szüleid ama több százezer egykori honfitársának, akik csak azért, mert nem kereszténynek születtek, egy önpusztító beteg eszme döntése alapján egyszerre csak a haláltáborok kapujában találták magukat?

A *Saul fia* a poklok poklából, a gyilkolás intézményét készségesen kiszolgáló *Sonderkommando* legsötétebb, legembertelenebb világából készült hiteles tudósítás. Arról az iszonyatos állapotról, amikor Saul hallja, de nem akarja meghallani a gázkamrába terelt sorstársai könyörgését, dörömbölését és halálsikolyát, amikor látja, de nem akarja meglátni a gépfegyverek torkolattüzét az újabb szállítmány likvidálása alkalmával. Kizárólag csak az érdekli az öldöklés nagyipari tökélyre vitt világában, hogy az egyik, fiává adoptált áldozatot miként tudja az ősi hagyományok szerint, egy igazi rabbi jelenlétében, az ilyenkor kötelező kádist elmondva, tisztességesen eltemetni. A tradíciókhoz való görcsös ragaszkodással próbál a körülötte tomboló tébolyban értelmet adni a maradék életének. Nyilván – sikertelenül...

Döbbenetes film!

A Kárpát-medence minden nagykorú lakosával megnézettetném...

(Nagyvárad, 2016. március 13.)

4. Gálfalvi György keserű kacagásai

Gálfalvi György személyében nemcsak egy réges-régi meghitt jóbarátot köszönthetünk ismét a körünkben (mi ketten személyesen amúgy több mint negyvenhat esztendeje ismerjük egymást), hanem ezúttal, a *Kacagásaink* váradi bemutatója alkalmával, úgy is üdvözölhetjük, mint a saját nemzetéhez és a tulajdon szülőföldjéhez tíz körömmel ragaszkodó erdélyi magyar tollforgató élő példázatát. Azt a közéleti embert, aki minden tevékenységével mindig és mindenkoron a saját közösségét kívánta szolgálni: akár, ’65–70 között, az akkor rendkívül népszerű bukaresti *Ifjúmunkás* hetilap, később, ’70–90 közt a marosvásárhelyi *Igaz Szó*, majd pedig, ’90 után, a *Látó* folyóirat szerkesztőjeként (később megbízott főszerkesztőjeként, majd főszerkesztőjeként), akár a több mint négy és fél évtizeddel ezelőtt írt, ám mindmáig emlékezetes tényfeltáró riportok szerzőjeként (idézzük csak fel a *Szülőföldön, világszélen* Forrás-kötet helyzetábrázolásait!), akár a nemzedéke, a legendás második Forrás-nemzedék élő lelkiismereteként, egykori bajtársait, Farkas Árpádot, Király Lászlót, Magyari Lajost, Kenéz Ferencet és társaikat önvizsgálatra késztető *Marad a láz?* című, rendkívül nagy visszhangot kiváltó interjúkötetében. Azt a kisebbségi napszámost, aki több évtizedes kapcsolattartó tevékenységével – ugye, az időben negyedévenként eljött hozzánk is, ide a nagyváradi Ady Endre Irodalmi Körbe – próbálta éltetni mindenütt a kitartás és a helytállás olykor bizony igencsak pislákolni kezdő lángját. S aki ugyanakkor – erről sem kellene elfeledkezni! – folyóirat-terjesztőként hathatósan hozzájárult ahhoz, hogy csak itt Biharban, az akkortájt éppen a Sütő András és Székely János történelmi drámáit közlő *Igaz Szónak* több mint hatszáz előfizetője (s ki tudja, hány ezer olvasója) legyen.

Gálfalvi Gyurka – én már csak így tudom nevezni! – személyében annak a maga véleményét soha véka alá nem rejtő, a maga igazságához minden körülmények között ragaszkodó értelmiséginek a prototípusát köszönthetjük („Egész életemben egyebet sem csináltam, mint mindig mondtam a magamét, és csakis a magamét, és sohasem a másét”) – meg is gyűlt a baja e konok tulajdonsága miatt mind néhai főszerkesztőjével, Hajdu Győzővel, mind a vásárhelyi otthona tőszomszédságában működő Securitate egykori vezetőivel –, aki már kolozsvári egyetemista korában elsajátította a neves dán atomfizikus, Niels Bohr által a hatvanas évek elején a moszkvai Lomonoszov Egyetem falára felírt híres szállóigét: *„Contraria non contradictoria, sed complementa sunt.”* És egész élete során a toleranciát, az egymástól eltérő vélemények hirdetésének jogosságát hangoztatta. Akinek dolgozószobája könyvespolcán mindmáig ott található az az 1978 nyarán, Kapusy Antal temetésekor készült emblematikus fénykép, ahol a szögesdrót mögött Tamás Gáspár Miklós, Duray Miklós, Ágoston Vilmos, Vári Attila, Molnár Gusztáv és Gálfalvi György sorakozik fel egymás mellett, s aki az alig néhány évvel ezelőtt a Ferenczes István, a *Székelyföld* főszerkesztője által feltett kérdésre, miszerint el tudná-e képzelni ezt a fényképet a mai viszonyok között, a világ legtermészetesebb hangján „igen”-nel válaszolt, mivel valamennyi ott felsorakozottat, utólagos világnézeti hovatartozásuktól függetlenül, mindmáig barátjának tekinti. Aki a ’90-es évek közepén – amikor már igencsak fel-

színre tört a szellemi élet akut polarizálódása Magyarországon –, egy Látó irodalmi est végeztével örömmel konstatálta, hogy miután jól kiveszekedték magukat, az akkor MDF-es Cseres Tibor és a fideszes *Mészöly Miklós* milyen jó egyetértésben tudtak egymást karon fogva visszamenni a szálláshelyükre. S aki budapesti könyvbemutatójára egyformán meghívta Konrád Györgyöt és Lezsák Sándort.

Nagy idők hiteles szemtanúja, történelmi események cselekvő részese ül itt most miközöttünk. Egyrészt a gerincpróbáló '80-as évek „aranykorának" léleknyomorító hangulatáról kaphatunk egyedi tájékoztatást a nyilvánosságra került titkosszolgálati megfigyelési jelentések, lehallgatási jegyzőkönyvek közreadásával, másrészt a '89. decemberi, illetve az azt követő 1990. márciusi marosvásárhelyi események felelevenítésével egy rendkívül izgalmas (és mindmáig élő sebként élő) kórkép rajzolódik ki az olvasó előtt. Mert bizony Gálfalvi György egyáltalán nem titkolja azt, hogy – ellentétben barátaival, kollégáival (többek között épp Markó Bélával) – ő bizony a kezdet kezdetétől komoly fenntartásokkal viszonyult a '89-es decemberi események eufórikus világmegváltó hangulatához, egyrészt nyíltan hangoztatva azt a több évtizedes élettapasztalatát, hogy az a nacionalizmus, amit hosszú éveken át csepegtettek szép hazánkban az emberek lelkébe, az nem fog eltűnni egyik napról a másikra, másrészt felelevenítve a híres szovjet-orosz költő, Jevgenyij Jevtusenko nevezetes szállóigéjét, miszerint: „A forradalmat mindig az idealisták álmodják meg, a fanatikusok hajtják végre, és a gazemberek húznak belőle hasznot." Ami pedig Marosvásárhely fekete márciusát illeti, az ott és akkor lezajlott események előzményeinek és történéseinek a rendkívül izgalmas (és olvasmányos) bemutatása bizony mára már történelemóra.

Egy ilyen nagy formátumú erdélyi magyar csúcsértelmiségi jött most el ide közénk. Egy olyan alkotó ember, akiről jó volna, ha az utánunk jövő nemzedékek példát vennének. Akit – elnézést a profán kifejezésért – klónozni, azaz sokszorosítani kellene...

(Elhangzott 2016. március 17-én, a nagyváradi Illyés Gyula könyvesboltban, Gálfalvi György Kacagásaink *című kötetének bemutatója alkalmából.)*

Mozog Nagy Imre

Jár a baka, jár (8.)

Részlet a *Fújnak a fák, Ides című* önéletírásból

2014-ben, az első világháború kitörésének századik évfordulója táján folytatásban közöltünk több részletet egy nagyváradi postamester frontélményeit megörökítő, torzóban maradt emlékiratából. Újabb sorozatunkat a hadikórházak – háborús memoárokban ritkán megörökített – világából válogattuk, a halálos fejsebét csodával határos módon túlélő fiatalember emlékeiből. Érmellék, azon belül Albis szülötte 1892. október 8-án látta meg a napvilágot, egy föld nélküli zsellércsalád sokadik gyermekeként. Félbemaradt önéletírása gyermek- és ifjúkorát, az első világháború előtti „boldog"(?) békeidőket, frontélményeit, kései tanulmányait és Trianon után váradi polgárként megélt éveit tartalmazza, 1924-ig bezárólag. A két világháború között nagyváradi, erdélyi lapokban olykor cikkeket, verseket közlő, vitathatatlan íráskészséggel, humorral, végzettségénél magasabb műveltséggel rendelkező tollforgató hagyatéka hiteles dokumentum és lebilincselő olvasmány.

Sz. A.

Pétervárott véres összetűzések zajlottak le a békét követelő tömegek és a cári katonaság, illetve az új, a februári forradalom karhatalma között. Háromszáz halottról jött jelentés, amikor a tömeg „békét!", „kenyeret!" jelszóval a cár eltávolítása után további forradalmi változásokat követelt.

A királyi pár távozása után engemet újra visszahelyeztek a fogdának kinevezett pavilonba. A tíz nap letöltése után értem jött egy írnok és egy ápoló. Már vissza se helyeztek a korábbi kórtermembe, hanem rövid úton átpasszoltak a Váci út 57 alatti, ma is létező általános iskola épületébe, ahol akkor az ún. Duna-balparti Országos Rokkantiskola működött.

Még el se helyezkedtem jóformán az első emeleti 9. szoba egyik ágyán, alig távoztak el Bajza utcai kísérőim, máris jött az irodavezető altisztje, mondván, hogy a tanácsos úr kéret. A tanácsos úrhoz az irodán áthaladva lehetett bejutni, ajtaján kis zöldzománcos tábla díszelgett, ezzel a felirattal:

Berecz Gyula m. kir. tanácsos. Kopogtatok illedelmesen, s a „szabad"-ra belépek. Katonásan jelentkezem, hogy:

– Nagy Imre hadirokkant káplár, parancsára, megjelentem!

– Nem jól tette, fiam, hogy azt mondta, „parancsomra" jelent meg. Óhajomra történt!

Megköszöntem, és leültem a karosszékbe. A tanácsos úr visszaült a helyére, valamiféle iratcsomóban babrált egy kis ideig, végül letette:

– Azért kérettem, kedves fiam, mert kísérő iratai között az egyikben az áll, hogy maga a Bajza utcában botjával megverte a kezelő orvosát. Ugye, ez nem igaz?

– Sajnos, igaz, tanácsos úr! Nem mondom, hogy nem szégyenkezem miatta, de rögtön hozzátehetem, hasonló helyzetben újra csak azt tenném! Egyáltalán nem bántam meg, kibabrálni magammal soha, senkitől se hagyom!

Kérésére elő kellett adnom, mi, hogyan történt. Azt már tudta kísérő irataimból, hogy tíz napot ültem miatta fogdában. Amint hallgatta, amit előadok, időnkint csóválta a fejét. Nem tudtam, hogy rosszallólag teszi-e, elítélve hőzöngő magatartásomat, vagy azzal nem ért egyet, ahogyan velem szemben eljártak. Elmondtam azt is, hogy s mint kerültem oda, kezdve sebesülésemtől az albisi hasra esésen, a Hazay Samunak írt levélen át, a legutóbbi napok eseményeiig.

– Lehet, hogy a tanácsos úr nem hiszi el, amit mondok, hiszen ma lát életében először. Irataim közt akad, amiben csupa rosszat írnak rólam, de ha mindarra, amit előadtam, becsületszavamat adom, talán hisz nekem! Én tanulni szeretnék, kérem szépen, nem most, hanem már iskolahagyott korom óta! Akkor a debreceni kollégiumba javasolt falum papja, tanítója, de anyám visszatartott. Azt mondta, ha eggyel több urat akarnak, akkor csináljanak maguknak, ne vegyék el a szegények jövendő családfenntartóját. Én becsülettel öreg szüleim mellett maradtam, mert beláttam, hogy valakinek ki kell húznia a kátyúba jutott szekerüket a sárból. Sikerült. De jó előre megmondtam azt is drága szüleimnek, hogy később rám ne számítsanak, mert én Albisról úgyis eljövök, mihelyt az ő dolgaikat rendbe raktam. Van nékem még több testvérem is, miért csak az én dolgom lenne életem végéig velük lenni? És amikor kitört a háború, akkor én kettőzött lelkesedéssel kaptam hátamra a katonaládát, tanácsos úr! Mentem védeni a hazámat, és egyúttal kihasználtam a bevonulást arra is, hogy szárnyaló ambícióimat kövessem: a sárba visszahúzó falumból elszakadjak. Nem úr akarok én lenni, hanem kellő műveltséggel és ismeretekkel rendelkező ember!

– És sebesülése, illetve kiszuperálása után miért nem fordult rögtön hozzánk, vagy ha úgy teszik, hozzám?

– Én tudtam, hogy van hadirokkant iskola, de azt nem tudtam – és senki se volt hajlandó felvilágosítani –, hogy hol, és oda miképpen lehet eljutni. Folyton azt mondták, majd az Országos Hadigondozó Intézet oda irányít. De nem tett az ügyben senki semmit! Nem találtam más megoldást, mint erőszakoskodni, ahol csak lehet, botrányt csapni, kiküzdeni magamnak, amit akarok. Valóban bűn ez?

– Nem, nem az, a katonai bürokrácia útvesztője... Remélem, most, hogy ide jutott hozzánk, megnyugodott?

– Igenis, tanácsos úr!

– Hány osztályt végzett?

– Hat elemit, a falum református iskolájában, kitűnő bizonyítvánnyal. Mindig jól tanultam, ezután is úgy akarok.

– Rendben van. Mivel lábrokkant, intézkedni fogok, hogy a földszinten helyezzék el. Köszönöm, hogy megtisztelt a bizalmával. Most lekísérik magát a földszint 4-es szobába, ott lesz a helye.

Búcsúzóul újra kezet fogott velem. Valósággal meghatott ez a fogadtatás és beszélgetés. Az ajtóig kísért, és kiszólt, hogy segítsenek nekem leköltözni a földszinti szobába. Ott éppen nem volt ún. szobaparancsnok. A tanácsos úr intézkedett, hogy ezt a tisztséget bízzák rám. Így lettem a Váci út 57. szám alatti iskolában akkor berendezett, bentlakó rokkantszállás földszinti 4-es szobájának szobaparancsnoka, 1917 márciusában.

1956 tavaszán jártam utoljára Budapesten – egyúttal 1918 vége óta első ízben –, és akkor Pesten lakó Imre fiamat megkértem, kísérjen el addig az iskoláig, hadd lássam újra! Mikor leszálltunk a Váci úti villamosról, és az elé az iskola elé értünk, kicsordult szememből a könny. Csak én tudom, mit köszönhetek ennek az épületnek, illetve a benne eltöltött közel két évnek. A környéke alig hasonlított az 1917–18-as években megismert utcaképhez, azóta teljesen átépült. De maga az épület, ahol tudásra éhes parasztból szellemi emberré sikerült magamat csiholni, feledhetetlen tanáraim önzetlen munkája nyomán, az maradt külsőre, ami volt. Ettől elérzékenyültem.

Mikor elhelyezkedtem 1917-ben az épület földszinti 4-es szobájában, rögtön levelet körmöltem szüleimnek, Albisra. Ebben megírtam, hogy bejutottam végre az iskolába. A leveleket nem lehetett akkoriban lezárva feladni, a cenzúra miatt. Albison a jegyző kezelte az Ottományon át érkező postát, csak természetes, hogy elolvasta, mi áll benne. Aztán elmesélte a bírónak. Ides a boltban összeakadt a bírónéval, s az megszólította:

– Hallom, Zsuzsi néni, hogy a fia középiskolát végez Pesten!

– Igen, ilyesfélét írt nekem is, ha nem is középiskolát.

– Nahát, csak írja meg neki Zsuzsi néni, hogy kár annyit küszködnie, mert se a jegyző úr, se a tanító úr, se a pap nem fog leköszönni a maga fia kedvéért az állásáról, akármennyit tanul is, hogy fölkapaszkodjék!

– Tudja, lelkem – vágott vissza Ides, ahogy aztán nekem levélben megírta –, először is ő nem küszködik, mert jobban fog a feje, mint az említett három úr közül az elsőnek! És nem akar kitúrni senkit itt, Albison, az állásából, mert elege vót Albisból, a tanító urat kivéve mindenkiből! És ha már eccer tanul, nem lesz bolond ilyen semmi állással beérni, mint Albison jegyzőnek vagy bírónak lenni, lelkem, Ozsváthné. Hát mi az, hogy a maga ura lett a bíró? Annyi, mint tehénlepény az úton! Még annyi se, mert azt legalább télen el lehet tüzelni, ád valami meleget. Na, Isten áldja!

– Ó, jaj, de oda van avval a nyomorékiskolával! – tüzelt vissza Ozsváthné.

Így fogadta falum „elitje", hogy én is tanulhatok. Ides meg, aki ezerszer elátkozott, hogy otthagyom őket, megvédett...

Az Országos Hadigondozó Intézet kebelébe tartozó, akár annak valamelyik hodályában „utókezelt", akár valamelyik tanintézetében továbbképzett rokkantakat mi magunk között a „Dollinger-brigád" tagjainak neveztük, az egyszerűség kedvéért. Előbb csak a művégtaggal ellátott rokkantakat számítottuk ide, később az olyanokat is, mint én, és lényegében minden „gondozott" hadirokkantat. Dr. Dollinger Gyula orvostanár talán nem is tudott erről a körünkben általánosan használt elnevezésről. Később, a húszas évek elején ő lett az Országos Orvosszövetség elnöke. Ez időben a mi patrónusunk volt. Elegánsabb dolog volt magunkat „Dollinger-brigád"-nak hívni, mint mondjuk, Koldus Bandának, ami szintúgy nem mondott volna ellent a valós tényeknek. A Timót utcai Hadigondozó utókezelői – tudtommal – általában Pesten voltak, a továbbképző intézetei úgyszintén, egyedül a tüdősérülteket kezelték Besztercebányán.

Ez a Váci út 57. szám alatti községi népiskola afféle kollégiumi funkciót látott el. Félig-meddig katonai fegyelemben éltünk, de teljesen szabad ki- s bejárással. Minden teremben volt egy szobaparancsnok, ezeket egy főhadnagy parancsnoksága alá helyezték, aki szintén műlábas rokkant volt, és együttműködött az intézményt irányító királyi tanácsos úrral. A földszint 4-es számú szobában, amelyben engem tettek szobaparancsnokká, tisztem a rend fenntartására, időnk takarékos beosztására, illetve arra szorítkozott, hogy egyikünk ne zavarja a másikat a tanulásban, a vizsgákra készülésben. Volt ott első polgáristától tanítóképzősig, felső kereskedelmistákig mindenféle továbbtanuló. A termekben maradtak a katedrák és a fali fekete táblák. A padok helyén ágyak, asztalok, székek. De minden tele poloskával, amikor ide bekerültem. Egy igen jóképű, fiatal kis takarítónő tartotta a tisztaságot (távol tőlünk), de inkább a fenekét oda annak, aki valamit adott érte. Akár élelemben, természetben, akár romló pénzben. Következésképpen olyan koszos volt minden, hogy menekülni kívántam a szobánkból. Folyton udvaroltak neki; valaki épp leszállt róla, vagy éppen fölkecmergett, ezért nem ért rá a partvissal, felmosóronggyal törődni. Eleinte a fiúkat akartam lebeszélni arról,

ami folyik, de hát ehhez olyan ostobának kellett lennem, amilyen voltam. Meg gyávának... Mert nem restellem ideírni, a kis nő bájai engem is vonzottak volna, de rettentően féltem az akkortájt villámgyorsan terjedő fertőző nemi betegségektől, ezért föl-fölgerjedő vágyaimat inkább azzal a módszerrel próbáltam csitítani, amelyről akkortájt még az volt az orvosok véleménye, hogy gerincsorvadást okoz, vagyis amely módszer szerint „a kéz mindig kéznél van". De ahogy a fonákjára fordított aforizma mondja, „az élet az ábrándozás megrontója". Nemigen volt időm s erőm a gerincem sorvasztására sem. Naphosszat tanultam, ha volt mit, akkor dolgoztam is, este rogytam az ágyba, és aludtam, ha hagytak.

Éppen akkor, amikor én a Váci úti rokkant-kollégium lakója lettem, indult egy tanfolyam, amelyikbe a mindössze hat elemivel rendelkező, jófejű hadirokkantakat toborozták, hogy rövid hónapok alatt, elvégezve egy előkészítőt, letegyük a különbözeti vizsgát az I. és II. polgári iskolai tananyagból. Az iskola, ahol tanítottak, szintén a Váci út páratlan oldalán állott, egy sárga keresztépületben, ha jól emlékszem, valamiféle „Apponyi-ház" udvarán. Villamoson jártunk oda, délelőtt és délután. Igazgató tanárunk ott Muzsnay Dénes volt. Már nehezen emlékszem vissza mindegyik tanárunk nevére, de az öreg Meszlényire, pipafüsttől sárgult bajuszával – akiről az a hír járta, hogy Kossuthtal sógorságban állott –, Erődy Sándor magyartanárra, aki főhadnagyi egyenruhában járt be tanítani, Lenkeyre, aki irodai és kereskedelmi ismereteket tanított, Tass rajztanárra, Kelemen Mihály számtan- és mértantanárra, Lányiné történelemtanárra, Kovács Sára természetrajztanárra is visszaemlékezem még. Sőt, az Imre fiam által a pesti kiadója és a *Népszava* révén megismert H. Lányi Piroskáról, aki akkortájt – a hatvanas évek első felében – gyakorta írta kis HLP aláírású cikkeit a lapba, kiderült, hogy annak a Lányinénak a leánya, aki nekem hadirokkantságom idején polgári iskolai tanárnőm volt. Levélkapcsolatba is léptem a fölfedezés után HLP-vel. Mint kiderült, nem csak nekem volt Lányi Piroska édesanyja egyik legkedveltebb tanárom, hanem én is az ő kedvenc tanítványai közé tartoztam. Erre még HLP is emlékezett.

A gyors- és gépírást oktató tanárnő nevét már elfeledtem, valamint a kertészeti ismereteket tanító tanárunkét is. Az viszont úgy rémlik, hogy dr. Darvas tanította a gyógynövénytant, a fizikai fölrajzot és a csillagászatot Muzsnay igazgató kedveltette meg velem. Hittant is tanultunk, de mivel én a komeni kórházban való magamhoz térés és az albisi pocsolyába esés óta hadilábon álltam a hittan szerinti Istennel, oktató szolgájával sem volt felhőtlen a kapcsolatom. Sokat korholt, hogy nem tudom fölmondani kívülről ezt vagy azt a hittanleckét, ráadásul – ő már ekkor hallott Leninről, én még sokáig nem! – valamiféle elő-bolsevistát sejtett bennem. Óvta tőlem a református egyházat is, meg a bajtársaimat is. Sokat szólalkoztunk, veszekedetünk az ő óráin. Meg is fenyegetett:

– Maga, Nagy Imre, nagyon téved, ha azt hiszi, hogy mindenből jelese lehet! Ha én hittanból elbuktatom, akkor osztályt kell ismételnie!

– Az se baj, nagytiszteletű úr – feleseltem nekibátorodva –, ha ön nem, majd átenged a katolikus pap! Mert akkor én azonnal áttérek!

Gyűlölte a katolikusokat, ez nagy döfés volt hittérítő és hiterősítő lelkébe. Attól fogva rám se nézett, föl se kérdezett, be is mószerolt az igazgató úrnál. Az meg szókimondó ember volt – sokat tapasztalt az életben –, jön egyszer velem szemben, megállít, s azt mondja:

– Hallja-e, Nagy Imre, maga aztán jól megbaszta a saját papját! Hogy is volt ez az egész?

Elmeséltem. Somolygott sárgára füstölt bajsza alatt:

– No, majd csinálunk valamit!

Sose jött szóba többé az eset, igaz, erőszakos papunkat is átvezényelték valahová, más jött helyette, majd aztán senki.

Egyik este, mikor az iskolából hazatértem, és már jó előre viszolyogtam a „Dollinger-brigád" poloskáitól, ott állott a Váci úti iskola bejárata előtt egy sánta, kancsal, rücskös képű, ferde derekú, rettentően csúnya cigányasszony. Még arra gondoltam, valami rokkant katonára vadászik, s nem nézett tükörbe az istenadta. Leszólít:

– Mondjá csák, ídes vitézs úr, nem kéne ide magiknak egy szorgálmás tákárítónő? Éhezsnek a lurkók, odá ázs emberem, kéne egy kis kereset!

Végignéztem rajta, no, mondom, ezen aztán nem fog fetrengeni a tanterem népe! Aki csak ránéz, elfut Újpestig meg vissza.

– Jöjjön csak be velem, elmegyünk a gondokhoz, ő tudja, hogy kell-e munkaerő. Én ajánlani fogom!
– Jáj, hogy ázs Úristen álgya meg, vitézs úr, de árányos ember á vitézs úr...

Az írnok is végignézett azon a rémségen, akivel beállítottam hozzá, s megkérdezte:

– Hol az isten csudájában tudott fölszedni egy ilyen madárijesztőt?
– Takarítani ő is tud – mondom –, éheznek a gyerekei. Az a kérdés, van-e üresedés?
– Az lenne, éppen a másodikon van hely, de hát ha beosztom valamelyik szobába, elfut a nép a Dunának!
– Azzal maga ne törődjön – mondtam az írnoknak. – Aki tűri a poloskát, az fusson is. Én nem tűröm! Tudja, mit? A földszint négyesből helyezze át azt a mi csinos kis takarító cicuskánkat a második emeletre, akkor nem futnak el onnan az emberek, hanem még a Dunából is iderohannak a kanhalak. Ez a nő meg takarítson helyette a mi szobánkban. Én vagyok a szobaparancsnok, bízza csak rám!
– Jól van! Kezdheti is! Úgyis agyonverik magát a 4-esben!

Nem mondom, amikor közöltem a fetrengővel, hogy mától a második emeleten terjessze a kankót, mert itt, ebben a koszos 4-es szobában mostantól ez az asszony fog tisztaságot teremteni, a csinos fruska átkozni kezdett. Meg a szobatársaim is, amennyire a félkatonai fegyelem az ő számukra ezt lehetővé tette, de ők inkább hangos kacagásban törtek ki. Még hogy ez a senki, ez a boszorkány, ez a gnóm fog takarítani itten? Látszik, hogy agylövést kaptál!

A cigányasszony sírni kezdett, még hogy ő „boszorkány", még hogy ő „gnóm"? Fogadkozott, hogy így, meg úgy, én meg lekussoltam a szemtelenkedőket, és sürgettem a cigányasszonyt, kezdjen munkához. Itt én parancsolok!

Három nap múlva mintaszoba lettünk! Poloska kiirtva, minden lemosva, padló föltisztogatva, az ablakok ragyognak.

– Jól van, Boriska, csak így tovább! Azzal meg ne törődjék, ki mit mond magának!

Szobánk többi lakója hamarost belátta, hogy jó takarítónőt sokkal nehezebb szerezni, mint lusta kurvát. Már ilyeneket is elcsípett a fülem, amint egymásnak mondogatták:

– Azért igaza volt a káplár úrnak! Nem jobb egy ilyen szép, tiszta helyen lakni és tanulni? Egyebet csinálni másutt is lehet...

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette:
Szilágyi Aladár

Tóth István

Forradalom 1989, az első segélyszállítmány története

A romániai forradalom ma már kicsit más színben tűnik fel, de akkor, ami történt, és ahogy történt, az lázba hozta egész Európát. A saját élményem alapján és az igazság fényében íródott az akkor spontán összeállt segélyszállítmány története.

Berettyóújfalu a magyar–román határtól 24 kilométerre fekszik a 42-es főút és az E15-ös nemzetközi út mentén. Akkoriban áruszállító egyéni vállalkozóként dolgoztam Újfaluban hatodmagammal. Egyszerűen csak tehertaxisoknak tituláltak bennünket.

1989. december 22. Reggel munkakezdéskor, a CB-rádió bekapcsolásakor, köszöntöttük egymást, mint mindig, jó munkát kívánva. Ekkor már terjedt a hír, hogy Romániában valami rendkívüli történik, Temesváron Tőkés Lászlót tömeg védi a templomnál. Napközben ki milyen információval találkozott, rádión beszéltük meg. Eljött a dél. Ilyenkor mindenki ebédszünetet tartott, így tettem én is. Szüleim nyugdíjasok voltak, édesanyám főzött nekem is, így náluk ebédeltem. A Déli krónika szólt éppen a Kossuth rádióban, de ezt már döbbenten hallgattuk. A rádió tudósítója a temesvári eseményekről számolt be, de a hangján érződött a páni félelem. Minden oka megvolt rá, hiszen behallatszott a tudósításba az utcai lövöldözés. A tüntető tömegbe lőttek, és a riporter egy szobában a fal tövében fekve sorolta, hova csapódtak be a lövedékek. Mint kiderült, a város felett köröző helikopterből lőttek. Ekkor már világossá vált előttünk, hogy kitört a forradalom Romániában. Ebéd után az izgalomtól egymás szavába vágva soroltuk, mit hallottunk. Majd késő délután valaki szólt, hogy a városi művelődési központban a pártok valami koordinációs és információs központot hoztak létre, munka után nézzünk be. A rendszerváltó pártok közösen, egyetértésben, a Demokrata Fórum, a Szabad Demokraták, a Kisgazdapárt és a Fidesz – de szép is volt! – felváltva nonstop ügyeletet tartottak. A kiállítóteremben alakították ki az ügyelőt és a tárolót, mert ekkor már nagyon sok segély gyűlt össze, burgonyától befőttig, ruhától használati tárgyakig. Természetesen a Kossuth rádió felhívására az ország többi részén is gyűjtötték a segélyeket. Délután fél öt körül mi tehertaxisok is megjelentünk és felajánlottuk a segítséget, ha valamit szállítani kell. Valahonnan szárnyra kapott az az információ, hogy kérik a magánfuvarozók segítségét a segély kiszállítására, mert rengeteg gyűlt össze, de nincs, aki elvigye. Erre aztán kapóra jöttünk. A városban lévő tejporgyár ez időben elindított a saját teherautóján egy szállítmányt, ezt egy ismert vállalkozó, Szabó Károly kísérte. Át is mentek a határon. Tőlünk egy taxit kértek – ezek egytonnás kisteherautók voltak –, hogy még este kell egy élelmiszerszállítmányt átvinni Nagyváradra a gyermekkórházba. Ugyanis mint kiderült, reggel már nem volt mit adni a beteg gyermekeknek. Két órával később még egy tehertaxit indítottak útnak szintén Váradra, egy másik kórházba, mivel ott sem volt élelmiszer. Mind a két kocsi az éjszaka folyamán szerencsésen vissza is tért. Szabó Karcsi és Rövid János viszont még reggel-

re sem jöttek haza. Mi úgy beszéltük meg az ügyelettel, hogy reggel hétre jelentkezünk.

1989. december 23. Reggel hétre a kultúrházhoz mentem. Mire odaértem, már ketten besoroltak, így én lettem a harmadik, de rövidesen teljes lett a létszám. Kiss Zoli éjszaka tért vissza Váradról, ő is hallott lövöldözéseket, a nagyváradi reptér területén voltak tűzharcok. Viszont Szabó Karcsiék még ekkorra sem érkeztek meg, nem is tudtunk róluk semmit. Azt sem, hogy meddig mentek és hol vannak. Kezdett az aggodalom eluralkodni a jelenlevőkön, de főleg a feleségén. A teremben egy tévékészülék volt beállítva, folyamatosan közvetítette az eseményeket. A városban ekkor több romániai menekült élt, segítségükkel első kézből értesültünk a bukaresti tévé híreiből. Kezdtünk aggódni Karcsiékért. Aztán beindult a nagyüzem: kértek két taxit a Kelet-magyarországi Füszért Vállalathoz alapvető élelmiszer adományért. Kicsit később három kocsit Földesre a Rákóczi Termelőszövetkezethez, ők friss tojást, száraztésztát, élelmiszert adományoztak. Ebben a fuvarban vettem részt én is. A Borsodi Sörgyár helyi üzemvezetője, Balázs József tizenkétezer üveg kólát ajánlott fel. Lassan már követni sem tudtam, ki, hova, miért megy.

Azt még tudtam, hogy a kólát két IFA teherautóra, a Bokor Sándor és a biharkeresztesi Mészáros József kocsijára rakták rekeszek nélkül. Úgy nézett ki a sok üveg sorba rakva, mint egy lőszerszállítmány. Dél körül minden maszek színig rakva tért vissza a központhoz, de ekkorra már nem volt hova lerakodni. Teljesen megtelt a terem. Tanácskoztunk. Az a döntés született, hogy a délutáni órákban egy konvoj elindul Váradra. Fel is készültünk az indulásra, de a hírek veszélyes állapotokról tudósítottak. Karcsiék még ekkorra sem jöttek meg. A kis csapaton idegesség kezdett eluralkodni. A felesége a tévé előtt ülve tördelte a kezét. Próbáltuk vigasztalni, de hát azt sem tudtuk, mivel. Nem tudtuk, csak sejtettük, hogy mi vár ránk. Már kezdett sötétedni, Karcsiék még sehol. Valaki a szervezők közül azt javasolta, ma már senki ne induljon. Megvárjuk az események alakulását, és ha megjönnek Szabóék, akkor holnap reggel hétkor elindítanak egy nagy konvojt. A megrakott autókat beparkoltuk a Füszért-telepre biztonsági őrizet alá, és visszamentünk a központba. Ekkorra besötétedett. Napközben a rendőrségi autó járta a várost, és hangosbemondóján Rácz Gábor nyomozó rendőr őrnagy értesítette a lakosságot a rendkívüli véradás lehetőségéről. Szerintem azóta sem történt meg, hogy annyi ember akarjon ezzel is segíteni: nem volt a kórház véradójában annyi vértároló, hogy mindenkinek jusson. Na, ahogy várakoztunk, egyszer csak óriási üdvrivalgás, el sem tudtuk képzelni, mi történt. Megjöttek az elveszettek, Karcsiék, méghozzá épen, egészségesen! Mindenki megkönnyebbült, és nagyon örültünk nekik. Aztán kezdetét vette a beszámoló. Egészen Kolozsvárig mentek, és végigélték, látták, ami azóta már történelem. Amit elmeséltek, annak a fele is elég lett volna ahhoz, hogy kitörjön rajtunk a harctéri idegesség. Holnap reggel indulunk. Ezután hazamentem pihenni, de az eszem mindig azon járt, milyen utunk lesz, hova megyünk, mekkora szerencsével.

1989. december 24. Ötkor keltem és hat órára a kocsiért mentem. Ott találkoztam a többiekkel, melegítettük a motort. Enyhén hideg volt a reggel, olyan mínusz egy-két fokkal és egy kis dérrel. Mindenkinek látszott az arcán az izgalom, bár próbáltuk leplezni. Valaki fölvetette, vinni kellene tartalék üzemanyagot, mert nem tudjuk, meddig megyünk, és kapunk-e egyáltalán Romániában benzint. Ezt mindenki jó ötletnek tartotta, és a közeli kútnál színig tankoltunk és tartalékot is vettünk. Természetesen a saját költségünkre. Én egy húszliteres kannát töltöttem meg és tettem a kabinba. Ezután elindultunk a kultúrházhoz. Ott már sok autó volt besorolva, és rengeteg ember.

Mi taxisok, teherautók, IFA, ZIL, személykocsik utánfutóval, vállalkozók kisbusszal, magánszemélyek, ki mivel jött. Összesen harminckét autó. A szervezők vöröskeresztes zászlót és matricákat osztottak szét mindenkinek. Ezeket felraktuk a kocsikra, a matricákat pedig kiragasztottuk hátra és oldalra. Sokan szerettek volna jönni kísérőnek, így az a döntés született, hogy minden gépkocsivezető mellé jöhet egy utas. Mindenkinek felírták a nevét és a fontosabb adatait, hogy véletlenül se forduljon elő az, hogy nem tudnak valakiről. Jöttek volna fiatalkorú srácok, de a szervezők nem engedték. Azt hiszem, sejtették, mire vállalkozunk. Mindenki kapott egynapi hideg élelmet. Sok autón volt CB-rádió, és úgy állítottuk össze az oszlopot, hogy minden második-harmadik kocsi CB-s legyen. Így követni lehetett a konvojban minden jármű mozgását. Mint később kiderült, ez nagyon hasznos volt. Közben befutott a Debreceni Sütőipari Vállalat teherautója, egy Robur típusú kocsi. Öt tonna friss kenyeret hozott. Csakhogy az autó vezetője nem jöhetett, át kellene rakodni. De hát minden jármű úgy meg volt rakva, hogy sehova nem fért. Nem volt mit tenni, nekik is jönniük kellett.

Hét órakor elindultunk. A sok egybegyűlt ujjongásától, integetésétől kísérve a határ felé vettük utunkat. Már a nap is felkelt és verőfényes szép időben elhagytuk Berettyóújfalut. A felvezető autót Berényi Jenő, a városi tanács gépkocsivezetője vezette, így ő volt a csapat vezére. Én az ötödik kocsiban voltam a sorban, utánam a sógorom jött, Kártik József, aki szintén taxis, egy Barkas kisteherautóval. Az utasom pedig a másik sógorom, Máté József, a Füszért dolgozója volt. Velünk tartott Izsó Dániel is, aki szintén taxis. A kultúrházzal szemben lakott egy négyemeletes lakótelepi házban, az épület tetején pedig egy nagy teljesítményű CB-rádió-antenna volt telepítve. Ezért az ő felesége tartott velünk rádióügyeletet. Kapcsolatban is voltunk vele, amíg csak hallani lehetett az adásokat. Innen tudták a központban, hogy továbbmentünk Nagyváradról.

Különösebb esemény nélkül elértük a határátkelőt. Egy kis megbeszélés után, amiben a magyar határőrök segédkeztek, szokatlanul korrekt román határőrizeti és vámeljárás következett. Az útlevélbe épphogy csak belepillantottak, a vámos pedig megkérdezett mindenkit, hogy mit szállít, és egy füzetbe felírta. Az egész nem tartott húsz percig! Közben kiderült, hogy az egyik utasnak lejárt az útlevele, és legnagyobb sajnálatunkra nem jöhetett velünk.

Romániában

A határátkelőt elhagyva szabályos oszlopmenetben érkeztünk meg Nagyvárad szélére, különösebb kaland nélkül. Az már ott feltűnt azoknak, akik a közelmúltban jártak Váradon, hogy a város szélén levő gyártelep tetejéről hiányzik a Ceauşescu nagyméretű arcképe. Látszott a tartó csonkon, hogy egyszerűen leszakították onnan. Ahogy haladtunk be a városba egy négysávos sugárúton – végig fegyveres katonák álltak páncélozott járműveikkel. Ekkor kezdett először kitörni rajtunk harctéri idegesség. Megkukult az egész csapat. Teljes lett a rádiócsend. Igaz, megbeszéltük, hogy csak indokolt esetben használjuk a CB-t, mert állítólag a Securitate lehallgatja. Lassan araszoltunk be a központba, mikor megállítottak. Mindenki nyújtogatta a nyakát, próbáltuk kideríteni, hogy mi van, mi történt, miért állunk. A szomszédos kocsikból egymást kérdezgettük. Egy kis nyugtalanság söpört végig a konvojon. Néhány perc várakozás után újra elindultunk. Jenő hangja reccsent bele a rádióba a felvezető kocsiból. Kaptunk egy kis ellenőrzést és figyelmeztettek, hogy legyünk óvatosak, mert a repülőtéren egész éjszaka harcok dúltak, és még mindig veszélyes a helyzet. Hű de jó! Ha eddig még nem volt gyomorideg bennünk. Azt is közölték, hogy Váradról nincs semmi lehetőség a továbbszállításra, vigyük mi el legalább Kolozsvárig.

Azt már tudtuk, hogy nem fogunk unatkozni. De azt nem is sejtettük, hogy igen sok izgalom vár ránk. Az utcákon emberek sokasága várta, hogy mi történik. Járműforgalom szinte alig volt, az üzletek pedig zárva. Lassan elértük a kivezető utat Kolozsvár felé, elhagytuk Nagyváradot. Az országúton nyugalmasabb volt a helyzet, feltűnt, hogy semmilyen forgalom nincs. Egyetlen autó vagy autóbusz sem közlekedett, de még embert sem láttunk. Később rájöttünk, a vasút sem közlekedik. Azért ez egy kicsit nyomasztó volt. Fürkésztük az út menti terepet, hogy nem látunk-e gyanús mozgolódást. Mondom a sógoromnak, Józsi a szemed a pályán legyen, és ha valamilyen csövet látsz, azonnal szólj.

Elég jól haladtunk és elértük Telegdet, a Körös hídját. Katonák őrizték a hidat és a duzzasztógátat. Az egészben az volt a rossz, hogy sehol senki nem tudott rólunk. Nem értesítettek semmilyen szervet a vonulásunkról, így mindenhol ellenségnek néztek bennünket. Az élen levő kocsikból odamentünk néhányan és magyaráztuk, miért jövünk és hova megyünk. Előkerült egy magyarul tudó katona, és így mindent tisztáztunk. Ahogy végignéztem a katonákon, siralmas volt a látvány: szakadt ruhában voltak, koszosan, kialvatlanul, és mint kiderült, éhesen. Harminc órája nem kaptak enni. Volt köztünk, aki konzerveket szállított, és abból adtunk nekik két napra valót. Én hat darab kétkilós kenyeret vettem le nekik. Ezek után kedélyes beszélgetés következett, majd a barátságos elválást követően indultunk tovább.

Egy kicsit nyugodtabb lett a csapat, mert úgy véltük, legalább már a katonaság tud rólunk. Biztosan rádión értesítik a többi őrséget a vonulásunkról. Mint később kiderült, rádiójuk sem volt! További utunk nem volt különösebben izgalmas, míg be nem értünk egy kis faluba. Itt megint megállítottak, de civilek. Azt mondanom sem kell, hogy minden községben emberek állták végig az utat, az üzletek, boltok mind zárva, így volt itt is. Jajveszékeltek, hogy mennyit szenvedtek, és innen öt-hat kilométerre felénk tart két szekus páncélautó, lőnek mindenre és mindenkire. Nem tudtuk eldönteni, hogy közülünk ki lett a legfehérebb! Hát most mit csináljunk? Forduljunk vissza, vagy előbb rakodjunk le? Egyáltalán igaz-e a hír? Teljes tanácstalanság uralkodott el. Ekkor szemből jött két személyautó, érdeklődésünkre elmondták, hogy Csucsáról jönnek, ami ide negyven kilométer, de semmi rendkívüli dolog nem volt az úton. Páncélautók és szekusok végképp nem. Kis tanácskozás után továbbindultunk. Elhagytuk Élesdet, lassan elértük a Király-hágót. Nagyobbnál nagyobb kaptatók jöttek, teljesen lelassult a konvoj. Szinte lépésben lehetett csak haladni, arról nem is beszélve, hogy kezdték az autók főzni a hűtővizet. Egyes-kettes sebességi fokozattal csak megmásztuk valahogy a hágót, de semmivel sem lett jobb. A lejtőkön meg alig lehetett a kocsikat fékezni, visszatartani. Ráadásul olyan kanyarok jöttek, hogy az előttem haladó autót sem láttam, nemhogy a többieket. Aztán megint fel a magasba. Újra főtt a víz. Azért baj nélkül csak átjutottunk, majd le is jöttünk a hágóról. Csucsát még nem értük el, mikor a rádiócsendet megtörte az egyik kocsi, hogy álljunk meg, mert elpukkant a hűtővíz csöve. Szerencsére kiderült, hogy nem szétpukkant, csak lecsúszott, így egy negyedóra múltán továbbindulhattunk.

Ekkor már dél volt. Innentől elég lassan, de egyenletesen haladtunk. Úgy húsz kilométernyi megtett út után ismét megállást kért az egyik rádiós kocsi. Az történt, hogy a debreceni kenyérszállító Robur rakománya megcsúszott. Ezt kellett megigazítani, ami újra egy jó félórai várakozást okozott. Az eléggé megrázó élmény volt, amikor kis falvakon haladtunk át, síró, integető emberek sorfala közt. Hajlott korú férfiemberek az út szélén térdelve, imádkozva, sírva köszöntöttek. Rájöttünk, hogy őket már az is meglepte, hogy egyáltalán magyar konvojt láttak. Ki tudja, mi járhatott a fejükben! Ilyenkor csak lépésben haladhat-

tunk, és volt idő végignézni és elgondolkodni ezen. Már közelítettünk Kolozsvárhoz, amikor Jenő a felvezető kocsiból jelezte, hogy megállítanak bennünket. Kik? Mi történt? Azt már mondanom sem kell, hogy minden olyan esemény, ami a haladásunkat akadályozta, hasgörcsös idegességgel nyomasztotta az egész konvojt. Ezt igazolja az is, hogy reggel óta senki miatt nem kellett megállni pisilni, illetve más szükségletet elrendezni. Tehát megálltunk. Előrementem többedmagammal megnézni a leállás okát.

Két személyautó civilekkel intette le a menetet, és eléggé zaklatottan mondták, hogy ne menjünk a főúton Kolozsvárra, mert ott már súlyos harcok vannak. Na ez most megint egyfajta trükk, vagy valóságos a helyzet? Ismét nehéz döntés elé kerültünk. Ajánlottak egy elkerülő mellékutat, ahol állítólag biztonságosan bejuthatunk a városba. Aha! Ma már találkoztunk egy hasonló esettel, akkor most miért ne legyünk egy kissé bizalmatlanok. De csak állították, hogy kemény harcok vannak, és ők elvezetnek. Hosszas tanakodásba kezdünk, mivel nagyon sok függ azon, hogy miképpen döntünk. Többen zsörtölődtek, hogy a fene bánná már, ha megszabadulnánk ettől a sok portékától, mert úgy tűnik, mindenki ezt szeretné megszerezni. Tévedtünk! Ez később ki is derült. Ekkor szemből jött egy személyautó és látva bennünket, megállt. Azonnal kérdeztük, honnan jön, és mit tud. Elmondta, hogy Kolozsvárról jön, de nem látott semmi rendkívülit, bár az egyik kis faluban hallott valami lövöldözésről. Akkor csak lehet benne valami! Úgy döntöttünk végül, hogy a főúton megyünk tovább. Arra gondoltunk, a vöröskeresztes zászlók csak nyújtanak valami védelmet. Másra amúgy sem számíthattunk. Elindult a csapat. Ahogy közelítettünk a városhoz, egyre inkább növekedett a civil forgalom az úton, és a szembejövő kocsik villogtak ránk. Gondoltuk, köszöntenek. Egy frászt! Figyelmeztettek a bajra, csakhogy mi nem is sejtettük, mi következik!

Megérkezés Kolozsvárra

Kolozsvár előtt van egy kis falu, Floreşti [Szászfenes], nyolctíz kilométerre lehet a várostól. A főutcája szokatlanul széles, és az út két oldalán széles terület húzódik a járdáig. Mikor ide beérkeztünk, láttuk, hogy itt valami komoly dolog történik. Az út mentén idegesen emberek futkorásztak, nagyon sokan, vadászpuskával, légpuskával, fejszével, ásóval, husánggal, kinek mi akadt a kezébe. Na ez az! Ha eddig nem tudtuk, mi hiányzott! Halovány lila gőzünk sem volt arról, hogy mi a helyzet. Nagyon lassan haladtunk beljebb, majd megállítottak. Ekkor már fegyveres katonák is voltak és végigellenőrizték az összes kocsit. Látszott, hogy valamit vagy valakit nagyon keresnek. Az ablakot lehúztam és látom, hogy egy katona gépkarabéllyal közelít felém. Majd a csövet bedugta az ablakon és benézett a fülkébe. Nagyon ideges volt. Zavaromban csak annyit mondtam neki, hogy vigye már a fenébe a fegyver csövét innen, még véletlenül elsülhet! Azt láttam, hogy töltve van és kibiztosítva! Ez hatott, mert hátrább lépett, ekkor kinyitottam az ajtót, hogy lássa, nincs bent rajtam kívül senki. Menet közben Máté sógorom átült Jóskához a Barkasba, mivel az ő utasa maradt le a határnál. Így egyedül voltam. Megkukult az egész csapat, azt sem tudtuk, mitévők legyünk. A katonák, miután meggyőződtek, amiről akartak, engedtek továbbhaladni.

Lassan elindultunk, egyre több katonával találkoztunk. Ezek már nehézfegyverrel is fel voltak szerelve. Ahogy kiértünk a falu másik végére, az út jobb oldalán egy laktanya tűnt fel. Na itt is volt sürgés-forgás! Az épület tetejére volt telepítve egy négycsövű légvédelmi gépágyú, azzal pásztázták az eget. Sok-sok katona fegyveresen, autóra ültek, és ki erre, ki arra. De azt még mindig nem tudtuk, mi történt! Ekkor megint megálltunk. Az út el volt torlaszolva, két nagy húsz-

tonnás teherautó állt keresztbe, az egyik a jobb sávon, a másik a balon. Annyi helyet hagytak, hogy a továbbhaladás egy S betűt képezve, közöttük volt lehetséges, nagyon lassan. Gyors áthaladásnak vagy menekülésnek esélye sem volt. Itt Jenő elmondta jövetelünk célját, és kis idő múltán továbbengedtek. Azt még most sem tudtuk, mi ez a felfordulás! Lassan haladva elértük Kolozsvár határát. Ekkor már három óra is elmúlt. A város szélén a bevezető úton van egy felüljáró, itt megálltunk. A felüljáró alatt katonák, milícia, civilek sokasága tartózkodott. Az egész olyan volt, mint egy méhkas. Ahogy megálltunk, feltűnt, hogy az út bal oldalán egy kilométernyire valami égett, vastag, fekete, sűrű füsttel. Katonák mozgolódtak körülötte. Kiszálltam a többiekkel együtt és előrementünk megtudakolni, hogyan tovább. Ekkor derült ki, hogy mi is történik.

Elmondásuk alapján, egy csoport szekus ki akart menekülni a városból három személykocsival. Helikopter jött értük, és éppen itt akart leszállni a felüljáró melletti kis dombra. Ahogy jöttek az utcákon, az autó ablakából lőttek mindenre és mindenkire! A katonaság erről tudomást szerzett és megtámadta őket. El is fogták mindet, a kis domb körül, miközben a levegőből a helikopter tüzet nyitott. A katonák viszonozták a tüzet és le is lőtték a helikoptert. Az égett az út bal felén! Ennek érkezésünk előtt húsz perccel lett vége. Ha kicsit hamarabb érünk oda, beleszaladunk a lövöldözésbe. A katonák, miután tudattuk velük, miért jöttünk, azt javasolták, várjuk meg, amíg végigmennek a városon és meggyőződnek a biztonságos áthaladásról. Azt ugyanis ők sem tudták, hogy vannak-e még szekusok. Be is ültek négyen egy katonai Aróba és elindultak a belváros irányába. Mint megtudtuk, a Kolozsvárról Apahida felé kivezető úton egy vasúti raktártelepen kell lerakodnunk. Ehhez át kell menni az egész városon.

Visszatértünk, ki-ki az autójához, és kis csoportokban beszélgettünk egymással meg a közben odasereglett civil lakossággal. Vártunk. Egyszer csak mögöttünk megjelenik egy nagy konvoj magyar rendszámú autókkal, magyar nemzetiszínű zászlókkal, sorolnak be mellénk egy másik oszlopba. Csak néztük döbbenten, hogy bedilizett a sor vége? Mit akarnak? Hova mennek? Elfogyott a cérna? Mikor aztán besoroltak mellénk, kiderült, nem a mieink, hanem egy hetven-nyolcvan kocsiból álló budapesti segélyszállító konvoj ért utol bennünket. Erről sem tudtunk, hogy jönnek utánunk, de más sem, így aztán közel százötven autóból álló oszlop várakozott a lerakodásra. Üdvözöltük őket és mindjárt szóba elegyedtünk velük. Egy félórányi várakozás után megérkeztek a katonák, és elindították a menetet. Felvezetőnek az oszlop élére álltak. A főúton még nem látták biztonságosnak az áthaladást, így dél felől elkerülve a belvárost, mellékutcákon át jutottunk el a raktárig. De milyen út volt ez! Amilyen dörömböléssel vonult a pestiekkel kibővült konvoj végig a kis utcákon, igen nagy riadalmat kelthettünk a lakosság körében. Nem tudták elképzelni, mi történt. Sorra nyíltak az ablakok és elámult emberek néztek ki. De mindjárt rajtunk következett a döbbenet. Az utcákon a járdán és a fal mellett feketébe öltözött asszonyok gyertyát égettek vértócsák mellett, koszorúk, virágok között. A falon látszott a végigfröccsenő vér és ruhafoszlányok. A hullákat már elvitték, de a maradványok még ott voltak. Aztán odább egy másik koszorú és virágcsokor mellett egy babát égettek, valószínűleg egy gyermeké lehetett, akit baj ért.

Túlságosan nem tudtam megfigyelni a látványt, mert a kocsisor hol gyorsabban, hol lassabban haladt, hol megállt, figyelni kellett a forgalmat. De ez is elég volt a borzongáshoz. A gyertyát égetők mély gyászát igazolta az is, hogy ügyet sem vetettek ránk. Ezekről a média akkor sem, később sem tudósított. Nem tudni, miért. Beljebb haladva egyre nagyobb lett a tömeg, és már tankokkal és katonai

járművekkel is találkoztunk. Itt aztán kiabáltak is felénk, ki ilyet, ki olyat. Volt, aki azt üvöltötte: „Hova mentek, rohadt magyarok?”Csak így magyarul! Volt barátságos és ellenséges megnyilvánulás is. Egy nagyobb térre érkezve megállítottak bennünket. Az nem derült ki, miért. Itt rengeteg ember tartózkodott, a járdán is, az úton is, alig lehetett tőlük haladni.

Ekkor már fényképezték, videózták az autókat és a bennük ülőket, újságíróknak látszó, jól öltözött alakok. Engem is fényképezett volna valaki, de mindig úgy helyezkedtem, hogy vagy a visszapillantó tükör, vagy az ajtóoszlop takarásában legyek. Mindenáron próbált lefotózni. Helyezkedett így is, úgy is, de nem sikerült, aztán fel is adta. Elég jól elszórakoztunk így egymással, míg álltunk.

Innen továbbhaladva rátértünk az Apahidára vezető útra, és lassan eljutottunk a vasúti raktártelepre. Ez az út jobb oldalán helyezkedett el a város szélén, szemben volt a polgári repülőtér. Itt egy öreg AN–2 típusú repülőgép állt mindössze. Ahogy megérkeztünk, egy magas, civil ruhás, román nemzetiszínű karszalagos parancsnok jött elénk. Úgy tűnt, hogy ő tudott az érkezésünkről, mert azonnal a rakodórámpához igazította a kocsikat. Egy nagy raktárépületet képzeljünk el, az ajtók előtt végig rakodóterasszal. Ide tolattunk be egymás mellé, amilyen sűrűn csak lehetett, és megkezdődött a kirakodás. Ez elég gyorsan ment, mert nagyon sok segítő és katona dolgozott ott. A pesti kocsikkal vegyesen álltunk be. Mellettem egy AVIA kisteherautóval állt be a pesti kolléga, közben beszélgettünk is egy keveset. Ezt azért említem, mert később még lesz jelentősége.

Az én kocsimról egy pattanásos arcú kiskatona meg egy civil rakodtak le. Éppen egy tojásos kartondobozt dobtak kicsit keményebben a többire, miközben mondtam nekik, hogy óvatosan, mert tojás van benne. Eszembe jutott, hátha nem is értik, és közben megkérdeztem, tud-e valaki magyarul. A kiskatona kihúzta magát és büszkén mondta, hogy ő magyar, és halkan, de jól hallhatóan tudatta, hogy „most már szabad magyarul beszélni”. Erre zavarba jöttem, és azt sem tudtam, hogy örüljek vele annak, ami nekem a világ legtermészetesebb dolga, neki viszont óriási jelentőségű! Feltételezem, hogy román katona létére meg sem mukkanhatott magyar nyelven. Hát így lát az ember tisztán, ha szembesül azokkal a tényekkel, amikről csak úgy fél füllel hall. Láttam a szemén, igen régen alhatta ki magát, és kérdeztem, mi az oka. Azt válaszolta tömören, hogy nappal dolgoznak, éjjel harcolnak. Nem is kérdezősködtem tovább.

Miután végeztünk, besoroltam kint az úton várakozó többi üres kocsi közé. A repülőtérre be lehetett látni, csodálkozva néztük a földbe ásott gödörben derékig álló katonákat. Ez volt a fedezékük, miközben őrizték a repteret. Ekkor már erősen alkonyodott. Már csak a két IFA volt tele a kólával. Már azt fontolgattuk, hogy lerakjuk a földre, mire előkerült egy targonca és jó néhány vaskonténer. Mindenki az üvegeket rakta. Olyan tempóval, hogy a tizenkétezer üveget húsz perc alatt kiraktuk. Az ottaniak kérdezték, ihatnak-e belőle. Mondtuk, innentől az övék, azt csinálnak vele, amit akarnak. Volt is szürcsölés! Egészségükre! Végre minden kocsi üres! Indulhatunk haza!

Rakodás közben valaki mondta, hogy a kétszáz méternyire levő benzinkútnál adnak ingyen üzemanyagot. Ezt nem hitte senki, de volt egy-két kocsi, aki megpróbálta. Természetesen adtak volna úgy, ha kifizetjük. Még jó, hogy vittünk tartalékot! Ekkor odajött a karszalagos – tudott magyarul –, és kérdezte, most akarunk-e indulni. Ha nem, akkor adnak szállást, vacsorát és az autókra katonai őrizetet. Ezt javasolja ő is. Karácsony lévén, és mivel mi csak Berettyóújfaluig megyünk, mondtuk, hogy indulunk. A pesti konvoj viszont elfogadta

a szállást, ami érthető is. Nekik a határig tartó kétszáz kilométeres utat követően további kétszázötven kilométert kellett volna megtenniük Budapestig. Ma már ezt a távot egyszer leutazták. Hajmeresztő lett volna visszaindulni. Azt ígérte a karszalagos, hogy amennyire lehet, értesíti a katonaságot a vonulásunkról. Na, erről már van némi fogalmunk, hogy ez mit jelent! Meg ha a levegőben repülőgép vagy helikoptert vélünk látni, akkor az autók lámpáit kikapcsolni, leállni, és kiugrani amilyen messze csak lehet a kocsiktól. Előfordulhat, hogy helikopterről ránk lőnek, mivel a szekusok nem tudhatják, kik vagyunk. El ne feledjem, nem volt teljes a konvojunk, mert akik korábban lerakodtak és tankolni próbáltak, átmentek a városon és a felüljárónál várták be a többieket. Kértük, hogy felvezetőként valaki vigyen át a városon bennünket. Ezt négy egyetemista egy Daciával azonnal elvállalta, elköszöntünk, elindultunk. Most már a főúton haladtunk, végig tömegek és tankok között. Egy lassítás alkalmával láttam, hogy az egyik tank lövegtornya be van foltozva. Ezt vajon mikor lőhették ki? Talán a második világháborúban? Jobban megnéztem és akkor láttam, hogy ezek többségében T–54-es tankok. Jó rozsdásak. A katonaviseltek tudják, mit jelent! Ilyet már senki nem használt akkor. Hát ennyit a fenyegetettségről.

Délután öt óra körül utolértük az elejét, és besoroltunk. Ekkor már sötét volt. Megköszöntük a felvezetést, rövid ellenőrzés, mindenki megvan, negyed hatkor felpörögtek a motorok, és most már üres kocsikkal elindultunk haza. Irány Magyarország!

Utazás hazafelé

Az mindenkinek megkönnyebbülés volt, hogy akármilyen körülmények között is, de a hazafelé vezető irányba megyünk. Most lényegesen gyorsabban haladtunk, és mi tagadás, nyomtuk is. Hála az égieknek, szép tiszta idő volt és jól látszottak a csillagok. A déli égbolton a többi csillag között a Jupiter bolygó ragyogott a legszebben. A nyugati irányban, ahol a nap lenyugodott, még egy kicsi derengés látszott. Egyszer csak a rádióból Jenő utasítása hangzik: „Vigyázz, megállítanak bennünket!” Már megint kezdődik? Mi a fene van megint! Odaértünk az útzárhoz, amit a két teherautó torlaszolt el. Itt már ismerősként tartottak számon bennünket, és szinte azonnal indultunk is tovább, ugyanúgy, a két autó között az S betűt leírva. A sort Kiss Zoli tehertaxis a Barkas autójával zárta. Jenő mondta neki, hogy szóljon, ha átért az útzáron. Ez megtörtént, újra felvettük az utazósebességet, a hetven-nyolcvan kilométert óránként, amit a nagy teherautók is tudtak tartani. Elég jól mentünk minden különösebb esemény nélkül. Azt, hogy valamilyen falun vagy lakott területen utaztunk keresztül, a legritkább esetben vettük észre. Semmilyen közvilágítás nem volt. Csak mikor több embert láttunk a kocsik fényszórói megvilágításában, sejtettük, valami faluban vagyunk. Csak egy-egy ház ablakából kiszűrődő fény jelezte a pislákoló életet. Bár karácsonyeste volt, ebből semmit nem lehetett észrevenni.

Egyszer valaki beszól: „Gyerekek, mi az a zöld fény ott fent?” Valóban jól láthatóan a magasban volt. Azonnal csönd lett, mindenki figyelte, hogy történik-e valami. Ahogy közelítettünk felé, egyre fényesebben világított, de úgy tűnt, egy helyben áll. Erre megint valaki: „Lehet, hogy helikopter, mert csak az képes helyben állni!” Ezután hol látszott, hol nem. Figyeltük még egy darabig, de semmi. Kicsit megnyugodtunk, de nem sokáig. Megint valaki. „Ott balra fönt! Kettős reflektor pásztáz! Látjátok?” Másvalaki. „Bekerítettek bennünket? Ott előttünk fönt! Ott is van valami fény.” Közben észre sem vettük, elkezdett a csapat száguldozni, így aztán szétszakadozott a menet. Közben itt is fény,

ott is fény. Mialatt én is kémleltem az eget, egy pillanatra egy hegy körvonalait véltem látni. Ekkor ugrott be, amit mindjárt meg is osztottam mindenkivel: „Figyeljetek! Mi már beérkeztünk a hegyek közé, és mivel ott fönt is van élet, mozgás, hát azoknak a fényeit láthatjuk. Egy hegyi úton kanyargó, fel-le haladó autó lámpáit is vélhetjük pásztázásnak. Különben is sötétben hegyek között nem is repülhet alacsonyan semmilyen gép, mert a hegynek ütközés veszélye bármikor fennáll." „Igen, de ott egész magasan az a fényes már nem lehet a hegyek közt" – szól vissza valaki. „Nem is lehet, mert az a Jupiter!"

Innentől kissé gúnyos megjegyzések pukkantak el a rádión, de elfogadhatónak tűnt az érvelés, és megnyugodtunk kicsit. A zöld fény pedig azért tűnt néha el, mert a fák takarták. Már a Király-hágó közelében jártunk. Kezdett az út emelkedni, és ahogy haladtunk, beborult az ég és szemerkélni kezdett az eső. Ezzel egy időben megjelent a köd is, és egyre sűrűsödött. Az üres kocsikkal most már könnyebben vettük az emelkedőket, jobban mentünk fel a hágóra. Ahogy magasabbra értünk, az eső átváltott havazássá. A köd még jobban sűrűsödött. Már csak az előttem haladó kocsi stoplámpáit láttam. Később még azt sem. A szerpentin olyan kanyargós volt, hogy sem az előttem, sem a mögöttem haladókat nem láttam. Egy kicsit nyomasztó érzésem lett, olyan, mintha egyedül lennék. A kisebb kocsik könnyebben, gyorsabban emelkedtek, a nagyok lemaradtak. Ennek a következménye az lett, hogy ismét szétszakadozott a konvoj. Annyira, hogy a sor végén levő autók rádióadását alig-alig hallottam. Ez a magas hegyek árnyékolásának is tulajdonítható volt. Egyszer beszólt valaki: „Figyeljetek! Igyekezzünk minél hamarabb átmenni a hágón, mert itt aztán nem takarítják a havat az utakról, és ha elakadunk, ki tudja, mikor szabadulunk ki innen!" Ez hatott. Nyomta mindenki, ahogy bírta. A szemem majd kiguvadt, úgy néztem az utat, mégis beleszaladtam egy jó nagy kátyúba. Mit kátyúba, gödörbe. Akkorát dobott a kocsin, hogy majdnem elharaptam a kormányt, és kis híján lementem a szakadékba vagy hova. A padkáról épp hogy visszatudtam vezetni az autót. Mi tagadás, kutyául megijedtem! Még alig-alig tértem magamhoz, mikor mögöttem Józsi sógorom rám szólt rádión, hogy ilyet ne csináljak, mert jön utánam, és ő is a padkáról keveredett vissza. Ő csak az én világításomra hagyatkozott, és követett volna, ki tudja, hova, mert azt én sem láttam, mi van az út mellett. Később kérdezte, hogy mekkorát zökkentem, mert ő majdnem elharapta a nyelvét. Nekem meg a volán állt bele a gyomromba úgy, hogy a szemem majd kiugrott! De túléltük! A hágó tetején a köd kitisztult, és vagy két-három centis hó esett.

Kiss Zolinak egy nagy teljesítményű rádiója volt, és szólt, hogy megpróbálja USB csatornán hívni Izsó Dani feleségét, otthon ő volt figyelőben. Ez a hegytető magassága miatt is célszerű volt. Innen jó rálátást ad az alföldi vevőkre. Be is hallatszott, ahogy hív. A harmadik vagy negyedik hívásra be is jött a kapcsolat. Zoli tájékoztatta, hogy hol járunk, hazafelé tartunk és minden rendben van, ép és egészséges mindenki. Kérjük, mire megérkezünk, bőségesen legyen sör.

Innen már egy kicsit nagyobb lett az önbizalmunk és a szánk is, de még nincs vége. A hegyről lejövet különösebb esemény nélkül történt. A havazás visszaváltott csepergő esővé, megjött a köd is, de már jóval ritkább. Ahogy leértünk a síkvidékre, egészen jó tempóban haladtunk. Majd a sor hátsó feléből szólt valaki, hogy álljunk meg, mert az egyik IFA-nak leszakadt a hátsó sárvédője. Jenő elöl nyugtázta, majd egy hosszú egyenes útszakaszon lehúzódva megálltunk. Az első és utolsó kocsi kapcsolt fel parkoló fényt, a többi sötéten maradt. Ez a kis műszaki pihenő jól is jött. Nem is sietettük, ma először nekilátunk egy kiadósabb kajálásnak, és kihasználva az időt, feltankoltunk a tartalék üzemanyagból.

Egyszer csak szemből egy autó settenkedik világítás nélkül. Ahogy lassan elérte a sor elejét, megállt. Nem szállt ki belőle senki, csak állt. Páran az első kocsiktól kicsit bizalmatlanul odamentünk megnézni, hogy mit akarhat. Egy Aro személykocsi tele utasokkal, halálra rémülten. Az történt, hogy a sötét leple alatt, világítás nélkül akartak hazamenni, de látták a sok autót, és el sem tudták képzelni, kik jönnek. A szívbajt hoztuk rájuk. Közelebb érve látták a vöröskeresztes zászlókat, ezért így mertek idáig lopakodni. Tudtak magyarul és mindjárt beszélgetni kezdtünk. Elmondták, nem tapasztaltak semmi rendkívüli eseményt, jók az út- és látási viszonyok. Ekkor jött a rádióüzenet, hogy kijavították a hibát, minden rendben, mehetünk tovább. Elköszöntünk a jövevényektől, gyorsan beszálltunk és Jenő bemondta az indulást. Újra úton vagyunk.

Mehettünk hat-nyolc kilométert, mikor az utolsó kocsiból Kiss Zoli szólt, hogy egy mentőautó érte utol kék villogóval és hagyjunk neki helyet. Igen ám, de nem előzött! Kérdeztük Zolit, miért nem jön, de ő sem tudott választ adni. Jenő kérte, hogy mindenről tájékoztasson mindenkit, mi történik hátul. „Húzódok, de csak nem akar ez menni" – így Zoli. Kezdtünk nyugtalanok lenni. Ezt az is kiváltotta, hogy érződött egy kis leplezett idegesség a hangján. Azt mindannyian sejtettük, hogy nem egy szokványos mentős esetről lehet szó. Így haladtunk néhány kilométert, mikor megint szólt Zoli, hogy most meg kikapcsolta a kék villogót, és továbbra sem előz. Már nem is leplezte az izgatottságát. „Zoli! Bármi van, azonnal szólj és megállunk!" – így valaki. Lelassítottuk a tempót és figyelt mindenki, mi történik. Most már az egész konvoj izgatott lett. Egy kis idő elteltével újra Zoli szólt izgatottan, szinte kiáltva: „Figyeljetek, bekapcsolta a villogót és elindult előzni!" Azt ugye említettem, hogy minden második-harmadik autó rádiós volt a sorban, és ennek most vettük nagy hasznát. Ahogy haladt előre, mindig szólt az a rádiós, akit elhagyott. Mellettem elhúzva láttam, hogy egy Dacia magasított furgon hátul kétfelée nyíló dupla ajtóval. Belátni nem lehetett. Megelőzött mindenkit, és Jenő mondta, hogy elhaladt, de nem hagyta el a konvojt.

Úgy száz méterrel előttünk ment, bekapcsolt villogóval. Innentől Jenő tartotta szemmel, és tájékoztatott a helyzetről. Egy kicsit később szólt, hogy most már felgyorsított és kezd távolodni tőlünk. Már csak a kék fény látszott messze, mikor megint szól Jenő: „Valami történik. Úgy látom, mintha letérne valamerre." Újra felborult a rádiócsend, mindenki kérdezgette, hogy mi történik elöl. „Nem tudok semmit – így Jenő –, mert vagy nem látom a villogóját, vagy kikapcsolta!" „Nagyon figyelj és óvatos légy!"

Közben elértük Élesdet. Az előzőkhöz viszonyítva itt zsibongott az élet. Éppen a templomból jöttek ki sokan, és integetett mindenki. Mi villogással, dudaszóval viszonoztuk az üdvözlést. Ez kedvet is adott az amúgy fáradó csapatnak. Ekkor kiabálva szólt valaki a rádión, hogy az egyik teherautó platójára valamit feldobtak. Azt nem látta, mit. Megint ideg szaladt végig rajtunk! Ugyanis indulás előtt figyelmeztettek, hogy stopposokat ne vegyünk fel, mert lehet, az fegyveres támadó. Ha pedig valamit a járművekre dobnak, legyünk óvatosak, mivel lehet robbanószerkezet is. Most a mienkre is feldobtak valamit. Hát ez valami csodálatos! Ahogy kiértünk a kisvárosból, azonnal megálltunk megnézni, mi az. Nagyobb volt az ijedelem a valóságos helyzetnél. Kaptunk ajándékba egy nagyon szép, formás fenyőfát. Úgy két méter magas lehetett. Hazavihettük volna, de biztos, ami biztos, ledobta a kocsi gazdája. Már indultunk is tovább. A mentőautót nem látta továbbra sem senki, így nem is foglalkoztunk vele. Néha egyik-másik érdeklődött, van-e valami fejlemény, de most eseménytelen az utunk.

Majd Jenő hangja ébresztette a társaságot: „Katonák állítanak meg bennünket!" Abban biztosak voltunk,

hogy ők velünk vannak, így ez nem okozott különösebb aggodalmat. Megérkeztünk a Körös-hídhoz és duzzasztóhoz. Ugyanazok a hídőrző katonák voltak, akikkel reggel találkoztunk. Megálltunk és többen kiszálltunk az autókból. Odamentünk hozzájuk beszélgetni és a maradék kajánkat, konzervet, kenyeret, odaadtuk nekik. Nagyon hálásak voltak érte! Egyszer valaki közülünk halkan szól, hogy a hátunk mögött ott van a mentő! Valóban egy kicsit távolabb állt. Az ajtaja nyitva volt, és egy illető ült benne fehér köpenyben, aki vezette. Egy katonatiszttel beszélgetett. Összesúgtunk, hogy ha a katonák ismerik, akkor nekünk sem lehet ellenség! Így már nyugodtak lettünk felőle, tőle nem kell tartanunk. Negyedóra után elköszöntünk a katonáktól és továbbindultunk. Kicsit felszabadultabb hangulatban hajtott a legénység, és már érződött, hogy nem sok van hátra az útból.

Ment is a csevegés. Távolban az ég alján Nagyvárad fényei kezdtek feltűnni, ahogy számoltuk, jó húsz kilométerre lehettünk. A rádiócsendre ügyet sem vetettünk. Hátulról Kiss Zoli hangja csattant fel: „Hé, fiúk, itt van a mentő megint! Villog, s elkezdett előzni. Adjunk neki helyet!" Most elég gyorsan meg is előzte a sort, és elhúzott. Percek alatt eltűnt. Különösebben ügyet sem vetettünk rá. Ekkor hirtelen lelassult az iram. Jenő hangja figyelmeztetett, hogy figyeljünk, mert az út jobb szélén két úriember egy lovat támogat. Úgy látja, kellően részegek mind a hárman. Mikor odaértem én is, hát látom, hogy egy sovány szakadt gebét két hasonlóan szakadt farmer támogat két oldalról. Rettentően be lehettek rúgva, mert az út közepétől az árokig cikcakkban járták a tánclépéseket. Szerintem a ló volt a legrészegebb, mert mindenáron le akart feküdni. Persze ezt a két úriember nem engedte, ez eredményezte a furcsa népi táncot. Ez az! Az élet megy tovább! Forradalom ide, harcok oda, az üzlet a legfontosabb és az áldomást meginni. Azt nem tudhattuk, hogy a lovat vették, lopták, vagy talán a Jézuska hozta, de hogy ittak a sikerre – nem keveset –, az biztos. Teljesen a másik oldali útpadkára kellett hajtani, hogy biztonsággal elhaladjunk mellettük. Nem is nagyon tudták, de nem is érdekelte őket, hogy kik voltunk. Végül is mindenki baj nélkül túljutott rajtuk, és újra felvettük a tempót.

Aztán valaki újra beszólt: „Figyeljetek, két óra irányában valami piros fény ereszkedik lefelé!" Na puff! Torkunkon akadt a jókedv. Hát ennek már soha nem lesz vége? Megint valaki. „Ott egy másik piros fény! Az is ereszkedik! Aztán megint egy!" „Hűha! Lehet, hogy helikopterek." Ha a haladási irányt vesszük tizenkét órának, akkor ehhez képest volt a két óra iránymegjelölés. Ez pontosan Nagyvárad irányába esett. „Megint száll egy lefelé!" Miközben a nyugtalanság végigsöpört a konvojon, elkezdtünk megint száguldani. Ennek egyenes következménye lett, hogy szétszakadozott teljesen a zárt oszlopmenet. Közben most már folyamatosan ereszkedett a piros fény. Amint közeledtünk, látszott, hogy nem egy, hanem három piros egyszerre száll le. Nemsokára ki is derítettük, ezek piros rakéták! Valaki szólt, hogy a Varsói Szerződés tagállamaiban a három piros rakéta riadót jelent. Jó! De akkor most kik riadóztak és miért? Közben Izsó Dani jelezte hátra Kiss Zolinak, hogy az adása nagyon gyengén hallik. Valóban, a sorvégi rádiók gyengén és kihagyásosan jöttek. Dani kocsijának a kilométerórájában volt számláló és a következőt mondta. „Zoli! Most hagytunk el egy táblát – mondta, ami rá volt írva –, szólj, ha te is odaérsz. Én lenulláztam az órát, és így kiszámolhatjuk a távolságodat." „Oké!" Ezalatt a rakéták továbbra is folyamatosan jelen voltak. Egyszer csak Zoli szól: „Most értem el a táblát, amit mondtál!" „Igen – így Dani –, tizennégy kilométerre vagytok az elejétől!"

Jenő azonnal javasolta, hogy mindjárt elérjük Várad szélét, ott megállunk és bevárunk mindenkit. Egyaránt jó ötletnek tartotta az egész sor. Öt perc

múltán mi, az eleje elértük a kivilágított első utcát, és lehúzódva megálltunk.

Itt a lámpák jól megvilágítottak bennünket, amit akartunk is. Lássák, kik vagyunk. Közben a tévéadótorony felé még egy-két rakétát lőttek fel, de ezután az is megszűnt. Nem volt nehéz kitalálni, hogy ismét ellenségnek néztek bennünket, ezért riadóztattak a katonák. Ugyanis ők őrizték az adót. Kiszálltunk és néztük a fényfüzért, ahogy zárkózott fel a sor vége. Valóban nagyon messze volt a hátulja. Vártunk és beszélgettünk, egyszer Jenő mondja: „Nézzétek, ott áll a mentő!" Tényleg egy mellékutcába parkolt be, és láthatóan bennünket figyelt. Tanakodtunk, hogy ennek a mentőnek biztos nagy jelentősége volt, csak azt nem tudtuk, mi. Később – de erre még visszatérek – megtudtuk, hogy a mentő bennünket biztosított. Jelezte a katonaságnak jövetelünket, nehogy véletlenül tüzet nyissanak ránk. Ezért előzött meg a Körös hídja előtt és előzött Várad előtt. Így nem lett a rakétás riadóból semmi. Eközben felzárkózott zárt oszlopmenetté a csapat. Zoli hátulról előre hajtott és enyhén zaklatottan mondta. „Most már a tököm tele van utolsónak lenni! Hadd soroljak be itt valahol." Így aztán beállt elém. Szegény Zoli! Érthető volt a háborgása. Nekünk sem volt ez egy kéjutazás, de utolsónak lenni biztos, hogy idegtépő! Most már itt van mindenki, indulhatunk az utolsó tizenöt kilométeres etapot megtenni a határig. Irányjelző balra ki! Indulás!

Nagyváradot simán átszeltük, és kiértünk a határ felé vezető útra. Egyébként a város a megszokott hétköznapi arcát mutatta, katonáknak nyomuk sem volt, és a forgalom is átlagosnak tűnt. Na, itt aztán a rádiócsend ki lett végezve! Valósággal egymás adásába vágtunk, és izzottak az antennák. Most először az egész nap alatt éreztük kicsit biztonságban magunkat. Ezt csak fokozta, hogy már látszott a határátkelő fénye! Baj nélkül, épen, egészségesen megérkeztünk. A román vám- és határőrizeti szervek épp hogy végignéztek rajtunk. Néhány szót váltottunk velük, szépen megköszönték a segítséget, majd szabad utat engedtek. Nem hagyhatom ki, de ezt később is beszéltük, hogy azóta soha senkitől nem kaptunk ezért köszönetet! Nem is azért tettük, de hát jólesett volna mindenkinek. Természetesen a saját költségén vállalta mindenki ezt az utat. Említem ezt annak okán, hogy visszatérésünk után azt híresztelték rólunk valakik, hogy a maszekok az autókat újonnan felgumizni mentek. Jönniük kellett volna nekik is kipróbálni új gumit venni! A lehetősége megvolt mindenkinek! Ha már itt tartunk.

Újra Magyarországon

Szép lassan egyenként átgurultunk a határsávon, és a magyar oldalon besoroltunk és megálltunk. Ekkor este negyed tíz volt. Mindenki kiszállt, összeseregleltünk. Na, most aztán lett nagy pofánk! Örültünk a szerencsés hazatérésnek, és üdvözöltük egymást, kezet fogva gratuláltunk és hőzöngtünk. Odajöttek a magyar vámosok, határőrök, és gratuláltak mindenkinek. Nagy hanggal nevetgélve mondogattuk: „Emlékszel, mikor ott...", „Láttad, hogy milyen volt...", „Hű, de be voltunk...", „Á, de mosott színed lett...", és így tovább. Most jött ki a csapaton az egész napos stressz, feszültség, és ez eufórikus állapotot váltott ki belőlünk. Mindenesetre óriási megkönnyebbülés söpört végig sofőrökön, kísérőkön. Így ünnepeltük magunkat, mikor odajött hozzám két fiatalember és érdeklődtek a pesti konvoj után. Egyébként is sokan ácsorogtak a határnál civilek. Volt, aki csak úgy, volt, aki várt valakit, valamit. Elég kétségbeesetten érdeklődtek az apjuk felől. Kérdeztem, milyen autóval volt és hogy nézett ki. Mondták, AVIA típusú kisteherautóval van, és sorolták az ismertetőjegyeit. Hát ő volt az, akit említettem, hogy Kolozsváron egymás mellett rakodtunk ki és még beszélgettünk is. Mondtam a fiúnak, hogy ez esetben jó hírem van.

Jól van, szerencsésen érkeztek, és egymás mellett rakodtunk. Ők nem indultak vissza, hanem majd reggel jönnek és szerintem dél körül érkeznek a határra. Látszott rajtuk a megkönnyebbülés. Nyugtattam őket, hogy nappal biztonságosabb. Ezzel visszamentek az autójukhoz. Milyen érdekes a sors, hogy épp hozzám jöttek érdeklődni. Honnan tudhatták, hogy tőlem kapnak biztos információt? Furcsa!

Volt még a határon egy nagy teljesítményű CB-rádiós személykocsi is. Önkéntes rádiófigyelő szolgálatot tartott a Romániában tartózkodókkal, és összekötő szerepet vállalt a hazai rádiósokkal. Ez egy nagy távolságú összeköttetést segített elő. A hágó tetején Zoli által leadott üzenetet is fogta, így a határon már tudtak az érkezésünkről. Biztos, hogy nagyon hasznos tevékenységet vállalt!

Indultunk tovább. Az egyik IFA tulajdonosa, Mészáros Jóska alias „Szamár" – ő szállította az egyik rakomány kólát – Biharkeresztesen lakott a főutcán, ami egyben a 42-es nemzetközi út is. Azt kérte, hogy előre megy, megáll a házuk előtt és mi dudaszóval, villogva, integetve haladjunk el előtte. Természetesen a legnagyobb örömmel tettük. Volt is olyan zenebona, hogy felvertünk mindenkit. Jöttek ki a kapukhoz megnézni, ki ez a háborodott banda Karácsony Szent Éjszakáján! Miután látták, hogy egy helyi illetőségű közismert vállalkozót tisztelünk meg ezzel, megbocsátották nekünk ezt a renitenskedést.

Elhagytuk Keresztest és jókedvűen haladtunk haza. Mezőpeterden áthaladva nem álltuk meg, hogy ne dudáljunk. Karácsony ide, karácsony oda, felvertük ezt a falut is! Este tíz órakor elértük Berettyóújfalut. Hazaérkeztünk! Istennek hála! Minden különösebb baj nélkül, épen, sértetlenül. Feldudáltuk Újfalut is, miért ne! Nem akárhonnan jövünk! Lassan körbeparkoltuk a kultúrházat, óriási volt az öröm! Meglepetésünkre egy egész ünneplő tömeg várt bennünket. Persze mindenkit várt a hozzátartozója, barátja, de ezenkívül is nagyon sokan voltak. Amikor kiszálltunk, éljenzés, üdvözlés, ováció! Ilyet csak az érezhet, aki valamilyen győzelemmel tér haza. Nagyon jó volt! Mindannyiunkat ölelgetve, kezet rázva kísértek be az épületbe. Itt újabb meglepetés várt bennünket! Sör! És milyen kalandos úton! Ugye, karácsonykor szombaton kora délután minden bezár. Mi ezután adtuk le a rendelést, de hát honnan szerezzenek ilyenkor sört? Megoldották! Derzsi Sándorné Jutka ötlete volt, hogy egy helyi hotelnek van egy étterme és felhívta a tulajdonost, Vadas Istvánt, hogy adna-e nekik valamennyi sört. Adott! Igazán örültünk neki. Egy-két üveg jutott fejenként. Meséltünk, egymás szavába vágva, és egy-egy sztorit tapssal jutalmazott a hallgatóság. Most vettük csak észre, hogy mennyire fáradtak vagyunk. Kezdett is fogyatkozni a csapat. Ki-ki a szeretteivel hazaindult, hogy most már nyugodtan, meghitten, a kiegészült családok, ünnepelhessék a karácsonyt. Én is hazamentem, felavattuk a szépen díszített fenyőfát, majd meséltem az élményeket, és közben lassan, a fáradtságtól, elaludtam. Hát, így történt!

Epilógus

Nagyon nagyot aludtam. Másnap ébredést követően a karácsonyi ebéd után tovább meséltem a családnak, ami belenyúlt az estébe. Ezután bementem a Művházba megnézni, történt-e valami fejlemény. Ez időben már sokan mentek kisebb-nagyobb csoportokban segélyt vinni, külföldiek, hazaiak egyaránt. Természetesen csak a határ közeli helyekre. Jókat beszélgettünk és néztük a bukaresti tévé adását. A konvoj résztvevői közül többen is bejöttek tájékozódni. Ezt követően mindennap ott voltam és segítettem, amiben tudtam. Ünnep után indult megint egy segélyszállítmány, újabb résztvevőkkel, többen az első csapatból is. Ebben én már nem

vettem részt, nem hagyhattam a messziről jött vendégeimet. Sajnos már az indulás is balszerencsés volt, mert Berettyóújfalut elhagyva a sűrű ködben halálos és súlyos sérülésekkel járó baleset történt. Az egyik résztvevő autójának egy szabálytalanul, ködben előző román rendszámú kocsi ütközött frontálisan. A romániai autó utasai meghaltak, a vétlenben pedig több súlyos sérült lett. Azért az oszlopmenet később továbbment. Úgy tudom, valami incidens is történt Várad után. Annyira pörögtek az események, olyan sok ember fordult meg nálunk, hogy nem lehetett követni a történéseket. Visszaérkezésükkor mondta – azt hiszem Jenő –, hogy érdeklődött a mentőautó akciója után. Úgy informálták, hogy ezzel tudták a katonaságot hitelt érdemlően tájékoztatni a vonulásunkról. Ugye, a hídnál és a tévéadónál levő őrséget kellett értesíteni. Tehát a védelmünket szolgálta.

Ekkor már sokan jöttek Nyugat-Európából, belga, német, francia rendszámú autós csoportok. A Kultúrház pedig valóságos logisztikai központtá nőtt, a külföldieknek ételt és szállást is adtak fönt az előadóteremben. A tea és a szendvics sosem fogyott ki az asztalról. Egyszóval felbolydult a város. Azt nem tudom, honnan tudhatták a külföldiek, hogy ez nálunk van, de sokan ide érkezve név szerint keresték a kultúrházat. Tehát számoltak vele. Ennyi ember, ilyen barátságosan, ilyen szeretettel, ilyen segítő szándékkal, magyar, idegen, még nem jött össze. Minden elismerés az akkori rendszerváltó pártoknak, azok tagjainak, a szervezésért. Senki nem mondta nekik, hogy kell az ilyet csinálni, mégis mindent hibátlanul levezényeltek. Megoldották egymás közt az éjjel-nappal tartott ügyeletet, ha valamire szükség volt, mindent beszereztek (vöröskeresztes zászlók, matricák). Kaptak is elismerést mindenhonnan.

Apropó zászló! Nekem azóta is megvan ugyanabban az állapotban, ahogy levettem az autóról. Eltettem emlékbe, de akkor nem gondoltam, hogy egyszer történelmi jelentősége lesz. Közeledett az év vége, szilveszter. A szervezők összehívtak mindenkit, aki részt vett ebben az egészben, és kihirdették, hogy szilveszteri bált rendeznek a Művház színháztermében, amire mindenkit szeretettel várnak. Na, ez a meglepetés erejével hatott, és mindenkinek jólesett. Délelőtt bementem segédkezni az előkészületekben. Ekkor befutott egy belgiumi egyetemistákból álló csapat. Mondták, hogy ők csak Nagyváradig mennek, és délután viszszajövet szeretnének itt éjszakázni. Őket is meghívták szilveszterezni. Csak ámultak! Este aztán összejöttünk gépkocsivezetők, segítők, szervezők, mindenki, aki kivette a részét ebből a tíz napig tartó önkéntes munkából. Nagyon finom vacsora után beszélgettünk, iszogattunk, felelevenítettük az élményeket. Ezt pedig – a belga egyetemistákkal együtt – fergeteges táncos bál követte. Reggelig! Ezzel a „logisztikai” központ meg is szűnt. Az ott dolgozók továbbra is adtak információkat és segítséget a hozzájuk fordulóknak. Mi pedig az idő teltével egyre ritkábban beszélünk a segélyút eseményeiről, de abban biztos vagyok, hogy aki ebben részt vett, annak felejthetetlen élmény marad ez örökre.

Berettyóújfalu, 2009.

Bögözi Attila

Képtelen kacagásaink

Kritika

„Micsoda képtelenség: néha még kacagunk is a diktatúrán. Ki nem tapasztalta, hogy amikor már nem tudjuk abbahagyni a nevetést, egyszerre csak élesen belenyilallik a tarkónkba, nem pontosan középen, hanem egy kicsit fennebb, jobbra vagy balra? Mint egy reszkető kézzel elsütött pisztolyból a tarkólövés. Mert hát a hatalomnak nincsen humorérzéke, következésképpen semmitől sem fél jobban, mint attól, hogy kinevetik. Kínunkban nevettünk, sírnunk kellett volna inkább. Erről szól ez a könyv: valamiféle belső szabadságról."

Ennél tömörebb, találóbb szavakkal aligha lehet összefoglalni azt a 414 oldalt, amennyit Gálfalvi György *Kacagásaink* című, a nagyváradi Holnap Kulturális Egyesület és a budapesti Noran Libro Kiadó közös gondozásában megjelent kötete oldalszám-szerűségében jelent.

Bögözi Attila (1955, Marosvásárhely) újságíró, könyvszerkesztő. 1984-ben újságírásból, 2009-ben jogból diplomázott. Szülővárosában él, az Erdélyi Riport munkatársa. Versei a Látóban, a Váradban és az Irodalmi Jelenben jelentek meg. 2005-ben látott napvilágot a Pokol tornáca című kötete, ebben a nemkönyvben nemköltőként, nemversek írójaként vall önmagáról.

Markó Béla könyvajánlója a kötet hátsó borítóján nemcsak összegez lényeglátó tömörséggel, hanem fogódzót is kínál az olvasónak a tíz, különböző időben keletkezett s különböző műfajú írás lehetséges értelmezéséhez.

Gálfalvi György – alcímében emlékiratokként megjelölt – kötete tipikusan az a könyv, amelyik kimondva vagy kimondatlanul sokkal több kérdés feltevésére ad lehetőséget, mint amennyi választ megfogalmaz. Az sem véletlen, hogy maga Markó is kérdéssel közelít az írói szándék tettenéréséhez. „Nem volt elég egyszer megszenvedni, most újra át kell élni mindezt, titkosszolgálati dossziét

lapozva megeleveníteni a lezárt múltat? Hát éppen ez az: semmi sincs lezárva. És nem is lesz, ha nem próbáljuk elmondani, hogy milyen is egy zsarnoki rendszer, hitelesen, pontosan, meggyőzően...”

Nos, Gálfalvi György pontosan ezt teszi.

Amiket a kibeszélés terápiája sem old fel

Megpróbáltam egy szuszra, tényregényként végigolvasni Gálfalvi könyvét, de nem ment. Mert folyton megakasztottak szándékomban a továbbgondolásra késztető mondatok, melyek akárcsak egy búvópatak, a legváratlanabb pillanatokban törtek elő a lehallgatási jegyzőkönyvek kérges, sótlan, monoton egyhangúságú felszíne alól, s melyek, mint két pohár hangja koccintáskor, kristálytisztán összecsengtek azzal, amit Markó Béla *Egy irredenta hétköznapjai* címen közreadott saját lehallgatási jegyzőkönyvei elé írt esszéjében így fogalmaz meg: „...nincs ostobább gőg annál, hogy a történelem nem ismétlődik, és hogy mi egy jottányival is okosabbak vagyunk, mint elődeink. Talán többet tudunk valamennyivel. De még ezt sem hiszem. Inkább csak mást tudunk.”

Hogy mi az a „más”, amit Gálfalvi tud?

A kérdés megválaszolásához, kérem, olvassák el a könyvet, mely, mint mondottam, egy szuszra ugyan nem olvasható (nem is ez volt az írói szándék). De ettől mindvégig izgalmas, hiszen – amint azt Szűcs László *Közelmúltunk kacagtató tragikuma* című, az *Erdélyi Riport online*-ban megjelent könyvajánlójában írja – a „szemtanú hitelességével szembesülhetünk azzal, hogy a diktatúra milyen erőfeszítéseket tett az ellenségesnek tekintett személyek megfigyelésére, olykor milyen kacagtatóan tragikus okok miatt folytattak alapos nyomozást. Ugyanakkor arról is képet kap az olvasó, hogyan működött egyféle belső szolidaritás, hogyan juthattak ki hírek, hogyan lehetett segíteni, néha az orránál fogva vezetni a titkosszolgálatot.”

A szerkesztő váradiként a könyv egyik bemutatóján beszélt arról, hogy a Gálfalvi-emlékiratok olvasása saját Marosvásárhely-látását is alapvetően megváltoztatta. Egészen másképp jár-kel Marosvásárhely utcáin, a szimbolikus jelentőségű épületek is más jelentőséget kaptak attól függően, hogy az értelmiségi lét lehetőségeiről töprengő író épp mire fókuszál, a felszínen szürkének tűnő hétköznapok sűrűjéből mi az, amit nemcsak belülről, hanem kívülről is nézve lát és láttat.

Gálfalvi a mai napig nem érti, hogy mivel érdemelte ki azt, hogy annyi irgalmatlanul sok energiát pazaroltak megfigyelésére, hiszen, mint ahogy a *Csobbanó szavaink* című fejezetben írja: „ezeket az alapszövegeket felettesek egész sora kipreparálta, filológusokat megszégyenítő körültekintéssel előszavaztak, utószavaztak, láb- és oldaljegyzetekkel látták el, az információkat ide-oda utalták.”

Mindez hatalmas háttérapparátus, amely a szerzőt szekusfenntartóvá avatta, akinek a megfigyeléséből – és minden bizonnyal nemcsak az övéből – „egy teljes gépezet húzott az átlagost többszörösen meghaladó jövedelmet”.

De nem lenne Gálfalvi Gálfalvi, ha a sötét tónusú emlékszilánkokat is ne színezné át finom iróniával, mint amikor arról mesél, hogy a hatezer oldalnyi megfigyelési anyagának nagy részét nem géppel írták, s ezért sok esetben nehéz volt a primitív kézírásokat kibetűzni, ezért „köszönetet mond” P. D. főhadnagynak és N. A. századosnak, akik kollégáiktól eltérően könnyen olvasható, kulturált kézírásukkal könnyítették meg a tájékozódását. Erre célozva írja, hogy „ezt a

könyvet jórészt nem én írtam, mások már megírták rólam, de nem helyettem".

Ebből a vallomásból kihallani azt is, hogy hosszú töprengések eredményeként született meg ez a könyv, amely a lehallgatási jegyzőkönyveknek csak a töredékét tartalmazza. Ám ez a töredék is, a visszanézés atmoszférájának sötét tónusaival, hitelesen idézi fel azoknak az éveknek az eszement hangulatát, kínzó borzadalmait.

Egyik kedves ismerősét, Végel Lászlót idézve mondja a *Csobbanó szavaink* című írásában Gálfalvi: „Könnyű azoknak következeteseknek maradni, akik vakon hisznek igazságukban. De nehéz azoknak, akik kételkednek benne, akik elviselik a szkepszis és a viszonylagosság kockázatát, de mégis következetesek."

A gondolat mély őszintesége akárha keretbe foglalná azt a szellemi önarcképet, amelyet magáról rajzol a szerző: „Abban az értelemben gondolkodtam másként, hogy a magam módján gondolkodtam. Nehezen alkalmazkodtam mindenféle elváráshoz, mert magamhoz is nehezen alkalmazkodtam, nemhogy máshoz. Alkatilag önfejű vagyok, de az a fajta önfejű, aki közel engedi magához a kételyt: igazam az igazság-e?"

A kérdés megválaszolatlanságában sem költői, hiszen az önvédelemből magára erőszakolt öntompítás ellenére, Gálfalvi egész életében nem tett mást, csak mondta a magáét. Igaza volt-e az igazság? Nem számított. „Kezdettől tisztában voltam, hogy helyzetemért, folytatásos csatározásaimért együtt vagyunk hibásak: én és a világ, a világ és én."

Ilyen őszintén csak az néz tükörbe, aki korán felismeri, hogy mi dolga van ezen a világon, s a tőle telhető következetességgel igyekszik a felismert feladatokat szívósan elvégezni. Még akkor is, ha annak a legalapvetőbb emberi méltóságot is sárba tipró következményei vannak, egy olyan sokadfokú függvény értelmezési tartományán belül, ahol „az alkati együtthatók és az állami kontextus szorításában kellett valahogy élni".

Ezekből a gyötrelmes mélységekből katartikus erővel tör elő a puritán egyszerűséggel papírra vetett pokoljárás fájdalmas élménye: „1964. november kilencedikén nagyon megvertek. Végre leírtam ezt a mondatot, megittam egy pohár vizet, s most várom, hogy enyhüljön a gyomromból a mellembe kúszó szorítás. Nincsenek illúzióim: tudom, hogy ezt a görcsöt a kibeszélés terápiája sem tudja feloldani."

Ennek ellenére a kötet mégis egyfajta kibeszélő-könyv, a szónak abban az értelmében, hogy a szerző az irodalmi igényű esszék tudatosan építkező formáiba ágyazva kibeszéli mindazt, amiről negyvenkilenc éven át hallgatott, s aminek sokarcúságáról legtisztábban talán az *Adjátok vissza az őrtornyomat. Vagy talán mégse...* című esszéjében, megértő humanizmussal vall – akár úgy is, mint „Gherasim" nevű megfigyelt célszemély, akiről, például, „Moldovan", (ma is visszaköszön neki az utcán) szorgosan jelentett, s akinél éppen ezért csontig hatol a kérdés: „miért vetemedett ilyesmire?"

Látva megtörténni a történelmet

Gálfalvi György nem azért nem lett besúgó, mert egy megalkuvásra képtelen, valódi hús-vér hős volt, akinek lételeme az örökös lázadás, hanem mert saját törvénye szerint akart és tudott élni. Nem hősként, hanem emberként, aki megérti azoknak az időknek az áldozatait is, s így akad, akire még annak ellenére sem haragszik – lásd Jánosházy Györgyöt –, hogy az nyilvánvalóan jelentéseket írt róla.

Bonyolult világ, bonyolult összefüggésekkel, jelentésekkel, üzenetekkel.

A Gál Sándor által (felvidéki költő) magaslesnek vélt erőd valójában nem más, mint a Securitate „sötétítőtornya" Gálfalviék szomszédságában, pontosan a kertjük tövében. Olyan anekdoták fakadtak belőle, mint az, amikor egy hajnali borozgatás sötétje közepette Zalán Tibor megjegyezte, talán most már lefeküdtek, mire az egész kert fényárba borult, nyilván egy magyarul tudó őr figyelmeztette őket.

Mikor aztán a történelem szekérkereke fordult egyet, s a magaslesnek becézett sötéttorony is eltűnt, s amikor már az egészséges ösztönök is azt súgták, hogy talán túl kellene lépni az emlékeken, vagy legalább lazábban kellene emlékezni mindarra, ami az utóbbi évtizedekben megtörtént, az őrtorony, hiányában az, ami útját állja a jótékony feledésnek. Nem, Gálfalvi, nem kéri vissza az őrtornyát, de emlékezni szeretne „azokra, akikkel együtt éltem az őrtorony árnyékában, mert úgy látom, hogy elfeledték őket, és nekem kell rájuk emlékeznem. Emlékeztetni szeretnék azokra, akik életük szorításában ellehetetlenültek, elpusztultak, többnyire elpusztították magukat".

Mivel Gálfalvi György és Markó Béla egy szerkesztőségben (korábban *Igaz Szó,* majd '89 után *Látó*) dolgoztak, a diktatúra logikája szerint, az természetes, hogy mindkettőjüket megfigyelték és lehallgatták, így saját lehallgatási jegyzőkönyveikben kölcsönösen a legtöbbet szerepelnek.

„A könyv végén található névmutató szerint jóval több mint száz alkalommal szerepelek Markó Béla lehallgatási jegyzőkönyveiben; az én lehallgatási jegyzőkönyveimben Markó Béla szerepel legalább ennyiszer, de lehet, hogy többször, mert az én iratcsomóm jóval vaskosabb, talán azért, mert idősebb vagyok" – írja Gálfalvi Markó könyvéről. Majd a *Kacagásaink* fülszövegében Markón a sor, hogy így valljon: „Kínunkban nevettünk, sírnunk kellett volna. Erről szól ez a könyv: valamiféle belső szabadságról. Tudom, mert tanúja és sok mindenben társa voltam Gálfalvi Györgynek, láthattam, hogyan lázadta végig közös szerkesztőségi évtizedeinket."

És ilyen körülmények között magától adódik, hogy – markós szófordulattal élve – egymás mellett látták megtörténni a történelmet, a hatalom és a társadalom kapcsolatának azt a sajátos szeletét, amit bizonyos értelmiségi körök megpróbáltak ellenállássá izzítani, ám 1989 után még ennek ellenére sem lett igazán más a világ.

Talán ezért is kell emlékezni, és emlékeztetni, hogy fel ne támadjon a múlt, ami könnyen válhat jelenné, s ami mindennél veszélyesebb: ha nem vagyunk elég éberek, elég szolidárisak, a velünk levő múlt egyszer csak újból előttünk lehet.

Minden bizonnyal elgondolkodtató és első hallásra zavarba ejtően kétértelmű lehet a kötet címe, hogy: *Kacagásaink*. A cím dekódolásához a 217. oldalon jut el az olvasó, hiszen az azonos című írás a *Látó* 2009. júliusi számában jelent meg, s eredetileg egy korábbi hasonló vállalkozásról, a Markó Béla lehallgatási jegyzőkönyveit feldolgozó *Egy irredenta hétköznapjairól* szól.

Nincs abban semmi túlzás, ha azt mondjuk: Gálfalvi és Markó élete egy nagy barátság története, a folyamatos egymásrautaltságban, a folyamatos félelemben. „Elidegenedett világunkban akár nosztalgiával is gondolhatunk vissza a baráti együttlétekre, az állandó bandázásokra, s mindenekelőtt a hatalmas nevetésekre, melyekkel a végsőkig bőszítettük a minket lehallgatókat. Ők úgy érezték, torkunkon tartják vasmarkukat, mi pedig önmagunkat és egymást bátorítva, torkunk szakadtából, harsányan kacagtunk, nehogy szűkölni kezdjünk."

Szükségtelen magyarázni, hogy kik azok az „Ők", ám minden kétséget

kizáróan innen származik a cím, amely ekképp dekódolva az elsődleges jelentéstől, a jelképhordozó másodlagos értelmezéséig, tömörségével, némi öniróniatól sem mentesen, egy egész korszakot összegez. E korszakhoz Markó Béla alapmetaforaként a *Piroska és a farkas* meséjét választotta, s arra a következtetésre jut: „ha nem vigyázunk, ismét nőni kezd a nagymama füle", ám Gálfalvi öreg kutya ösztöne azt súgja: a nagymamának máris farkasfüle van.

Van a könyvnek egy önéletrajzi olvasata is, melyben az olvasó sok mindent megtudhat Gálfalvi Györgyről, a szerkesztőről, a javíthatatlan írástudóról, a kapcsolatteremtőről, a magánemberről, a forradalomról, egyszóval mindarról, ami a felszínen szürkének tűnő hétköznapok sűrűjében megmerítkezve a Gálfalvi-létet meghatározza. Abban a környezetben, ahol „egy értelmiségi csoport megpróbál iparkodás nélkül egyszerre kint és bent egeret fogni, önmagával és az ellenséges, időnként a legközvetlenebbül fenyegetőző világgal kompromisszumokat kötni, érezve, hogy vérre megy a játék, hiszen barátok hullnak ki, búcsúztatókat kell írni és mondani, alig leplezett kamerák és mikrofonok előtt, latolgatva, hogy ki lesz a következő, s egyáltalán van-e esély talpon maradva megúszni ezt az őrületet…"

Nagy erénye az interjúkból és esszékből összerakott kötetnek, hogy első sorától az utolsóig az olvasó hitelesnek érzi mindazt, amit Gálfalvi György mond. Mert nem a szépírói eszközök tűzijátékával igyekszik elkápráztatni az olvasót, hanem az értelmiségi lét lehetőségeiről töprengő szépíró vívódásainak őszinte felmutatásával, saját helyzetét nemcsak belülről, hanem kívülről is nézve, az események fölé emelkedve, ahogy megfigyelőit, vallatóit, kényszergetőit is felülről nézte – a humor, az irónia, a kacagásra való képesség megőrzése mellett.

Érdemes lenne még szólni, de ennek felfedezését helyszűke miatt már az olvasóra bízzuk, az „egymást karon fogó" gesztusról (Cseres Tibor és Mészöly Miklós), vagy akár a román–magyar viszony sajátos megközelítéséről, amikor az egészen mérsékelt román emberek sem értik, a forradalom után közvetlenül, ugyan miért lenne szükség magyar feliratokra, például.

És ha csak néhány mondat erejéig, de külön szót érdemel a könyv borítója, melyen Kántor László fotója egy ablakban álló férfit kapott lencsevégre. Gálfalvi egyesen az olvasó szemébe néz, mint akinek nincs semmi rejtegetnivalója. Arca inkább komoly, mint derűs. Felülről néz le az éppen érkezőre, de nem felettünk áll. A nyitott ablakszárny befogadó, a másik csukott ablakszárnyban a kert fái tükröződnek.

Immár toronytalanul.

Lakatos Artur

Korai szovjet kultúra, spirói szemmel

Lakatos Artur dr. (1980, Kolozsvár) történész, közgazdász. Tanulmányait a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen végezte. Több nemzetközi kutatói ösztöndíj nyertese. Szakterületei a jelenkori történelem, gazdaságtörténet, nemzetközi kapcsolatok.

Spiró Györgytől nem újszerű a történelmi regény műfaja, kipróbálta már magát e téren a nagy terjedelmű *Fogság* című regényében. Igaz, ezúttal a római korhoz képest sokkal közelebbi időszakba, a szovjet kommunizmus első évtizedeibe kalauzolja el olvasóit nem túl terjedelmes, de annál tartalmasabb regényében, a *Diavolinában**, egy viszonylag egyszerű, de környezetét elemző szemmel megfigyelő nő, Gorkij ápoló-, majd orvosnője szemén keresztül.

Alekszej Makszimovics Peskov – írói álnevén Maxim Gorkij, azaz Keserű Maxim – azok közé tartozik, akiket elnagyolt közhellyel „érdekes" embernek nevez a kortársi kör és az utókor. A szegény, szerencsétlen sorsú emberek megjelenítőjeként indult, menet közben vált a szárnyait még csak bontogató szocialista realizmus kulcsfigurájává. Nemcsak írói, hanem irodalomszervezői tevékenysége is jelentősnek számított, számos világirodalmi remekmű az ő tevékenysége folytán lett orosz nyelvre lefordítva, és több értékes szovjet-orosz író, mint például Iszaak Babel is, neki köszönhette írói pályájának felfelé ívelését. Gorkij maga felelős pártfunkciót soha nem vállalt, élete mégis elválaszthatatlan a szovjet politikától, ritka ellentmondásos módon. Ő volt az, aki szembemehetett Leninnel, Zinovjevvel, Sztálinnal úgy, hogy ennek következtében egy napot sem töltött börtönben. Úgy volt szerencsés, hogy teljesen sohasem esett ki a kegyből, és mikor a rendszer kegyeibe fogadta, akkor érezte magát a legboldogtalanabbnak és legtehetetlenebbnek. *„A kommunizmus a kicsinyes bosszúállóké, a tehetségtelenek diktatúrája,... Mindenfelől áradtak a gonosz ostobák, akik mindenkit kinyírtak, aki értékesebb náluk, ezt nevezték forradalomnak"* – mondatja ki Gorkijjal Spiró.

A regény cselekményét egyes szám első személyben meséli el Gorkij ápolónője, aki orvosnője és szeretője is egyúttal, Olimpiada, az alacsony sorsból felemelkedő, Gorkij mellett mindvégig kitartó Lipa, akit maga Gorkij becéz Diavolinának. Diavolina mellékszereplő, a reflektorfényben Gorkij található, mégis mindent az ő szemén keresztül látunk. Felmerül a kérdés, milyen mértékben sikerült Spirónak mint alkotónak azonosulnia női szereplőjével, annak látásmódjával: egyéni véleményem szerint az értékítéletek jelentős része sajátosan spirói, még ha másra törekszik is az író, más esetekben azonban sikerül teljesen átvennie a kor mércéjével is minden műveltsége ellenére egyszerű világképpel, környezetszemlélettel rendelkező nő valószínűsíthető világképét. Előbbire példa az alábbi idézet: *„Roszszabb rendszer, mint a cárizmus, mert az emberekből a vallással együtt az önkorlátozást is kiölték"*, amit a szovjet

* Spiró György: *Diavolina*. Budapest, Magvető Kiadó, 2015.

kommunizmus megítélése kapcsán ad Spiró Diavolina szájába. Az utóbbira azonban jóval több példa található a szövegben. Ilyen a féltékeny nő jellemzése sikeresebb riválisáról, Muráról (*„Ha Alekszej mindennap felfogad magának egy egész kuplerájt, olcsóbban jött volna ki”*), vagy akár a kort meghatározó olyan figurákról, mint Sztálin vagy Jagoda (*„Sztálin nagyon alacsony volt, alig magasabb nálam. Csodálkoztam, hogy lehet valaki még Leninnél is satnyább és jelentéktelenebb”*, illetve Jagoda esetében: *„szürke, köpcös, jelentéktelen figura”*). Mivel Diavolina Európa-szerte kíséri Gorkijt, és mellette van a Szovjetunióban töltött évei alatt is, a regényt olvasó jogosan érezheti úgy, hogy kielégítő betekintést nyert Gorkij életének legutolsó szakaszába. A finom utalásokból – H. G. Wells vagy akár Bulgakov *A Mester és Margarita* című regénye kapcsán – pedig a két világháború közötti időszak írótársadalmának világa is meglehetősen komplex módon rajzolódik ki.

Az egész kötet, minden dinamizmusa ellenére, nagyon lehangoló. Habár a mesélő rajongásig szereti, imádja munkaadóját, realista módon, olykor kimondottan naturalista stílusban beszél róla. A rajongás nem eredményezhet mentességet a kritikától Gorkij számára, így állapítja meg testi adottságai kapcsán például, hogy Alekszej nagy testének nem volt való a tenisz, vagy akár az életmódjával kapcsolatban is megfogalmazza: *„Alekszejben minden hamis volt, az is, amit írt, az is, amit mondott, és az is, ahogy öltözködött.”* A regény egy időben korregény, szól a szocializmus kiépítésének első évtizedeiről és az emberi kapcsolatokról is. Cselekménye dús és szomorú, ötvöződik benne a remény és a hiábavalóság érzése, egyensúlyoz a jelen szürkesége és a közeljövő feszültségei között. A cselekményt Gorkij halálát követően is továbbviszi az író, egészen a Sztálin Hitlerrel kötött paktumának momentumáig és az ezt követő tisztogatásokig. *„Akik a bolsevizmust, a fasizmust vagy ezek valamelyik változatát másolni akarják, előbb ismerjék meg alaposan a valódi lényegét, és a példát ne kövessék”* – adja szereplője szájába a vitathatatlan történelmi igazságot. A *Diavolina* minden szereplője valaha élt, létező

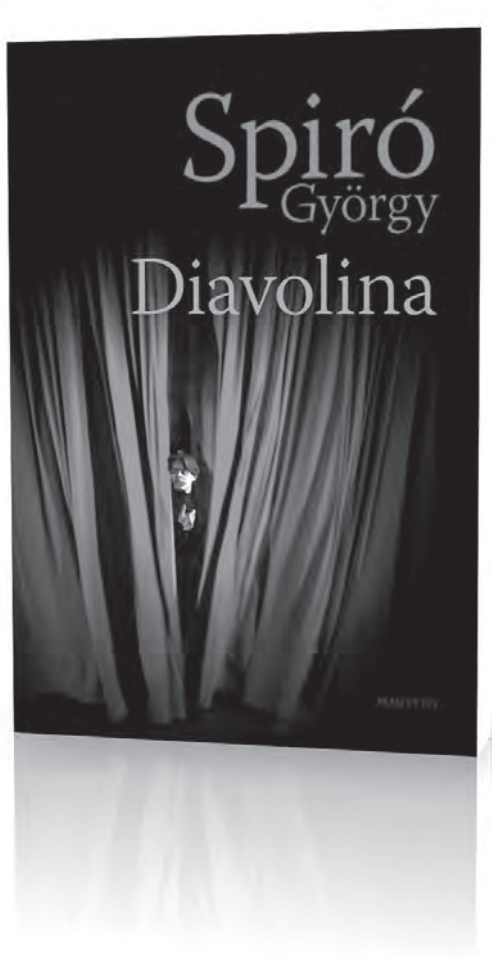

személy, legfeljebb az irodalmi stílus következtében torzul el esetleges valós életük a regény lapjain, de az sem jelentős mértékben. Spiró kétségkívül értékes és kiterjedt előtanulmányokat végezhetett a regény megírása előtt, annak érdekében, hogy minél sikeresebben vissza tudja adni a megjelenített kor szellemét. Ezért – és sok más jellemzője miatt is – érdemes kézbe venni e munkáját is.

Zero, Igor Imhoff, 2014